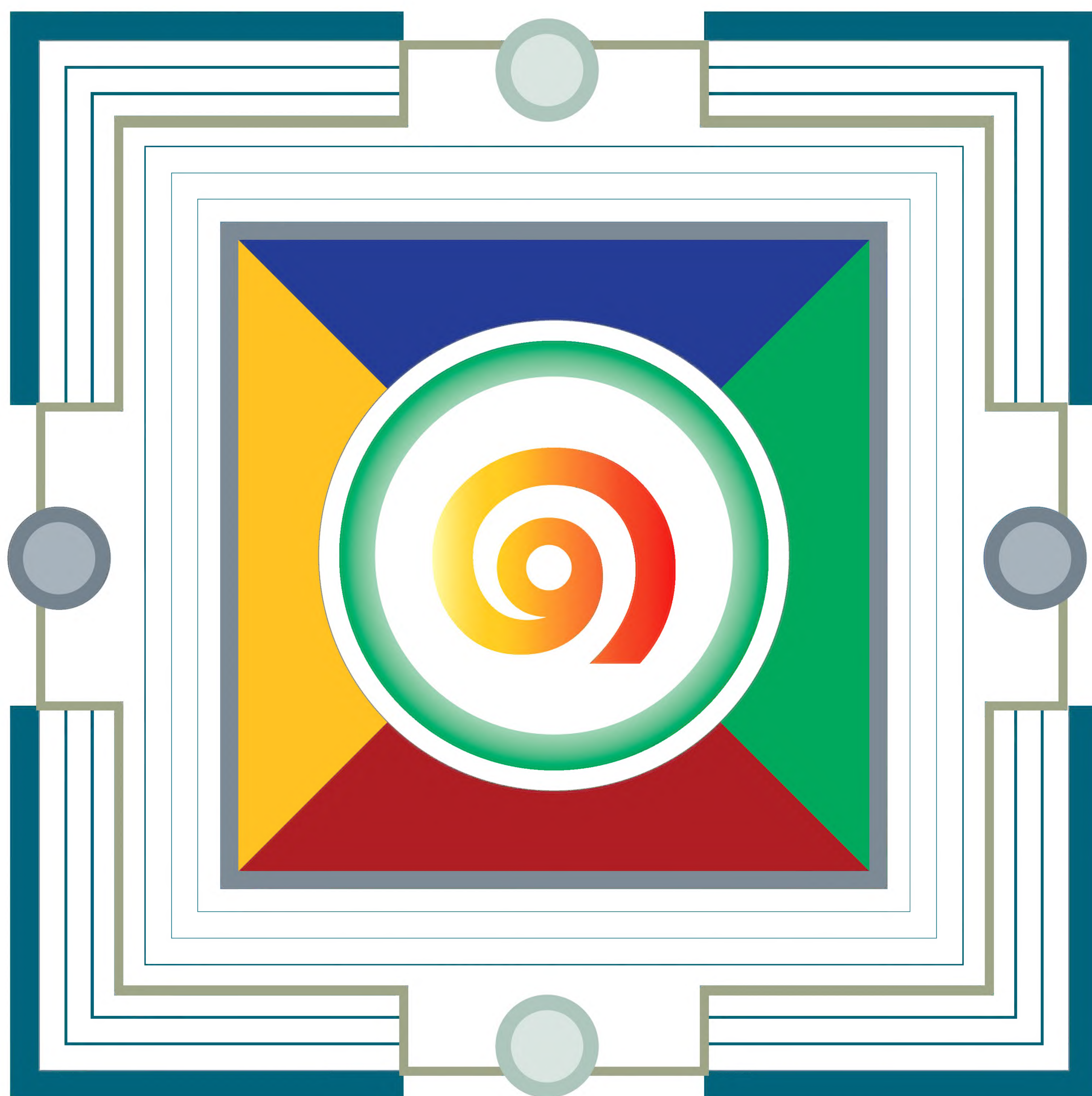
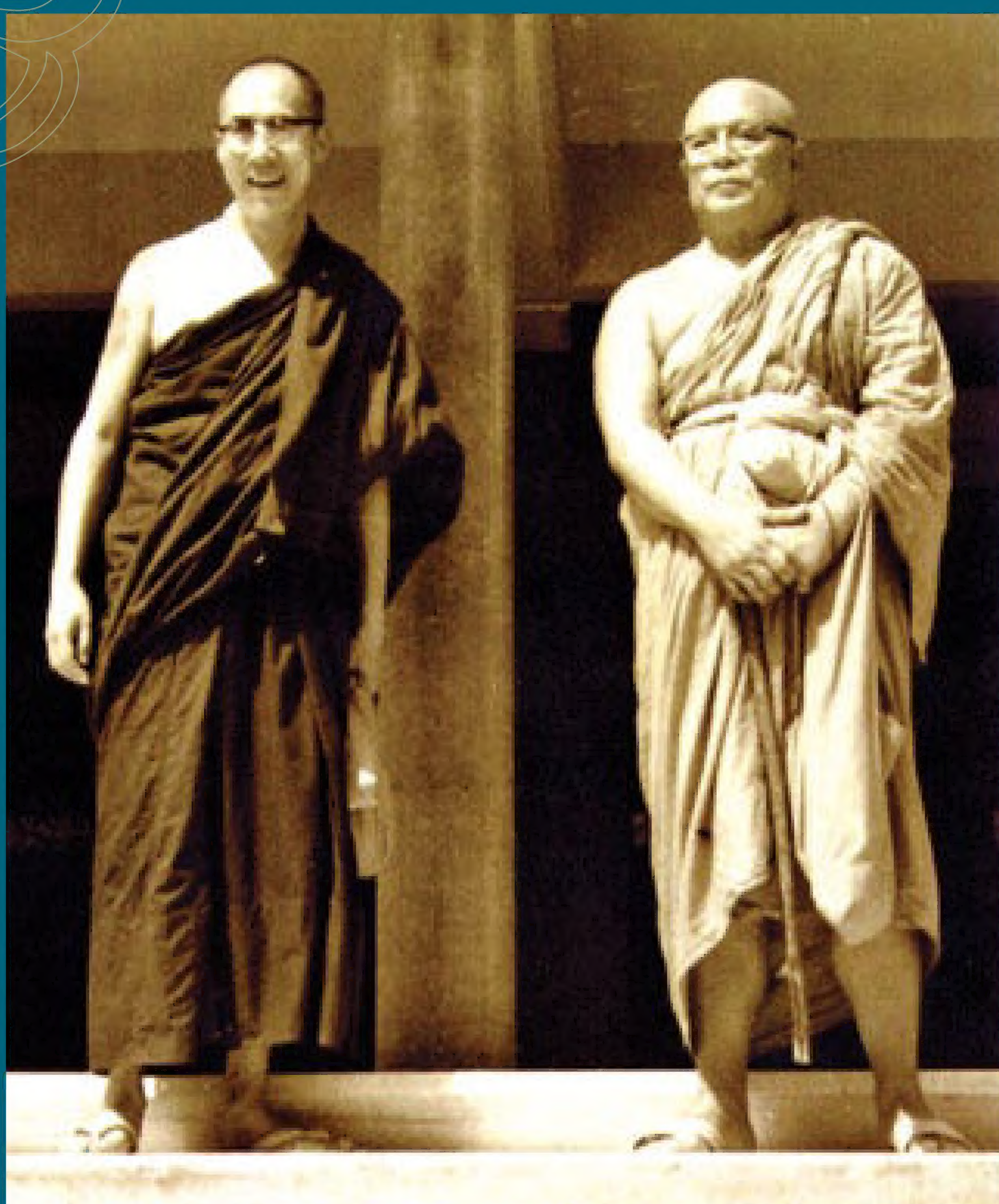
หนึ่งจุดหมายหลายหนทาง

Reaching the Same Goal from Different Paths?

หนังสือประกอบการร่วมสนทนากับองค์ดาไลลามะ ณ กรุงเดลี สาธารณรัฐอินเดีย
ระหว่างวันที่ ๑๕ - ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕
แล้วร่วมเดินทางเรียนรู้ตามรอยพระพุทธศาสนาและศรัทธาของผู้คนบนชมพูทวีป

หลังจากพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และเผยแผ่ธรรมคำสอนสืบมาจนถึงทุกวันนี้ ๒,๖๐๐ ปี มีการแพร่ขยายอย่างหลากหลายทั้งเถรวาทและมหายาน ซึ่งมีศูนย์สำคัญอยู่ในหลายประเทศทั่วโลก โดยเฉพาะอินเดียซึ่งเป็นแดนเกิดของพุทธศาสนาและมีแนวโน้มจะขยายตัวต่อไปในโลกเพื่อมนุษยชาติ

สืบเนื่องด้วยวาระพุทธชยันตี พร้อมทั้งองค์ดาไลลามะและพุทธทาสภิกขุได้เคยพบปะกันมาแล้ว ๒ ครั้งในอดีต ทางหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ เล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์อันจะเกิดขึ้นแก่พระศาสนาและมวลมนุษยชาติ จึงขอโอกาสจากองค์ดาไลลามะเพื่อนำคณะคนไทยจำนวนหนึ่งเข้าสนทนาแลกเปลี่ยนอย่างจริงจังกับองค์ท่าน ณ ประเทศอินเดีย ในวันที่ ๑๕-๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๕

กลุ่มผู้ร่วมเสวนาหลักกับองค์ดาไลลามะจากฝั่งชาวพุทธไทยประกอบด้วย พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิชฺโช) วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย (ศากยะ) วัดบวรนิเวศวิหาร พระไพศาล วิสาโล วัดป่าสุคะโต จากฝ่ายสงฆ์ และ ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ดร.กฤษณพงศ์ กีรติกร รวมถึง ดร.วิรไท สันติประภพ จากฝ่ายฆราวาส

หนึ่งจุดหมาย
หลายหนทาง

สัมโมทนียพจน์

สธ. พระญาณสังวร

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ในกิจกรรมเสวนา "พุทธศาสนาหลังพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี"

ณ กรุงเดลี ประเทศอินเดีย ๑๕-๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

เมื่อครั้งพุทธกาล พุทธจริยาประการหนึ่งที่ปรากฏในพุทธประวัติก็คือ พระพุทธองค์มักเสด็จไปทรงสนทนากับบรรดานักบวชนอกพุทธศาสนา ณ สำนักของนักบวชเหล่านั้นบ่อยๆ และเมื่อทรงสนทนากับนักบวชเหล่านั้น ก็ทรงเปิดโอกาสให้นักบวชเหล่านั้นทูลถามเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับพระธรรมวินัยของพระองค์ได้อย่างเสรี หากนักบวชเหล่านั้นไม่ทูลถามเรื่องของพระองค์ พระองค์ก็จะตรัสถามหรือสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมความเชื่อของนักบวชเหล่านั้น ต่อเมื่อนักบวชเหล่านั้นประสงค์จะฟังหลักธรรมคำสอนของพระองค์ พระองค์จึงจะแสดงธรรมแก่พวกเขาในเรื่องที่พวกเขาต้องการจะฟัง และจะสังเกตได้ว่า ในการสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมความเชื่อของนักบวชเหล่านั้น พระพุทธองค์จะทรงให้โอกาสแก่พวกเขาแสดงความคิดเห็นของพวกเขาได้อย่างเต็มที่ โดยที่พระองค์จะไม่ทรงยืนยันหรือปฏิเสธ แต่พระองค์เพียงแต่รับฟังและรับรู้เท่านั้น เว้นแต่ว่าพระองค์จะได้รับการขอร้องให้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ พระองค์จึงทรงแสดงพระมติของพระองค์ให้พวกเขาฟัง และในการทรงแสดงพระมติของพระองค์นั้นก็จะทรงแสดงเป็นกลางๆ ว่า "สมณพราหมณ์บางพวก มีวาทะว่าอย่างนี้ มีทิฏฐิว่าอย่างนี้ ..." และบางครั้งก็ตรัสว่า "สมณพราหมณ์บางพวก เป็นอย่างนี้ๆ ส่วนเราอยู่ในจำพวกนี้..." พุทธพจน์ทำนองนี้ปรากฏอยู่ในหลายพระสูตร เช่น อปัณณกสูตร สันทกสูตร สคารวสูตร ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ เป็นต้น

พุทธจริยาดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงความมีใจกว้าง ความเป็นผู้รับฟัง ความเป็นผู้ให้เกียรติแก่คนอื่น ความเป็นผู้ไม่ยกตนข่มท่าน และความเป็นผู้ไม่ตั้งจิตเป็นปฏิปักษ์หรือเป็นศัตรูกับใครๆ ซึ่งทั้งหมดนี้หากจะกล่าวสั้นๆ ก็คือ ความเป็นผู้มีปฏิสัมพันธ์กับคนทุกความเชื่อถือด้วยใจเป็นธรรม พุทธจริยาดังกล่าวนี้ ได้สร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่นักบวชนอกพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ถึงกับสันทกปริพาชกได้กล่าวว่า "น่าอัศจรรย์ ท่านพระอานนท์ไม่เคยเห็นในธรรมวินัยนี้ (คือพระพุทธศาสนา) ไม่ได้ยกย่องแต่ธรรมของตน แล้วติเตียนแต่ธรรมของคนอื่น มีแต่แสดงธรรม คือความจริงเท่านั้น" (สันทกสูตร)

ความมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยธรรมนี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเสวนาธรรมกันและกันนั้นเอง การเสวนาธรรมนั้นนับว่าเป็นกิจกรรมที่ดีมีประโยชน์ทั้งในเชิงศาสนาและในเชิงสังคม ในเชิงศาสนา การเสวนาธรรมย่อมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคติความเชื่อของกันและกัน ทำให้ความแตกแยกและความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันในทางความคิดเห็นลดน้อยลง จนอาจทำให้กำแพงความคิดเห็นพังทลายลงได้ ในเชิงสังคม การเสวนาธรรมย่อมทำให้ชุมชนใกล้ชิดสนิทสนมกันบนพื้นฐานของความเข้าใจกันอันจะนำไปสู่ความไว้วางใจ และมีมิตรไมตรีต่อกันและกัน จนอาจจะละลายความแตกทางลัทธิศาสนาและวัฒนธรรมลงได้

ตัวอย่างของพุทธจริยาข้างต้นนี้ เท่ากับพระพุทธองค์ทรงปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างว่า แม้ต่างคติความเชื่อกันก็ควรมีปฏิสัมพันธ์หรือการเสวนากันด้วยไมตรี ในหมู่พุทธสาวกหรือชาวพุทธด้วยกัน การเสวนากันอย่างต่อเนื่องแน่นแฟ้นก็ยิ่งมีความสำคัญเป็นทวีคูณ ดังที่ทรงตรัสสอนเป็นหลักปฏิบัติไว้เป็นหลักการข้อแรกในภิกขุอปริหานิยธรรมว่า ภิกษุสงฆ์ควรประชุมกันเนืองนิตย์ ทั้งนี้ก็เพื่อที่ภิกษุสงฆ์จักได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันในเรื่องทิฏฐิความคิดเห็น และในศีลความประพฤติปฏิบัติ อันจะนำไปสู่ทิฏฐิสามัญญตาและสีลสามัญญตา

พระพุทธศาสนาซึ่งผ่านกาลเวลามายาวนานนับพันปีและเจริญเติบโตขึ้นท่ามกลางศาสนาและวัฒนธรรมที่ต่างๆ กัน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นพระพุทธศาสนาแบบต่างๆ ขึ้นมากมาย ดังที่เรียกกันว่า นิกายต่างๆ แม้ว่าพระพุทธศาสนาในแต่ละท้องถิ่นจะมีรูปแบบทั้งในเชิงหลักธรรมและพิธีกรรมแตกต่างกัน แต่ก็ยังมีรากเหง้าเป็นอันเดียวกัน นั้นคือหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า เพียงแต่ว่าอาจจะมีความคิดความเข้าใจที่เรียกว่าทิฏฐิสามัญญตา แตกต่างกันไปตามบริบทของสังคมนั้นๆ อันนำไปสู่ความแตกต่างทางการปฏิบัติที่เรียกว่าสีลสามัญญตา

ความแตกต่างทั้ง ๒ ประการดังกล่าวนี้ ไม่ได้เป็นเหตุให้ชาวพุทธ หรือพุทธสาวกต้องแตกกันหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน แต่ตรงกันข้าม ความแตกต่างดังกล่าวน่าจะเป็นปัจจัยหรือแรงกระตุ้นให้พุทธสาวกต้องหันมาเสวนาธรรมกัน เพื่อความกระจ่างแจ้งในหลักการอันถูกต้องร่วมกัน และเพื่อละลายความเข้าใจผิดต่อหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลายให้หมดสิ้นไป

การจัดกิจกรรมเสวนาธรรม "พระพุทธศาสนาหลังพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี" กับองค์ดาไลลามะครั้งนี้ ก็น่าจะเป็นไปตามแนวคิดดังกล่าวนี้

องค์ดาไลลามะนั้น กล่าวได้ว่าทรงเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ทรงเป็นผู้นำทางจิตใจที่สำคัญบุคคลหนึ่งในโลกปัจจุบัน ไม่เฉพาะแต่ในแวดวงของชาวพุทธเท่านั้น ดังเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป และทรงเป็นผู้มีความผูกพันกับชาวพุทธในประเทศไทยไม่น้อย ดังจะเห็นได้ว่าเคยเสด็จเยือนประเทศไทยหลายครั้ง และได้ทรงพบปะเสวนาธรรมกับพระเถระองค์สาคัญของไทยบางรูป เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุและข้าพเจ้าเอง ได้ทรงศึกษาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง อันเป็นนิมิตหมายแห่งความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาไทย-ทิเบต และเป็นการปูทางมาสู่การจัดกิจกรรมเสวนาครั้งนี้ ซึ่งเท่ากับเป็นการสานต่อธรรมสัมพันธ์ที่องค์ดาไลลามะได้ทรงหว่านเมล็ดพันธุ์ไว้เมื่อครั้งกระนั้นให้งอกงามต่อไป

ฉะนั้น จึงหวังว่าการจัดกิจกรรมเสวนาธรรมกับองค์ดาไลลามะครั้งนี้ จักลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสวนาธรรมครั้งนี้ทุกประการ

สมเด็จพระญาณสังวรกับองค์ดาไลลามะ

ดาไลลามะ องค์ประมุขของประเทศธิเบต เสด็จเยือนประเทศไทย เป็นครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๑๕ และเสด็จเยือนวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๑๕ และสภาการศึกษา เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๑๕ เสด็จออกจากประเทศไทยเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ เวลา ๑๙.๐๐ น.

การเสด็จครั้งที่ ๓ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ ในฐานะพระอาคันตุกะของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และสหประชาชาติ (UN)

สาส์นจากองค์ดาไลลามะถึงพุทธทาสภิกขุ

THE DALAI LAMA

THEKCHEN CHOELING
McLEOD GANJ 176219
KANGRA DISTRICT
HIMACHAL PRADESH

April 18, 1987

Ven. Ajahn Buddhadasa
Suan Mokkh, Ampoe Chaiya
Surat Thani 84110
T H A I L A N D

Dear Ven. Buddhadasa,

Thank you very much for sending me the pictorial book about your 80th birthday as well as the other books through Mr. Richard Weingartan. I appreciate your thoughtful gesture and recall vividly my visit to your monastery several years ago.

Since I last saw you, I have been travelling a great deal. Besides Buddhism, I have been talking about peace, happiness, compassion and spiritual development. There seems to be a growing amount of interest in these subjects. In the recent past I have also had some very interesting dialogues with Western scientists. I feel that Buddhism particularly has much to offer to the West regarding the explanation of the mind and its functions.

I wish you many more years of good health and happiness.

With my prayers and good wishes,

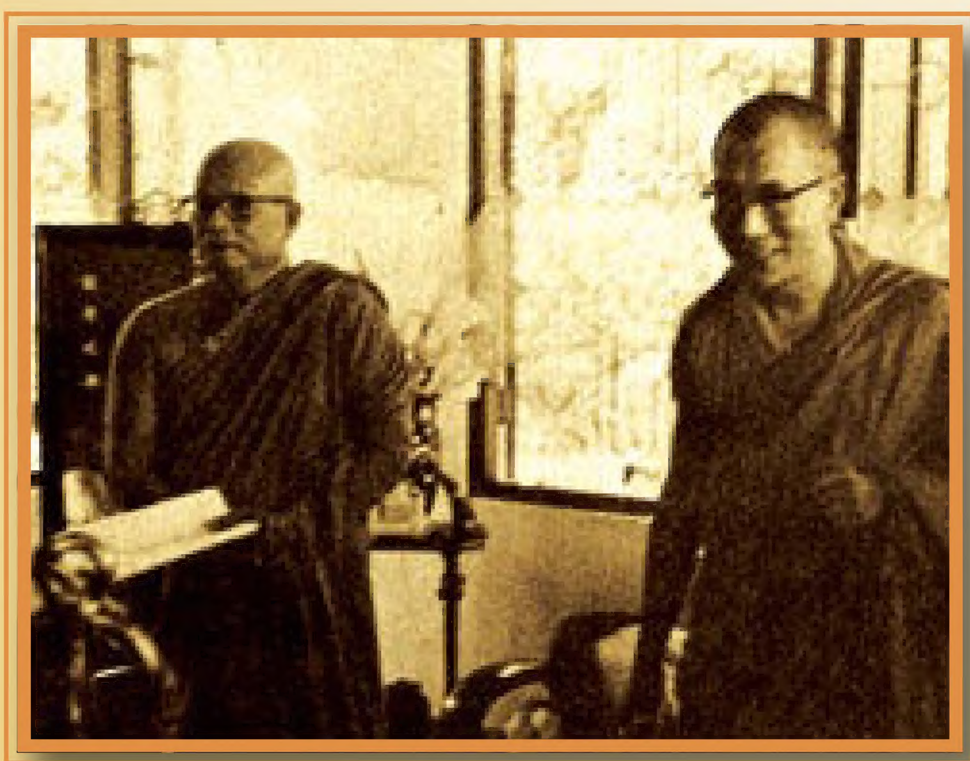
Yours sincerely,

ในจดหมายลงวันที่ ๑๘ เมษายน พศ. ๒๕๓๐ องค์ดาไลลามะได้แสดงความขอบคุณต่อพุทธทาสภิกขุที่ได้ถวายหนังสือครบรอบ ๘๐ ปีของท่านพุทธทาส และยังระลึกถึงการที่องค์ท่านได้ไปพบพุทธทาสภิกขุที่สวนโมกขพลารามที่ไชยา ท่านได้เล่าต่อไปว่า ท่านได้เดินทางไปยังประเทศต่างๆ เพื่อเผยแพร่พุทธศาสนา สันติภาพ ความสุข ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และการเจริญสติ ท่านได้พบว่าผู้คนทั่วโลกมีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้มากขึ้น และท่านได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักวิทยาศาสตร์ในโลกตะวันตก สรุปได้ว่าพุทธศาสนาสามารถตอบข้อสงสัยของโลกตะวันตกเกี่ยวกับจิตและการทำงานของจิตได้เป็นอย่างดี

องค์ดาไลลามะกับพุทธทาสภิกขุ

พ.ศ. ๒๕๑๕ ที่สวนโมกขพลาราม

พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตาราม

ภาพสมถกัมมัฏฐานแบบทิเบต
องค์ดาไลลามะประทานให้พุทธทาสภิกขุ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

ภาพถังกา จากต้นฉบับเดิมมีตราและลายมือพุทธทาสภิกขุ
องค์ดาไลลามะทรงลงพระนาม “Shakya Bhikkhu Dalai Lama”
ลงสีใหม่ที่ธรรมศาลาเพื่อมอบแด่คณะชาวไทย, ๒๕๕๕

อธิบายภาพสมถกัมมัฏฐานแบบทิเบต

ลำดับที่

<u>ขั้นที่ ๑</u>

๑ เริ่มด้วยการกล่าวถึงกำลังแห่งการฟัง (สุตพละ) คือการได้รับฟังคำอธิบายจากผู้รู้ถึงสมถกัมมัฏฐาน ทั้ง ๙ ประการ เช่น อานาปานสติ อสุภกัมมัฏฐาน และกสิณ เป็นต้น

๒ การตั้งจิตกำหนดอยู่กับอารมณ์กัมมัฏฐานนั้นๆ

๓ **เชือก**ในมือของพระโยคาวจรผู้ศึกษาและปฏิบัติ หมายถึง **สติ**

๔ **ปฏัก**ในมือของพระโยคาวจรผู้ศึกษาและปฏิบัติ หมายถึง **สัมปชัญญะ**

ลำดับที่ ๓ และ ๔ นี้ หมายความว่า การทำสมถกัมมัฏฐานนี้ต้องใช้ทั้ง สติและสัมปชัญญะ ที่ต้องอาศัยพระโยคาวจรถือเชือกและปฏักมาคอยกำกับการใช้

๕ **ภาพเปลวเพลิงกองใหญ่**ที่มุมล่างด้านซ้ายของภาพ หมายถึงจิตในระยะแรกเริ่มที่ต้องใช้**กำลังสติสัมปชัญญะ**อย่างยิ่งจนกว่าจะมีความก้าวหน้าจนถึงสมาธิขั้นที่ ๗ (ลำดับที่ ๒๓) เปลวเพลิงจึงจะค่อยๆ เล็กลงจนหมดไป ไม่ต้องใช้สติสัมปชัญญะอีก

หมายถึงสติสัมปชัญญะนั้นแนบแน่นสนิทกับดวงจิตแล้ว

๖ **ช้างดำ** หมายให้สีดำของช้างคือความง่วงเหงาซึมเซา หรือ **ถีนมิทธะ**

๗ **ลิงดำ** หมายถึงกามคุณทั้ง ๕ ที่คอยชักพาจิตให้ฟุ้งซ่าน (**อุทธัจจะ กุกกุจจะ**) อยู่เสมอ

๘ กล่าวย้ำว่ากำลังแห่งการพิจารณาใคร่ครวญเช่นนี้ นำพาสู่การบรรลุถึงสมาธิขั้นที่ ๒

<u>ขั้นที่ ๒</u>

๙ เมื่อจิตสงบยิ่งๆ ขึ้น มีสมาธิที่นิ่งลึกและตั้งมั่นกว่าเดิม ความรู้สึกนึกคิดทางรสจะเริ่มลดถอยจนดับลงได้ **รูปผลไม้ ๓ ผล**เหนือโยคาวจร หมายถึง**รสทางลิ้น**ที่เริ่มลด

๑๐ ในขั้นนี้ถือว่ารสอันเป็นหนึ่งในกามคุณ ๕ อันเป็นสิ่งที่ทำให้จิตฟุ้งซ่านได้ดับลงแล้ว

๑๑ นับจากขั้นนี้เป็นต้นไป **สีขาวบนศีรษะช้างและลิง**เริ่มปรากฏขึ้นเล็กน้อย หมายถึงความก้าวหน้าในการภาวนา **ผ้าผืน**ม้วนอยู่บนตัวช้างคือจีวร หมายถึงกายสัมผัสอันเป็นอีกหนึ่งในกามคุณ ๕ เริ่มดับลง

๑๒ ขั้นนี้ ด้วยกำลังของสติจะส่งให้บรรลุถึงสมาธิขั้นที่ ๓ และ ๔

<u>ขั้นที่ ๓ และ ๔</u>

๑๓ มีจิตที่สงบยิ่งๆ ขึ้น

๑๔ มี**กระต่าย**มานั่งบนหลังช้าง หมายถึงถีนมิทธะ ความง่วงซึม อันโยคาวจรได้รู้จักแล้วและลงมือขจัดซึ่งถีนมิทธะนั้น

๑๕ แสดงภาพ**พระโยคาวจรใช้เชือกคือสติผูกช้าง**ได้แล้ว **ช้าง ลิงและกระต่าย**ผินหน้าที่เป็นสีขาวมากขึ้นไปหาพระโยคาวจร หมายถึงจิตที่ประกอบด้วยอุทธัจจะและถีนมิทธะได้เริ่มถูกรู้จักและควบคุมโดยพระโยคาวจรแล้ว เหนือหัวลิงมี**ฉิ่งคู่หนึ่ง** หมายความว่าโสตผัสสะเริ่มดับไปอีกหนึ่งกามคุณ

๑๖ สีขาวที่ตัวลิง ช้าง กระต่ายมีมากขึ้น แสดงว่าจิตอุทธัจจะ จิตถีนมิทธะนั้น พระโยคาวจรมองเห็นชัดเจนแจ่มใสยิ่งขึ้นจนถึงขั้นทำลายลงได้โดยง่าย หอยสังข์ด้านบน หมายความว่า ขั้นนี้ ฌานผัสสะ คือกลิ่น เริ่มดับ

๑๗ ขั้นนี้ ด้วยกำลังแห่งสัมปชัญญะ จิตลุถึงสมาธิขั้นที่ ๕ และ ๖

<u>ขั้นที่ ๕ และ ๖</u>

๑๘ มีจิตที่สงบมากยิ่งขึ้น ลึกยิ่งขึ้นอีก

๑๙ ภาพ**ลิงขาว** หมายถึงจิตกุศล บน**ต้นไม้มีผลไม้สีขาว** หมายถึงกุศลกรรมทั้งหลายที่จิตจะตระหวัดไปคิดถึงก็ถือว่าอาจทำให้ฟุ้งซ่านได้ ในขั้นนี้ต้องขจัดให้หมดเช่นเดียวกัน

๒๐ ด้วยกำลังแห่งสัมปชัญญะในขั้นนี้ การหน่วงจิตให้กลับมาหาการคิดถึงกุศลกรรมก็จะทำให้สงบรำงับยิ่งขึ้น

๒๑ ขั้นนี้ **กระจกบนพาน**ด้านบนนั้นหมายถึงรูป อันเป็นกามคุณสุดท้ายที่เหลืออยู่เริ่มดับ ช้าง ลิงและกระต่ายขาวมากกว่าครึ่งตัว พระโยคาวจรจูงช้างและลิงได้เรียบร้อย จิตถูกบังคับไว้ได้โดยทุกประการแล้ว **เปลวเพลิง** ซึ่งหมายถึงสติและสัมปชัญญะเหลือเปลวแต่น้อย

๒๒ ถีนมิทธะหรือ**กระต่ายหายหมดจด** จิตถูกทำให้สงบ คงเหลือสีดำที่ท้ายช้างและลิงแต่เพียงเล็กน้อย

๒๓ ด้วยกำลังของจิตพละ จิตบรรลุถึงสมาธิขั้นที่ ๗ และ ๘

<u>ขั้นที่ ๗ และ ๘</u>

๒๔ จิตที่ฟุ้งซ่าน และง่วงซึมดับหมด กามคุณ ๕ ดับหมด แม้จะมีก็แต่น้อย ไม่ต้องใช้ความพยายามหรือกำลังอย่างมากมายก็สามารถขจัดความกระเพื่อมเล็กน้อยเหล่านั้นได้ เรียกว่าจิตได้ถูกทำให้สงบโดยสมบูรณ์แล้ว เปลวเพลิงอันหมายถึงการต้องใช้กำลังของสติสัมปชัญญะก็ดับหมดไม่ต้องใช้แล้ว

๒๕ **ช้างขาวทั่วทั้งตัว ลิงหรือกามคุณ ๕ ก็หายไปแล้ว** หมายความว่าจิตตั้งมั่น สงบ แน่วแน่ต่อเนื่องกันอย่างไม่ขาดตอน

๒๖ แสดงอาการที่จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว คืออารมณ์แห่งกัมมัฏฐานนั้นๆ

๒๗ ด้วยกำลังแห่งความสมบูรณ์ สมาธิบรรลุถึงขั้นที่ ๙ ได้

๒๘ **พระโยคาวจรนั่งข้างช้างขาวที่หมอบข้าง** แสดงความมีใจแน่วแน่อย่างสมบูรณ์ ปรากฏรุ้งหลากสีทอดออกจากอกของพระโยคาวจร

๒๙ **พระโยคาวจรลอยลิ่ว**ไป หมายถึงความปีติแห่งกาย

๓๐-๓๑ **พระโยคาวจรขึ้นนั่งบนหลังช้าง** หมายถึงการบรรลุถึงสมาธิอันแท้จริง มีความปีติแห่งจิต

๓๒ รากเหง้าของสังสารวัฏฏ์และภพถูกทำลายด้วยกำลังแห่งสมาธิและกำลังแห่งวิปัสสนาซึ่งปฏิสังยุตต์ด้วยสุญญตา

๓๓ **เปลวไฟ** หมายถึงกำลังของสติ สัมปชัญญะอันคล่องแคล่วว่องไวของพระโยคาวจรจะช่วยให้จิตเข้าถึงความหมายอันสูงสุดแห่งสุญญตาอันเป็นปรมัตถสัจจะของปรากฏการณ์ทั้งหลาย ฯลฯ

ปรับปรุงเรียบเรียงจากคำอธิบายเดิมที่มีผู้คัดลอกไว้ด้วยลายมือ

บัญชา พงษ์พานิช

๒๐ มกราคม ๒๕๕๓

สารบัญ

ส่วนที่ ๑ นำเรื่อง

๐๔ สัมโมทนียพจน์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
๐๖ สมเด็จพระญาณสังวรกับองค์ดาไลลามะ
๐๘ สาส์นจากองค์ดาไลลามะถึงพุทธทาสภิกขุ
๐๙ องค์ดาไลลามะกับพุทธทาสภิกขุ
๑๐ ภาพสมถกัมมัฏฐานแบบทิเบต
๑๔ สารบัญ
๑๖ บทนำ

ส่วนที่ ๒ เนื้อหา

๒๓ พระคุณที่อินเดียมีต่อไทย
๔๓ พุทธศาสนาหลังพุทธกาล
๕๙ รอยพุทธในอินเดีย
๖๙ พุทธศาสนามหายานในจีน
๘๑ ภูมิปัญญาจากพุทธหิมาลัย
๙๕ พุทธศาสนาในประเทศไทย
๙๙ Overview of Buddhism in Thailand
๑๐๓ พุทธศาสนาไทยในทศวรรษหน้า

ส่วนที่ ๓ สนทนา "พุทธศาสนาหลังพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี : หนึ่งจุดหมายหลายหนทาง"

๑๑๒ กำหนดการ
๑๑๔ ประเด็นสำหรับการสนทนา
๑๑๖ Framework of Question for Discussions
๑๑๙ วิทยากรร่วมสนทนาหลัก
๑๓๖ ครูบาอาจารย์พระมหาเถระ พระเถรานุเถระ และพระธรรมวาที
๑๔๒ บันทึกการสนทนา
๑๕๕ ๘ เส้นทาง เรียนรู้ตามรอยพระพุทธศาสนา และศรัทธาของผู้คนบนชมพูทวีป
๑๖๒ ผู้สนับสนุน

บทนำ

"**หนึ่งจุดหมาย หลายหนทาง**" เล่มนี้ เป็นหนังสือคู่มือ**การร่วมสนทนากับองค์ดาไลลามะ**ของพระภิกษุและชาวไทยหลายร้อยรูป/คน ณ กรุงเดลี สาธารณรัฐอินเดีย **แล้วร่วมเดินทางเรียนรู้ตามรอยพุทธศาสนาและศรัทธาของผู้คนบนชมพูทวีป** ๘ เส้นทางทั่วประเทศอินเดีย ในเดือนธันวาคม ๒๕๕๕ ที่ปรารภวาระ**พุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้** จากความสัมพันธ์ของครูบาอาจารย์ที่มีต่อกัน เพื่อสร้างความคุ้นเคยและแสวงหาความเข้าอกเข้าใจร่วมไม้ร่วมมือในงานธรรมต่อไป

ในคราวเสด็จประเทศไทยขององค์ดาไลลามะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งเป็นการเสด็จออกนอกอินเดียเป็นครั้งแรกนั้น นอกจากทรงเข้าเฝ้า**สมเด็จพระสังฆราช** และ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**แล้ว ยังได้ทรงพบปะสนทนากับ**สมเด็จพระญาณสังวร** และ**พุทธทาสภิกขุ** (เงื่อม อินทปัญโญ) ซึ่งมีการบันทึกใจความสำคัญของการสนทนาไว้ว่าเป็นเรื่อง "*วิธีการอย่างใดเป็นวิธีการดีที่สุดที่จะเผยแพร่ธรรมข้อที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาให้คนธรรมดาเข้าใจได้โดยง่าย...เรื่องสุญญตา ความว่าง และอนัตตา*" โดยหลังจากนั้นในการเสด็จครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ทรงเดินทางไปพบและสนทนากับพุทธทาสภิกขุ และพำนักที่สวนโมกขพลาราม ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยได้ทรงรับอาราธนานิมนต์แสดงธรรมว่าด้วยปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตรที่ลานหินโค้ง ซึ่งหลังจากนั้น พระโรเบิร์ต สันติกโร ได้บันทึกว่าพุทธทาสภิกขุมีดำริที่จะสร้างทำกุฏิวิหารอย่างทิเบตไว้ในสวนโมกข์ด้วยแต่ไม่ได้ทำ มีเพียงพระราชสาส์นถึงพุทธทาสภิกขุในพ.ศ. ๒๕๓๐ ตอบรับจดหมายส่งหนังสือในวาระ ๘๐ ปีของพุทธทาสภิกขุ ว่า "*Since I last saw you, I have been travelling a great deal. Besides Buddhism, I have been talking about peace, happiness, compassion and spiritual development. There seems to be a growing amount of interest in these subjects. In the recent past I have also had some very interesting dialogues with Western scientists. I feel that Buddhism particularly has much to offer to the West regarding the explanation of the mind and its functions.*" พร้อมกับพระธรรมพรลงท้ายว่า "*I wish you many more years of good health and happiness*" ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้มรณภาพในอีก ๖ ปีต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖

๑๘ ปีต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ ในโอกาสที่องค์ดาไลลามะรับอาราธนานิมนต์มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป แสดงธรรมและสนทนากับคณะชาวไทยที่ธรรมศาลา และผู้แทนมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ได้รับโอกาสเข้าเฝ้าถวายหลักฐานจดหมายเหตุเมื่อครั้งนั้น องค์ดาไลลามะได้แสดงออกซึ่งความเคารพและระลึกถึงพุทธทาสภิกขุอย่างยิ่ง โดยทรงปรารภหลายครั้งถึงความร่วมมือระหว่างชาวพุทธเพื่อเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะกับชาวไทย

กิจกรรมคนไทยสนทนากับองค์ดาไลลามะและร่วมเดินทางเรียนรู้ตามรอยพุทธศาสนาและศรัทธาของผู้คนบนชมพูทวีป จึงเกิดขึ้นโดยได้รับพระเมตตาอย่างยิ่งจากองค์ดาไลลามะ (His Holiness the 14th Dalai Lama, Tenzin Gyatso) ในการรับอาราธนานิมนต์จาก **พระอาจารย์ซัมดอง รินโปเช** (the 5th Samdhong Rinpoche, Lobsang Tenzin) อดีตประธานรัฐสภาและนายกรัฐมนตรีแห่งรัฐบาลพลัดถิ่นทิเบต **คุณเทมป้า ซิริง** (Tempa Tsering) ผู้แทนองค์ดาไลลามะ (The Representative of His Holiness The Dalai Lama in New Delhi) และ **นายเทนซิน โลเซล** (Tenzin Losel) ผู้ประสานงานโครงการไทย-ทิเบต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างศรัทธา ศีล และความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาให้ยิ่งขึ้น เพื่อทำความเข้าใจระหว่างกัน เพื่อแสวงหาความร่วมมือในงานการพระศาสนา และเพื่อสนองงานพระศาสนาในอันที่จะยังประโยชน์ต่อมหาชนตามปณิธาน ๓ ประการของพุทธทาสภิกขุ ด้วยการจัดให้โรงแรม Hyatt Regency Delhi สถานพำนักร่วมกันของทั้งฝ่ายไทยและทิเบตในกรุงเดลี เป็นเสมือนเสนาสนะมหาวิหารร่วมบำเพ็ญศาสนกิจ รับบิณฑบาต เจริญในศีล สมาธิ ภาวนาเป็นการเฉพาะ

และได้รับเมตตาอย่างยิ่งจากครูบาอาจารย์ พระมหาเถระ พระเถรานุเถระ และพระธรรมวาทีจากทั่วประเทศถึงครึ่งร้อยรูปจากนานาสำนักเรียน เผยแผ่และวิปัสสนาเข้าร่วม มี**พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิชฺโช)** วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก, **พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย (ศากยะ)** วัดบวรนิเวศวิหาร, **พระไพศาล วิสาโล** วัดป่าสุคะโต, **ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล**, **ดร.กฤษณพงษ์ กีรติกร** และ **ดร.วิรไท สันติประภพ** เมตตารับเป็นผู้ร่วมสนทนาหลัก **สิริปัญโญภิกขุ** สำนักสงฆ์เต่าดำ และ **คุณลภาพรรณ ศุภมันตา** เมตตารับเป็นล่ามแปล โดยมีพุทธศาสนิกชนชาวไทยและกัลยาณมิตรหลายร้อยคนเดินทางเข้าร่วม ภายใต้การสนับสนุนของหลากหลายฝ่าย ได้แก่ คุณเมตตา อุทกะพันธุ์ แห่งเครืออมรินทร์, คุณหญิงจำนงศรี-คุณชิงชัย หาญเจนลักษณ์, คุณหญิงชฎา วัฒนศิริธรรม, คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์, นพ.พิชัย-คุณปริศนา ตั้งสิน, นพ.สกุล นครชัย, คุณทัศสิน บัวขึ้น, คุณบุญพร บริบูรณ์ส่งศิลป์, รศ.ประภาภัทร นิยม, คุณรัฐภูมิ ภักดีภูมิ, คุณลดาวดี วนวิทย์, คุณสุพล วัธนเวคิน, ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมป์, มูลนิธิบ้านอารีย์, มูลนิธิตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน), บริษัท แมกโนเลีย ควอลิตี้ ดีเวล็อปเม้นต์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด, บริษัทหลักทรัพย์ ภัทร จำกัด (มหาชน) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

โดยมีสารคดีพื้นที่ชีวิต (Life Explorer) ทางสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสเป็นฝ่ายบันทึกทำสารคดีและการออกอากาศเผยแผ่ พร้อมกับคณะบรรณาธิการอาสาเพื่อการจัดพิมพ์เป็นชุดหนังสือสารคดีสำคัญในลำดับต่อไป รวมทั้งนิตยสาร National Geographic, The Nation Street และหนังสือพิมพ์ไทยรัฐที่เข้าร่วมบันทึกรายงาน

"**หนึ่งจุดหมาย หลายหนทาง**" เล่มนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา ๓ ส่วน คือ **ส่วนนำ** ซึ่งประมวลภาพความสัมพันธ์ของกันและกันผ่านครูบาอาจารย์ โดยอัญเชิญสาส์นของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกเป็นประธาน **ส่วนเนื้อหา** ได้ประมวลสาระว่าด้วยพระพุทธศาสนาในอินเดีย แดนหิมาลัย มหายานและประเทศไทยโดยสังเขป เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้และเข้าใจในการร่วมสนทนาและเรียนรู้ตามรอย ใน**ส่วนที่สาม** ซึ่งนำประเด็นคำถามทั้ง ๓ กรอบ พร้อมประเด็นย่อยที่อาจารย์ ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ช่วยร้อยเรียงและนำเสนอต่อองค์ดาไลลามะสำหรับการแลกเปลี่ยนมาจัดพิมพ์เพื่อการติดตามและบันทึกได้อย่างเกาะติด

ในการประสานจัดงานครั้งนี้ นอกจากที่ได้เอ่ยนามท่านผู้มีส่วนสงเคราะห์จำนวนมากแล้ว ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่หากจะเอ่ยให้ครบคงใช้พื้นที่อีกมาก จึงใคร่ขอขอบพระคุณทุกฝ่ายมา ณ ที่นี้ พร้อมทั้งขออภัยหากมีความบกพร่องตกหล่นบ้าง เนื่องจากเป็นงานริเริ่มใหม่และจัดขึ้นในต่างแดน โดยขอขอบพระคุณสถาน-เอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย, H.E. Mr. Anil Wadhwa เอกอัครราชทูตอินเดียประจำประเทศไทย, Dr.Jaideep Nair กงสุลสถานทูตอินเดียประจำประเทศไทยที่กรุณาประสานรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐอินเดียในการเอื้ออำนวยต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและอินเดียเพื่อการนี้

ขอขอบคุณทุกท่านที่เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งถือเป็นงานบุญครั้งสำคัญนี้ โดยเฉพาะการร่วมสมทบในกองผ้าป่าถวายองค์ดาไลลามะเพื่อกิจการพระพุทธศาสนาในอินเดีย รวมทั้งเพื่อความร่วมมือระหว่างกันต่อไปเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนตามพระพุทธดำรัส

ขอขอบคุณอมรินทร์ทัวร์ หิมาลายันฮอลิเดย์ เนอวาน่าทราเวล และคุณสุนีรัตน์ ไม้ทิม แห่งนิตยสาร Simply Living ที่ช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกและการประสานงานต่างๆ

ขอขอบคุณคณะอาสาสมัครนิรนามต่างๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะ พระไพศาล วิสาโล, ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช, นายสมบัติ ทารัก และนายกุณฑ์ สุจริตกุล ที่ช่วยคัดสรร เรียบเรียงเนื้อหาสาระสำหรับหนังสือเล่มนี้ รวมถึงคณะบรรณาธิการที่สร้างสรรค์รูปลักษณ์อันงดงามให้หนังสือเล่มนี้

ท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณโครงการธรรมวาที ถวายแด่พระภิกษุรุ่นใหม่ผู้มุ่งหมายอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่อาราธนานิมนต์พระธรรมวาทีเข้าร่วมในกิจกรรมนี้เป็นปฐม

สุดท้าย ขอขอบคุณ ธรรมาจารย์ **Shantum Seth** แห่ง BuddhaPath และ AhimsaTrust ผู้นำชาวพุทธอินเดีย ที่รับเชิญเป็นกรณีพิเศษในการร่วมเสวนาเพื่อความเข้าใจ **พระพุทธศาสนาในอินเดียตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน** ซึ่งน่าจะนำมาซึ่งคำตอบสำคัญที่พุทธทาสภิกขุตั้งไว้ว่า "**แล้วเราจะตอบแทนบุญคุณอินเดียได้อย่างไร?**" ซึ่งได้คัดมาลงไว้ในส่วนเนื้อของหนังสือเล่มนี้ด้วยเช่นกัน

อนึ่ง เนื่องในโอกาสอันสำคัญยิ่งนี้ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ โดยพระอนุญาตขององค์ดาไลลามะ และความเห็นชอบของมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ได้จัดแปลและพิมพ์หนังสือบันทึกการสอนและสนทนาถามตอบกับคนไทยขององค์ดาไลลามะ และพระอาจารย์ซัมดอง รินโปเช ณ เมืองธรรมศาลา ระหว่างวันที่ ๑๔-๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระทางธรรมสำคัญว่าด้วยลำดับขั้นการภาวนา และ ๓๗ มรรควิถีปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ ในชื่อ "ดาไลลามะสนทนาธรรมครั้งแรกกับคนไทย" เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และเข้าใจ อันจะนำมาซึ่งความเจริญในศีล สมาธิ ภาวนา ศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาให้ยิ่งขึ้น เพื่อทำความเข้าใจระหว่างกัน เพื่อแสวงหาความร่วมมือในงานการพระศาสนา และเพื่อสนองงานพระศาสนาในอันที่จะยังประโยชน์ต่อมหาชนตามปณิธาน ๓ ประการของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นไปตามพระพุทธประสงค์สืบไป

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

ธันวาคม ๒๕๕๕

ภาพพระพุทธรูปป[illegible]

- พระคุณที่อินเดียมีต่อไทย
- พุทธศาสนาหลังพุทธกาล
- รอยพุทธในอินเดีย
- พุทธศาสนามหายานในจีน
- ภูมิปัญญาจากพุทธหิมาลัย
- พุทธศาสนาในประเทศไทย
- Overview of Buddhism in Thailand
- พุทธศาสนาไทยในทศวรรษหน้า

ภาพพระมหาเจดีย์พุทธคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย เป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระคุณที่อินเดียมีต่อไทย

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

อาตมาขอโอกาสแสดงธรรมในรูปแบบที่เรียกกันว่าปาฐกถาธรรม คือพูดกันตามปรกติธรรมดา ไม่ต้องมีพิธีรีตองในการใช้เสียง ในการใช้ท่าทางเป็นต้น ซึ่งเรียกกันว่าธรรมเทศนานั้น มันก็ดีเหมือนกันแหละ แต่ว่าง่ายๆ ประหยัดก็อย่างที่เรียกว่า ปาฐกถาธรรมนี้ง่ายกว่า สะดวกกว่า เหนื่อยน้อยกว่า

เรื่องที่จะแสดงในวันนี้ก็คือเรื่อง *ขอบคุณผู้ที่นำพระพุทธศาสนามาให้เรา* ตลอดเวลาที่พูดกันเมื่อตอนเย็นนั้นเรื่องพระพุทธศาสนาที่เรียกกันว่า “ธรรมจักร” มีประโยชน์อย่างไร ดับทุกข์ได้อย่างไร แก้ปัญหาได้อย่างไร มีความสูงสุดไปถึงไหน ก็ได้พูดกันโดยสมบูรณ์แล้วเมื่อตอนเย็นที่เราพิจารณาดูประโยชน์ที่จะได้รับในการที่มีธรรมะหรือมีพระพุทธศาสนาแล้วก็ได้ปฏิบัติ ขับไล่ความทุกข์หรือปัญหาออกไปได้มากมาย แล้วเราก็มีการเป็นอยู่ชนิดที่เป็นที่น่าพอใจหรือเรียกว่ามันสูงสุดที่มนุษย์ควรจะมี

พุทธทาสภิกขุ อาสาฬหบูชาเทศนาปี ๒๕๓๓ กัณฑ์ที่ ๒ เวลา ๒๑.๐๐ น. วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๓๓
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกข์ ไชยา

ภาพพุทธทาสภิกขุ

คุณูปการของพุทธศาสนา

ถ้าหากว่าไม่มีพระพุทธศาสนา เราคงไม่ได้อยู่หรือไม่ได้เป็นกันอยู่ในลักษณะอย่างที่กำลังเป็นอยู่ในเวลานี้ คือจะไม่มีการนับถือพระพุทธศาสนา จะไม่มีพระเจ้าพระสงฆ์ที่บวชขึ้นมาศึกษาเล่าเรียนอย่างที่นั่งกันอยู่เป็นแถวข้างหลังนั่น มันจะไม่มีสิ่งเหล่านี้ คิดดูเถอะ ไม่มีความเป็นอุบาสก อุบาสิกา ไม่มีความเป็นภิกษุ สามเณร แล้วก็ *ไม่มีความรู้โดยเฉพาะที่ว่าจะดับทุกข์กันอย่างไร* จะทำตัวเองให้เยือกเย็นแล้วจะทำผู้อื่นให้ได้รับประโยชน์ด้วยนี้ จะทำกันอย่างไร มันก็ไม่มี ถ้าไม่มีสิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้ก็ไม่มี พูดง่ายๆ ก็ว่า *สวนโมกข์ก็ไม่มี ถ้าไม่มีพุทธศาสนามาสู่พวกเรา* เดี๋ยวนี้อะไรๆ มันก็มีอย่างที่กำลังเห็นอยู่นี้ แล้วเราก็พอใจในการที่มีอย่างนี้แล้วก็ได้รับประโยชน์เหลือประมาณในการที่มีอย่างนี้

ทีนี้ก็เหลืออยู่แต่ว่า เราจะมาพิจารณาดูว่า จะต้องรับรู้อะไรกันบ้าง มีหน้าที่ที่จะต้องตอบสนองอย่างไรกันบ้าง ในการที่เรามีพระพุทธศาสนาอย่างนี้ นี่หมายถึงทั่วทั้งประเทศไม่ใช่เฉพาะที่สวนโมกข์นี้ เราได้รับประโยชน์ในทางจิตใจ ได้รู้ธรรมะลึกซึ้งกำจัดความทุกข์ได้ เราได้รับประโยชน์ในทางโลก ในทางภายนอก ในทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี เราได้มีธรรมะนี้เป็นหลัก**พื้นฐานของวัฒนธรรมประจำชาติไทย** และชาติไทยก็ได้มีรูปแบบของชาติไทยเป็นอย่างนี้อย่างที่ชาติไทยกำลังเป็นอยู่ในเวลานี้ ทั้งหมดนี้มันก็เป็นเรื่องของพระธรรมของพระศาสนา

ภาพชิ้นส่วนธรรมจักรบนหลังสิงห์ ๔ เศียร ที่สารนาถ ต้นแบบดวงตรากลางผืนธงชาติอินเดียปัจจุบัน

เราควรจะเห็นได้ทันที ยอมรับได้ทันทีว่า นี่แหละคือ "*ธรรมจักร*" มันได้แผ่มาแล้ว มันได้สร้างธรรมาณาจักรขึ้นมาแล้ว ในแผ่นดินนี้ แผ่นดินนี้จึงมีลักษณะอย่างนี้ มีความสงบสุขอย่างนี้ มีความเป็นไทยสมชื่ออย่างนี้

ไทยนี้แปลว่าอิสระ ถ้านับถือศาสนาอื่นแล้วอธิบายยากคือไม่เป็นอิสระ จะต้องเป็นทาสของพระเป็นเจ้าของอะไรต่างๆ นานา แต่เพราะได้รับพระพุทธศาสนาจึงได้เป็นไทยคือเป็นอิสระถึงที่สุด ความเป็นไทยจึงมีได้เพราะความมีแห่งธรรมะในพระพุทธศาสนา เมื่อได้เป็นไทยแก่กิเลสอย่างเดียวแล้ว มันก็เป็นไทยหมดแหละ ไม่เป็นทาสของใครเลย ทั้งทางกาย ทางใจ ทางสติปัญญา เราก็ไม่ได้เป็นทาสของใคร เพราะว่ามีปัญญารู้ธรรมะสูงสุดของธรรมชาติซึ่งได้มาจากพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสร้างความเป็นไทย คิดดูให้ดี พระพุทธเจ้าสร้างความเป็นไทยให้แก่มนุษยชาติทั้งหมดทั้งสิ้น คือให้ออกมาเสียจากความเป็นทาสของกิเลส เป็นทาสของตัณหา เป็นทาสของอวิชชา มาสู่ความเป็นไทยโดยประการทั้งปวง นี่พระพุทธศาสนาหรือพระธรรมในพระพุทธศาสนาให้ความเป็นไทยแก่เราอย่างนี้

ภาพสิงห์ ๔ เศียรยอดเสาหินพระเจ้าอโศกมหาราช ที่สารนาถ ใช้เป็นตราแผ่นดินอินเดียปัจจุบัน

ขอให้คิดดูให้ดีๆ เราได้ความเป็นไทย แล้วก็เป็นไทยจากกิเลส เป็นไทยจากความทุกข์ เราก็ไม่มีความทุกข์ นี้ก็เรียกว่าเป็นไทยในความหมายหนึ่ง ใครอยากจะเรียกว่ามีความสุขก็ได้เหมือนกัน เป็นคำที่ธรรมดามาก พระพุทธเจ้าท่านไม่ค่อยใช้คำนี้ว่ามีความสุข ท่านใช้คำว่า "ที่สุดแห่งทุกข์" ที่สุดแห่งทุกข์ หมดทุกข์ เพราะท่านจะไม่พูดให้มันเป็นของล่อใจอะไรขึ้นมาอีก เป็นสุขนี้มันก็ล่อใจในทางให้หลงใหล ยึดถือเอากันแต่เพียงว่า มันหมดความทุกข์ก็แล้วกันแหละ ถ้ามันหมดความทุกข์ก็คือหมดปัญหา ไม่มีอะไรต้องเดือดร้อน ต้องดิ้นรน ต้องต่อสู้ มันไม่มี นี่เรียกว่ามันหมดปัญหา คือที่สุดแห่งความทุกข์

ภาพธรรมจักร พุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ สร้างทำใหม่และติดตั้งเมื่อวันอาสาฬหบูชา ๒๕๕๕ ณ สวนโมกข์กรุงเทพ

พวกเราได้รับนับถือพระพุทธศาสนา แล้วก็ได้ถึงที่สุดแห่งความทุกข์ เพราะการศึกษา เพราะการปฏิบัติ เพราะการได้รับผลของการปฏิบัติเป็นลำดับ ๆ มา จนเราได้มาอยู่กันในลักษณะอย่างนี้ มีวัดมีวา โบสถ์ วิหาร มีพระเจ้าพระสงฆ์ มีอะไรที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา มีการศึกษา มีการปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา แล้วเราก็อยู่กันอย่างผาสุก นี่ขอให้ใคร่ครวญดูไล่เลียงดูให้รู้จักสิ่งเหล่านี้ ทั้งหมดทั่วทั้งประเทศไทย ก็จะพอคิดได้รู้สึกได้ว่า โอ้ พระธรรมพระศาสนานี้สร้างประเทศไทยในรูปแบบนี้ ถ้าไม่มีพระธรรมหรือพระศาสนาเข้ามา ประเทศไทยจะอยู่ในรูปแบบอื่นคืออย่างไรก็ไม่รู้ จะพอใจหรือไม่พอใจ จะรับไหวหรือไม่ก็ไม่รู้ แต่เดี๋ยวนี้เป็นที่แน่นอนว่า สู้ไหว รับไหว พอใจและยินดีที่จะรักษาไว้ เราจึงมาศึกษา มาปฏิบัติมาพบปะกันในโอกาสอย่างนี้เป็นต้น มันก็เพื่อให้มีธรรมะมีพระศาสนาให้เต็มที่ตลอดไปนั่นเอง

นี่เรียกว่าเราได้รับความพอใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ เพราะว่าธรรมจักรได้แผ่มาถึงนี่แล้ว กี่ร้อยปีกี่พันปีก็ไม่ต้องพูด แต่ว่าได้แผ่มาถึงนี่แล้ว เราก็มีอาณาจักรแบบธรรมะขึ้นมา เรียกว่าประเทศไทย หรือประเทศอื่น ๆ ด้วยก็ได้ที่เขามีพระพุทธศาสนา แต่เราไม่ต้องไปรับรู้ของเขา เรารับรู้ที่ว่าเกี่ยวกับประเทศไทยเรานี่ เราจะต้องรับรู้ ไม่ใช่รับรู้แต่เพียงว่าได้รับประโยชน์ เราจะต้องรับรู้ไปถึงหน้าที่ที่เราจะต้องตอบแทนนั่น บางคนจะสะดุ้งแล้วกระมัง เรามีหน้าที่ที่จะต้องตอบแทน สนองคุณ ตอบแทนคุณด้วยความกตัญญู นี่อยากจะพูดเรื่องนี้แหละ ในวันนี้ก็อยากจะพูดเรื่องนี้

ภาพแผนที่โบราณของไทย แสดงเส้นทางสัญจรในสมัยก่อน

ชาวอินเดียนำศาสนาและวัฒนธรรมมาให้

เราจะต้องคิดดูว่า พระธรรมหรือพระศาสนานั้นมาเองไม่ได้ มันต้องมีคนนำมาให้ แล้วก็คิดดูต่อไปว่า ใครนำมา ใครนำมานี่จะต้องศึกษาในแง่ของประวัติศาสตร์กันบ้าง ในลักษณะที่เป็นพุทธ-ศาสนา เกิดในอินเดียก็ชาวอินเดียนำมา จะบอกว่าพระโสณะพระอุตตระมาในการจัดส่งของพระเจ้าอโศกมหาราช มันก็ชาวอินเดียนำมา ทีนี้มันไม่ใช่เฉพาะพุทธศาสนา ชาวอินเดียได้นำมาให้มากกว่านั้น ที่มิใช่พุทธศาสนาก็นำมาให้ ศาสนาพราหมณ์นั่นเอง ในรูปของศาสนาก็นำมาให้ทั้งศาสนาพุทธและให้ทั้งศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธมันก็มีประโยชน์อย่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์หรือไสยศาสตร์ก็มีประโยชน์อย่างไสยศาสตร์ นี้เรียกว่าฝ่ายศาสนา

ทีนี้ฝ่ายวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี นี้เรากันออกมาหน่อยเรียกว่าวัฒนธรรม ถ้าว่ากันโดยที่จริงแล้ว ศาสนาก็คือวัฒนธรรมเหมือนกันแหละ ศาสนาก็ดี การศึกษาก็ดี อะไรก็ดีมันเป็นวัฒนธรรมด้วยกันทั้งนั้น แต่เราแยกออกไปเป็นศาสนา เป็นพุทธศาสนา เป็นศาสนาฮินดู เอาให้เป็นศาสนา มีเหลืออยู่แต่เรื่องทางวัฒนธรรม แยกออกมาให้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ก็ถามว่าใครนำมาให้ ใครนำมาให้ วัฒนธรรมนี้ใครนำมาให้ ก็ชาวอินเดียอีกนั่นแหละ เพราะวัฒนธรรมชาวอินเดียมาเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมของคนไทยเรา วัฒนธรรมไทยนั้นมีรากฐาน มันมีมารดามาจากวัฒนธรรมอินเดีย

คิดดูเถิด คิดดูเถอะ ไม่ต้องเชื่ออาตมาก็ได้ อย่าลืมคุณ อย่าจองหอง อย่าอวดดีจนลืมคุณว่าวัฒนธรรมนั้นมันมีมูลรากมาจากวัฒนธรรมอินเดียทั้งนั้นแหละ ศาสนาพุทธของไทยนี้ก็มาจากอินเดีย ศาสนาพุทธมันเป็นศาสนาอินเดียนั่น ฮินดูก็เป็นศาสนาของอินเดีย อินเดียก็มีให้หลายศาสนา เราก็ได้มีทั้งศาสนาพุทธก็ได้ ศาสนาพราหมณ์ก็ได้ ได้โดยชาวอินเดียนำมาให้เหมือนกัน แล้วก็ได้รับวัฒนธรรมทุกแขนงไม่ว่าแขนงไหนเดี๋ยวจะจาระไนกันดูว่ามันมีกี่แขนง วัฒนธรรมทุกแขนงก็ได้มาจากอินเดีย

ภาพลูกปัดตรีรัตนะพบที่เขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร

มีคนเขียนหนังสือเล่มหนึ่ง ชื่อ *Indian Cultural Colony of Siam* เห็นชื่อแล้วก็ตกใจ สยามเป็น *colony* เป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรมอินเดีย เขาเขียนตั้งชื่อว่าอย่างนี้ ทีแรกชักโกรธ พอไปอ่านเข้าใจว่า โอ้ มันจริงโว้ย เลยโกรธไม่ลง เพราะว่า *Siam* คือเมืองไทยนี้ มันรับมาทั้งศาสนาและวัฒนธรรมอะไรทุกอย่าง มาปั้นตัวเองขึ้นเป็นไทยในรูปนี้ โดยมีวัฒนธรรมอินเดีย ศาสนาอินเดียเป็นหัวใจ เป็นพื้นฐาน

ทีนี้ลองคิดดูว่ามันจริงหรือไม่จริง ใครว่าไม่จริงก็ลองหาหลักฐานมาดูสิว่ามันไม่มี มันเป็นไปไม่ได้ มันเอาของอินเดียมาทั้งศาสนาและทั้งวัฒนธรรม เราจึงได้มีพุทธศาสนา เรายิ่งศึกษาพุทธศาสนา ปฏิบัติพุทธศาสนา ได้รับอานิสงส์จากพระพุทธศาสนา เราก็ยิ่งขอบคุณผู้ที่นำมาให้ ผู้ที่นำมาให้ก็ไม่ใช่พวกอื่น แล้วพวกไทยก็ไม่มีปัญญาไปเอามา ชาวอินเดียนำมาให้ ทางนิยายก็ดี ทางประวัติศาสตร์ก็ดี ชาวอินเดียเขามาจากอินเดียนู้นมาสู่ที่นี่ ที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ คือแหลมมลายูทั้งหมดนี้ ขึ้นไปถึงตอนต้นโน้นด้วย มาสุวรรณภูมิตั้งแต่ก่อนพุทธกาล มาเพื่อหาประโยชน์ มาทำการแลกเปลี่ยนทำการค้า แล้วก็ได้ทองคำไป จะพูดได้ว่าในอินเดียนั้นหาทองคำทำยาหยอดตาก็หายาก ถ้าจะหาก็หาไม่ได้ แต่นี้เขามาขนเอาไป ขนเอาไปจากประเทศไทยนี่ จนที่อินเดียมีทองคำมากกว่าประเทศไทย พระราชาอินเดียคนเดียวยังมีทองคำมากมายกว่ามหาเศรษฐีในเมืองไทย มันขนเอาไปตั้งแต่หลายพันปีมาแล้วนั่น มาสุวรรณภูมินี้ก็มาหาประโยชน์ มาหาโดยเฉพาะก็ทองคำนั่น ทองคำหมดแผ่นดินไทยก็อยู่ที่อินเดียหมด ไปอยู่ในคลังในหีบในห่อของอินเดียหมด นี่มันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล

ที่พูดอย่างนี้ก็เพียงแต่จะให้มองเห็นภาพว่า การไปมาระหว่างอินเดียกับประเทศไทย แหลมมลายูทั้งหมดนี้มันมีแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล และเมื่อคนอินเดียเหล่านี้มา เขามาหาประโยชน์ของเขาก็จริง แต่เขาต้องมีอะไรมาให้เป็นการแลกเปลี่ยนทั้งนั้นแหละ แล้วนอกจากวัตถุสิ่งของแล้ว ก็ให้ความรู้ให้สติปัญญาคือวัฒนธรรมต่าง ๆ เมื่อเขาดีกว่าเรา เราก็รับเอา เมื่อคนที่พื้นบ้านที่นี่ยังเป็นป่าเถื่อนก็รับเอาของใหม่ ๆ แปลก ๆ สูง ๆ จากชาวอินเดีย ชาวอินเดียมาที่นี่ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เขาก็มีเรื่องทำนองนั้นถึงแม้จะเป็นไสยศาสตร์ เป็นอะไรก็ตามมาให้ประเทศไทยที่นี่ จนกว่าพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นที่นี่ ก็เอาพุทธศาสนามาให้นี่แหละศาสนาให้กันเต็มที่เลย ทั้งศาสนาอย่างพุทธ และอย่างไสยศาสตร์

ทีนี้วัฒนธรรมต่างๆ ก็ได้นำมาให้ จนกลายเป็นชีวิตเป็นเลือดเนื้อของชาวไทยไปเสียแล้ว เมื่อพูดกันถึงวัฒนธรรม ระบบประเพณี ขนบธรรมเนียมอะไรที่เป็นชั้นวัฒนธรรม เขาก็นำมาให้ แล้วยิ่งมาสมรสแต่งงานกันกับคนพื้นบ้านพื้นเมืองที่นี่ ก็ยิ่งฝังวัฒนธรรมลงไปอีกมากมาย ฉะนั้นชาวอินเดียมาสืบสายโลหิตกันกับคนที่อยู่ที่ประเทศไทยสุวรรณภูมินี้มานมนานแล้ว เขาก็ได้ทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จะให้มีความเจริญตามแบบอินเดีย

๑. เกี่ยวกับปัจจัย ๔

ทีนี้ขอโอกาสพูดตรงไปตรงมานะ ไม่ใช่ว่าจะหลงใหลอะไร แต่จะให้เป็นที่รู้เป็นที่เข้าใจกันว่ามันเป็นอย่างไรบ้าง

ภาพวิธีการเปิบข้าวของคนไทยสมัยโบราณ

เรื่องแรกที่จะพูดก็เรื่องปัจจัย ๔ ปัจจัย ๔ อย่างที่พระเรียกปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่มเครื่องใช้สอย ที่อยู่อาศัย และยาแก้โรคนี้ เรียกว่าปัจจัย ๔ ชาวอินเดียจะเรียกว่ามาเป็นครูก็ได้ ถ้าเราไม่ได้พบกับชาวอินเดีย ยังเป็นไทยที่อยู่ทางทิศเหนือใกล้ๆ ประเทศจีน มันก็จะต้องมีวัฒนธรรมเหมือนประเทศจีนนั่นแหละ *อาหารการกิน* ก็จะต้องเป็นแบบจีน เดี๋ยวนี้ชาวอินเดียก็มาจับยึด คือมาสอนให้อย่างอินเดีย การกินอาหารมันจึงกลายเป็นอย่างอินเดีย ถ้าเป็นอย่างจีน อาหารเผ็ดไม่มีเครื่องเทศก็ไม่มี ถ้าเป็นอย่างจีน แต่เดี๋ยวนี้คนไทยที่นี่กินอาหารที่มีรสเผ็ดที่เรียกว่าแกง แล้วก็รู้จักใช้เครื่องเทศ มีน้ำพริกกัน ถ้าไม่ได้พบกับชาวอินเดีย คนไทยก็ไม่มีน้ำพริกกินแหละ อย่างดีก็เป็นอย่างที่จีนเขาใช้น้ำจิ้มเท่านั้นแหละ นี่คนไทยมีน้ำพริกกินเพราะถ่ายทอดมาจากอินเดีย ที่อินเดียมีน้ำพริกกิน เขาเอาพริกมาตำกับหัวหอมแล้วก็ใส่น้ำส้มทำเป็นน้ำพริกนี่ ชาวอินเดียมาสอนให้เรารู้จักกินน้ำพริก

แล้วที่น่าหัวที่สุดก็คือชาวอินเดียเขามาสอนให้คนไทยที่นี่รู้จักรับประทานอาหารด้วยมือนั้นเอามือหยิบใส่ปาก กินด้วยมือ ไม่กินด้วยตะเกียบอย่างพวกจีน ถ้าไม่ได้คบค้ากับพวกอินเดียแล้วกินอาหารกับมือไม่เป็นแหละ พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลาย ฉันข้าวด้วยมือทั้งนั้นแหละแบบอินเดีย เดี๋ยวนี้ก็ยังมีในอินเดีย แต่ทำอย่างเป็นพิธีรีตอง กินข้าวด้วยมือกันทั้งนั้น รัฐมนตรีก็กินข้าวด้วยมือ นี่วิธีกินข้าวกับมือ มีอาหารเผ็ดร้อนเป็นเครื่องเทศ มีน้ำพริกกินนี่ก็เพราะชาวอินเดียมาสอนให้ ถ้าใครชอบน้ำพริกก็ควรจะขอบใจ

ทีนี้ *เครื่องนุ่งห่ม* ถ้าไม่ได้คบกับชาวอินเดียแล้วนุ่งโจงกระเบนไม่มี นุ่งโจงกระเบนไม่มีแน่ๆ นุ่งโจงกระเบนเป็นของอินเดียมาสู่ที่นี่ มาสู่เขมรแล้วถ่ายทอดมาที่นี่ อาตมาไปที่อินเดียในที่แห่งหนึ่ง บ้านนอกออกไปสักหน่อย สะดุ้งพอเหลือบไปเห็นคิดว่าเป็นเมืองไทย มันนุ่งผ้าโจงกระเบนเหมือนๆ ไทย ไม่ใช่เหมือนแขกฮินดู เหมือนไทยอย่างที่คนไทยผู้หญิง ผู้หญิงนุ่งโจงกระเบนเหมือน ถ้าดูไปจากทางหลัง เสื้อก็เหมือน แล้วข้างบนก็ทูนกระจาดกระเชอ แล้วมันก็นาดแบบไทย มือนาดแกว่งแบบไทย สะดุ้งคิดว่าเมืองไทย พอเข้าไปใกล้ที่ไหนได้เป็นแขกอินเดีย ถ้าเราไม่ได้สมาคมกับชาวอินเดียแล้ว การนุ่งผ้าโจงกระเบนนี้ไม่มี

ภาพการแต่งตัวชาวสยาม จากจดหมายเหตุลาลูแบร์

ขอให้คิดดูเถิดว่า เรื่องนุ่งห่มนี้มันเกี่ยวข้องกัน อย่างดีก็ใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างจีน นุ่งกางเกงกันไปแบบนั้น นุ่งผ้าเป็นผ้าผืนๆ นี้ ผ้าผืนเดียวยาวนี้มันไม่มี ที่มันนุ่งผ้าลาย เมื่อก่อนเรียกผ้าลาย ผู้หญิงผู้ชายก็นุ่งผ้าลายอย่างแต่ก่อน ผ้าลายนั้นมาจากอินเดีย ไม่ใช่ของฝรั่ง อย่าเข้าใจว่าของฝรั่ง ที่มณฑลสุรัชต์ของอินเดียภาคตะวันตก เขาผลิตผ้าลายหนาๆ สารพัดอย่าง สารพัดลาย สารพัดสี มาขายเมืองไทย เหมือนกับสอนให้คนไทยนุ่งผ้าลาย ผ้าโจงกระเบน เครื่องนุ่งห่มเป็นอย่างนี้ รู้จักนุ่งผ้าโจงกระเบน

ภาพจิตรกรรมเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์
ที่อุโบสถวัดดุสิตาราม

ที่อยู่ที่อาศัย เราก็มีโบสถ์มีวิหาร ทำอย่างแบบโบสถ์วิหารอย่างอินเดีย ไม่ได้ทำอย่างจีน ไม่ได้ทำอย่างฝรั่ง โบสถ์วิหารบ้านเรือน พอจะถอดรูปแบบทางสถาปัตย์ออกมาได้ว่า มันเลียนแบบอินเดียมากกว่าอย่างอื่น บ้านเรือนของเรา วัดวาอาราม ทั้งหลายก็ดูเถอะ มันสร้างในรูปแบบที่ถ่ายทอดจากอินเดีย

ทีนี้ *หยูกยารักษาโรค* นั้น คือตำราสมุนไพร สมุนไพรที่ทุกๆ วัดก่อนนี้ทำก่อนที่ยาฝรั่งจะเข้ามา หยูกยาอยู่ตามวัดทั้งนั้น ทุกวัดก็มียาสมุนไพรคอยแจกให้ มันมียาสมุนไพร ซึ่งสอนจากอินเดียโดยตรง เอาสมุนไพรชื่อนั้นในดินในป่ามาทำอย่างนั้นๆ ตำรายาแบบไทย สมุนไพรแบบไทย ถอดมาจากตำราอินเดีย ชื่อตำราก็เป็นอินเดีย มีชื่อหยูกชื่อยาหลายอย่างก็ยังเป็นของอินเดีย แล้วบางทีก็เอามาโดยตรง เอามาจากอินเดียโดยตรง ซึ่งแผ่นดินนี้มันไม่มี เช่นสารภี กรรณิการ์ พิกุล บุนนาค เหล่านี้มันไม่มี มันเอามาจากอินเดีย โดยเฉพาะกรรณิการ์ มะลิ นี้ก็มาจากอินเดีย หยูกยาได้รับมาจากอินเดียเป็นสมุนไพร

แล้วที่ว่ากินหมากนั้นมันของอินเดียเราไม่ได้กินหมากแบบอื่น กินหมากแบบอินเดียโดยตรง ไปดูที่อินเดียก็จะตกใจว่า ยังกินหมากอยู่ เมืองไทยชักจะเลิกๆ แต่อินเดียยังกินหมากกันอยู่มาก คนไทยกินหมากเพราะชาวอินเดียมาสอนให้ แต่ชาวอินเดียไม่ได้เอาบุหรี่ยาสูบยาฝิ่นมาให้ นี่รู้ไว้ด้วย อย่าไปเข้าใจผิด แต่เอาหมากนั้นมาให้ มากินจนปากแดงไปหมด เรียกว่าเป็นของคนไทย กินหมากปากแดง ที่จริงมันของอินเดีย เรื่องหยูกยาตำรายาเป็นอย่างเดียวกันกับตำรายาโบราณของอินเดีย โรคภัยไข้เจ็บก็เหมือนๆ กัน ถ้าโรคฤดูร้อน โรคในเขตร้อนมันเหมือนๆ กัน อินเดียกับไทยใช้ตำราเดียวกันได้ นี้เรียกว่าโดยปัจจัย ๔ ถ่ายทอดมาจากอินเดีย มาเป็นอย่างไทยมีชีวิตอย่างไทย

ภาพการบวชลูกชายของคนไทย
ตามธรรมเนียมโบราณ

๒. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ทีนี้ก็จะมาดูอย่างที่เรียกว่าวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับ *การตั้งครรภ์* ก็ทำอย่างอินเดีย มีลูกในครรภ์ก็มีประเพณีอย่างอินเดีย เกิดออกมาก็ทำพิธีตามอย่างอินเดียที่มาสอนไว้ให้นานแล้ว เช่น *โกนจุก* อย่างอินเดีย *บวช* อย่างอินเดีย *เรียน* อย่างอินเดีย *แต่งงาน*อย่างอินเดีย *ตาย* แล้วก็เผาอย่างอินเดีย ไม่ฝัง ถ้าฝังก็เป็นแบบอื่นแบบจีนไป คนไทยตายแล้วเผา แล้วก็เซ่นสรวง การบนบานศาลกล่าว การทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย นี้ของอินเดียทั้งนั้น *การทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ตาย* นั้น ชาวอินเดียทำเคร่งครัดมาก แล้วมาสอนให้เรา นี่เรียกว่าพิธีขนบธรรมเนียมประเพณี ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ จนคลอดออกมา จนสมรสจนแต่งงาน จนตายเข้าโลง แล้วยังทำบุญกุศลอุทิศไปให้นี้เป็นของชาวอินเดีย ไม่ใช่ของชาวไทย ของชาวไทยก็มีในรูปอื่น แต่ที่กำลังทำกันอยู่ในเวลานี้มันเป็นของอินเดีย ให้รู้ว่าเขาถ่ายทอดวัฒนธรรมให้อย่างยิ่งถึงขนาดนี้

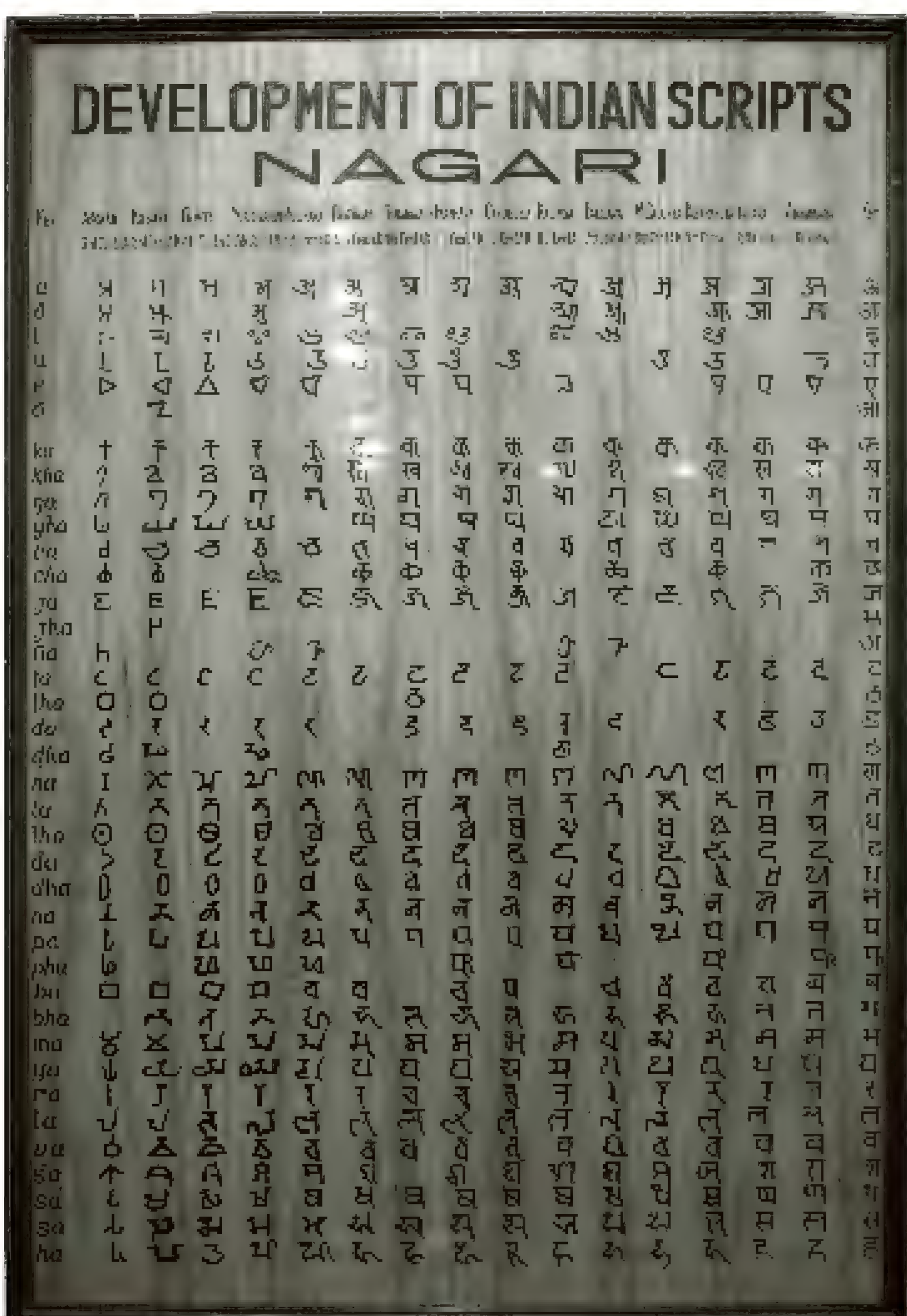

ภาพคนกำลังไถนาของคนไทยสมัยก่อน

ถ้าพูดถึง *การทำนา* หัวหมูที่ใช้ไถนานั้น ที่ใช้เสียบผาลไถนา หัวหมูไทยเหมือนกับหัวหมูอินเดียร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่เหมือนกับหัวหมูจีน ไม่เหมือนกับหัวหมูฝรั่ง แต่เหมือนกับหัวหมูที่อินเดียร้อยเปอร์เซ็นต์ ไปศึกษาดูการทำนาของเขาแล้วก็มีพิธีที่เกี่ยวกับทำนาทุกขั้นตอนแหละเหมือนกับอินเดีย เพราะชาวอินเดียมาสอนให้ พิธีเกี่ยวกับผูกข้าว ทำขวัญแม่โพสพอะไรต่าง ๆ เกี่ยวกับทำนาทำข้าวนั้น เอาอย่างอินเดียทั้งนั้น ชาวอินเดียมาสอนให้แล้วจึงมาเกี่ยวข้าวอย่างไร อย่างนี้ก็เหมือนกันเลย ไปดูที่อินเดียเหมือนกันเลย ที่ว่าคนไทยเกี่ยวข้าว พิธีรีตองเกี่ยวกับดิน เกี่ยวกับน้ำ เกี่ยวกับไฟ เกี่ยวกับลมตามแบบไสยศาสตร์ เกี่ยวกับการทำนา บูชานา บูชาน้ำ บูชาแผ่นดิน บูชาอย่างอินเดียหมด นี้เรียกว่าการทำนา

๓. การศึกษา

ทีนี้มาถึงเรื่องที่มันสูงขึ้นมาหน่อย ที่เรียกว่า *การศึกษา* การศึกษาอักษรศาสตร์ วรรณคดีอะไรก็ตาม การศึกษาของไทยนั้นถอดรูปแบบออกมาจากอินเดีย ศึกษาตามแบบอย่างอินเดียเป็นพันปีมาแล้ว ตัวหนังสือไทยมันถอดรูปออกมาจากอักษรอินเดีย ศึกษาอักษรพราหมี ศึกษาอักษรเทวนาครี จะเห็นได้ว่าตัวอักษรไทยมันถอดออกมาจากอักษรอินเดีย ตัวอักษรไทย ก ข ค ที่ใช้อยู่นี้ มันถอดแบบมาจากอักษรอินเดีย นี่การศึกษามันมีรากพื้นฐานมาจากอินเดียของอินเดีย

ภาพตัวอักษรของอินเดียโบราณ

ทีนี้มาเรื่องเรียนเป็น *ก.ข.ก.กา.ก.เกย* นี้มันก็แบบอินเดีย นับเป็น กะ กา กิ กี กึ กือ มันก็แบบอินเดีย นี้มันสูงขึ้นมา มีคำที่สูงๆ แล้วเป็นคำอินเดีย ในภาษาไทยปัจจุบัน หนังสือธรรมดาจะมีคำอินเดียตั้ง ๓๐-๔๐ เปอร์เซ็นต์ แล้วมากขึ้นๆ ต่อไปภาษาไทยมันจะเป็นภาษาอินเดียเกือบทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ เดี๋ยวนี้ก็ไปดูเถอะ ๓๐-๔๐ เปอร์เซ็นต์ หยิบหนังสือขึ้นมาสักหนึ่งหน้ามาอ่าน ที่นั่งอยู่ทั้งหมดนี้มีชื่อเป็นอินเดียกว่าครึ่ง เรียกว่ามันถอดเอาอินเดียมา ทางอักษรศาสตร์มี *ฉันทลักษณ์* โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน นี้ถอดมาจากอินเดียทั้งนั้นแหละ รูปแบบต่างๆ ของคำฉันท์ ตั้งร้อยกว่าชนิดก็ถอดมาจากอินเดีย โคลงกลอนก็ถอดมาจากนั้นอีกทีหนึ่ง แต่น่าหัวน่าหัวที่เราทำได้ดีกว่าครู ทำได้ดีกว่าครู ข้อนี้อย่าเห็นเป็นกิเลส อย่าเห็นว่าพูดเล่น คนไทยนี้ทำอะไรดีกว่าครูทั้งนั้นแหละ เรารับแบบนุ่งผ้ามาก็มาทำแบบได้ดีกว่า แบบปรุงอาหารรับมาจากที่อื่น ก็ทำได้ดีกว่าแหละ เดี๋ยวนี้อาหารไทยนี้เลิศที่สุด เพราะมันปรุงแบบดีกว่าครู โคลงฉันท์กาพย์กลอนที่อยู่ในภาษาไทย ไพเราะเพราะพริ้งกว่าที่เป็นอย่างอินเดีย โคลงฉันท์กาพย์กลอนที่อินเดียไม่มีสัมผัสหรอกเคอะคะเคอะคะไปอย่างนั้นแหละ เอาแต่จำนวนเท่านั้นแหละ พอฟังออกว่าเป็นกลอน แต่ถ้าโคลงฉันท์กาพย์กลอนภาษาไทยก็เพราะพริ้งที่สุด นี่เรียกว่าแล้วแต่อะไรที่เราได้รับมาจากเขาแล้วเราทำดีกว่าครูเสมอ นี้ไม่ใช่อวดดี มันเป็นความจริง ขอให้สังเกตอะไรๆ ก็เราทำได้ดีกว่าครู หนังสือฉันทลักษณ์ วรรณคดี อักษรศาสตร์ ก็ทำได้ดีกว่าครู

๔. ศิลปะ

ทีนี้ *ศิลปะ* พวกวิจิตรศิลป์ ประณีตศิลป์ นาฏศิลป์ อะไรก็ทำได้ดีกว่าครู เราเล่นโขนเล่นละครได้ดีกว่าอินเดียซึ่งเป็นครูทำได้ดีกว่าครูแม้แต่หนังสือนั้น คุณอย่าไปคิดว่าของไทย มันก็รับมาจากอินเดีย เขาเรียกว่าละครที่เล่นด้วยเงา (ฉายานาฏ-กา) ที่อินเดียเรียกอย่างนั้นคือละครที่เล่นด้วยเงาคือหนังตะลุง *มโนราห์* ถ่ายทอดมาจากอินเดีย แล้วเอามาทำเป็นละครที่สวยกว่างามกว่าดีกว่าครูอีกแล้ว คำว่าดีกว่าครูนั้นเป็นของไทย แต่เราก็รับเอาของเขามา ทำได้ดีกว่าครู

ภาพท่ารำโขน

ท่ารำต่างๆ นี้เห็นได้ชัดว่ามาจากอินเดีย ไม่ได้มาจากจีน ไม่ได้มาจากฝรั่ง ท่ารำมันสวยสดหยดย้อยอย่างรำไทยนี้มันถอดมาจากอินเดีย *ประติมากรรม* ก็ได้รับแบบมาจากอินเดีย เช่นทำรูปพระโพธิสัตว์ รูปพระพุทธรูปอะไรที่เราทำๆ กันอยู่เป็นประติมากรรมก็ถอดมาจากอินเดีย แล้วจะเรียกอะไรดีละ *สุคนธกรรม* คือ ของหอม ของหอมต่างๆ เรารับมาจากอินเดีย แต่เราทำดีกว่าแล้วหอมกว่า แล้วดีกว่าแบบอินเดีย นี่มันเป็นดีกว่าครู มันเป็นทาสของเขาในทางวัฒนธรรม แต่รับมาแล้วทำดีกว่าครู นี้ขอให้รู้ไว้

๕. วิทยาการแขนงต่าง ๆ

วิทยาการแบบโบราณ เป็นอันมาก มีตำรามีอะไรเอามาจากอินเดียแม้แต่ตำราที่จะจับช้างในป่ามาทำให้เป็นช้างบ้านนั้นมีตำราอย่างอินเดียแปลออกมา รู้จักจับช้างป่าเอามาให้เป็นช้างบ้าน นี้เรียนมาจากอินเดีย อินเดียก็เป็นต้นตอ เป็นครูตำรา*เรื่องช้าง เรื่องม้า เรื่องแมว เรื่องนก เรื่องหนู*นี้ของอินเดียมีพร้อม แล้วมาสอนให้คนไทยเรา *การเสกเป่า* พิธีการที่เป็นการเสกเป่า นี้ก็รับมาจากอินเดีย *วิชาการต่อสู้ป้องกันตัว* เรื่องมวย เรื่องฟันดาบ เรื่องกระบองกระบี่ ก็รับมาจากอินเดีย

พอแล้วหรือยังที่ว่าเป็นขี้ข้าทางวัฒนธรรมของอินเดีย พอหรือยัง เราจะไปโกรธเขาได้เหรอ แม้คนคนหนึ่งเขาจะเขียนออกมาอย่างนั้น ว่าไทยเป็นขี้ข้าทางวัฒนธรรมของอินเดีย เราไม่โกรธหรอก เขายิ่งพูดเรายิ่งขอบใจว่าเออจริง ๆ แกเอามาให้ฉัน ที่พูดนี้ก็เพื่อว่าเรารู้จักพระคุณกันเสียบ้างจะได้คิดตอบแทนพระคุณกันเสียบ้าง

ถ้าดูให้ละเอียดในทางจริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่อ่อนช้อยละมุนละไมนี่ก็ถ่ายมาจากอินเดียมากเหมือนกัน ไม่ได้ถ่ายมาจากจีน ไม่ได้ถ่ายมาจากฝรั่ง เรามี *การกราบการไหว้* ที่อ่อนน้อม มี *จิตใจเมตตากรุณา* เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

จะขอโอกาสพูดให้นักการเมืองเขาด่าสักหน่อยว่า เรามีประชาธิปไตยแบบที่เคารพผู้เฒ่าผู้แก่ ประชาธิปไตยแต่เคารพผู้เฒ่าผู้แก่ในที่ประชุมนั้น มันเป็นวินัย มันเป็นระเบียบของพระสงฆ์ ระบอบของพระสงฆ์มันเป็นประชาธิปไตยที่สุด ค้านเสียงเดียวก็ไม่ได้ ล้มแหละ ต้องทุกเสียงจึงเป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าเดี๋ยวนี้ ซึ่งมันไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ว่ายังเคารพเชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอยู่ในที่ประชุมนั้น อาตมาเลยเรียกว่าประชาธิปไตย ที่มีความเคารพผู้เฒ่าผู้แก่ผู้หลักผู้ใหญ่ในที่ประชุมนั้น เป็นประชาธิปไตยแท้จริง ไม่เหมือนกับที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ เดี๋ยวนี้มันมีประชาธิปไตยแล้วมีฝ่ายค้าน แล้วด่ากันให้สนุก ล้มกันให้สนุกแหละ ประชาธิปไตยอะไรกัน ประชาธิปไตยที่แท้จริงอย่างของอินเดียเคารพผู้เฒ่าผู้ใหญ่ เช่นในวัดนี้มีลักษณะประชาธิปไตยแต่เคารพอุปัชฌาย์อาจารย์ เคารพผู้หลักผู้ใหญ่อยู่ในตัวประชาธิปไตย วัฒนธรรมนี้สูงสุดถ้ากลับมาได้ก็ดี

ภาพพระพุทธรูปในถ้ำเอลโลร่า

พุทธศาสนากับไสยศาสตร์

นี่เรียกว่าเป็นเรื่องเกิดมาจากอินเดีย จะเรียกว่า *ศาสนาฮินดูเป็นแม่ ศาสนาพุทธเป็นพ่อ* ก็ได้ ออกมาจากอินเดียทั้งนั้นแหละ ที่เรียกว่า *ไสยศาสตร์* นั้นก็ไม่ใช่เล่น เราถือไสยศาสตร์กันไปเกือบจะหมด ของสำหรับคนปัญญาอ่อน ของสำหรับเด็ก ๆ เด็ก ๆ ไม่อาจจะรู้สูงได้ก็ถือไสยศาสตร์ไปก่อน ฉะนั้นเด็ก ๆ จึงได้รับคำสั่งสอนให้เชื่อถืออย่างไสยศาสตร์ นับถือผีสางเทวดา ภูตผีปีศาจกันไปก่อนแล้วจึงค่อยมาถืออย่างสูงขึ้นมาเป็นพุทธะล้วน ๆ ไสยศาสตร์จึงฝังอยู่ในจิตใจมาตั้งแต่เล็ก เรื่องของไสยศาสตร์มันทำให้หายกลัวได้

ถ้าไม่มีความรู้อย่างพุทธศาสนา แล้วไสยศาสตร์ก็ไม่มี คนนั้นมันก็ว้าเหว่ มันจะเป็นบ้าเอาก็ได้ ไม่มีอะไรจะช่วยระงับความกลัว ไสยศาสตร์แม้จะเป็นเรื่องงมงายอะไรก็เป็นที่พึ่งแก่คนปัญญาอ่อน หรือเป็นที่พึ่งแก่เด็ก ๆ ที่ในบ้านในเมืองไหนก็ตาม ประเทศไหนก็ตามเถอะ คนปัญญาอ่อนต้องมีมากมาย ดังนั้นไสยศาสตร์ต้องเก็บไว้ เลิกไม่ได้นะ เอาไว้ให้คนปัญญาอ่อน เขาจะได้อุ่นอกอุ่นใจ แล้วก็ไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นบ้า ไสยศาสตร์มันช่วยคุ้มคนปัญญาอ่อน พุทธศาสตร์ก็จูงคนปัญญาแก่กล้าไป ฉะนั้นยังจะต้องเก็บไสยศาสตร์ไว้ให้คนปัญญาอ่อน มันจึงเลิกไม่ได้ เลิกไม่ได้จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ แม้ในกรุงเทพฯ ก็ต้องเก็บไสยศาสตร์ไว้เยอะแยะสำหรับคนปัญญาอ่อน จะได้ใช้เป็นที่พึ่ง

ภาพพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร

ทีนี้เมื่อประชาชนมันมีทั้งคนปัญญาอ่อนและคนปัญญาแก่ ก็เลยต้องให้มีการถือพร้อมกันทั้งสองศาสนา ทั้งพุทธศาสตร์และไสยศาสตร์ จากพยานหลักฐานแสดงชัดให้เห็นเหลืออยู่ โดยเฉพาะที่เมืองไชยานี้ วัดที่เก่าถึงสมัยพันปีโน้นแล้ว ก็จะมีโบสถ์พราหมณ์อยู่หน้าวัดคู่กับโบสถ์พุทธที่อยู่ในวัด เด็กๆ มาจากบ้านก็ผ่านโบสถ์พราหมณ์ก่อน ก็ไหว้โบสถ์พราหมณ์ก่อน ทำอะไรพิธีรีตองอย่างโบสถ์พราหมณ์ก่อน แล้วจึงเข้ามาในวัดกระทำอย่างพุทธ สำหรับผู้ใหญ่ สำหรับพ่อแม่ หรือว่าคนปัญญาอ่อนก็ทำอะไรกันให้พอใจที่โบสถ์พราหมณ์นั่นแหละ แล้วเข้ามาในโบสถ์พุทธก็ไม่ต้องแล้ว เอาไว้ให้คนที่ปัญญาแก่กล้าเป็นพุทธ

ที่วัดพระธาตุนั้นก็มี แต่เขายึดเอาไปเป็นที่บ้านที่เรือนเสียแล้ว ที่วัดชยารามก็มีที่โบสถ์พราหมณ์ มีคนยึดเอาไปเป็นที่บ้านที่เรือนเสียแล้ว ที่วัดท่าโพธิ์โน้นก็มี ถ้าวัดเก่าถึงพันปีจะมีโบสถ์พราหมณ์อยู่หน้าวัดเสมอ นี้แสดงว่าจะเป็นรัฐบาล จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินอะไรก็ตาม จัดให้ประชาชนถือศาสนาทีเดียวได้มีสองศาสนา ตามที่ปัญญาแก่ตามที่ปัญญาอ่อน นี้นับว่าฉลาด

อาตมาไม่ตำหนิเรื่องไสยศาสตร์ เพราะมันจำเป็นสำหรับคนปัญญาอ่อน รัฐบาลสมัยนั้น พระราชามหากษัตริย์สมัยนั้นก็ต้องรู้เรื่องนี้ท่านจึงจัดไว้ให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณี วัดมีทั้งโบสถ์พราหมณ์และโบสถ์พุทธในวัดเดียวกัน แต่ต่อมาโบสถ์พราหมณ์ก็ถูกกำจัดออกไป กำจัดออกไปหมดไป แต่ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ยังเหลืออยู่ พระนารายณ์หลายๆ องค์ยังมีเหลืออยู่ คนเอามาจากโบสถ์พราหมณ์เอามาเก็บไว้ในโบสถ์พุทธ ที่เจดีย์วัดแก้วนั้นก็ยังพบศิวลึงค์ ๒ ดุ้น มีพบรูปของหัวช้างพระพิฆเนศก็มี แสดงว่าในวัดพุทธนั้นมีรูปปฏิมาของพราหมณ์รวมอยู่ด้วย เพราะให้ประชาชนได้ถือ ได้เลือกถือเอาตามพอใจ ปัญญาอ่อนเอาตามปัญญาอ่อน ปัญญาแก่ก็เอาตามปัญญาแก่

นี่แหละคือศาสนาและวัฒนธรรมที่เราได้รับจากอินเดีย อินเดียเอามาให้ทั้งนั้นแหละ ชาวอินเดียเอามาให้เพราะเขาต้องการมาหาลาภผลมาหาทอง หาอะไร

ที่นี่ บางทีเขาก็มาแต่งงานสมรสกับคนที่นี่ ทิ้งพืชพันธุ์อย่างอินเดียไว้ก็เหลืออยู่มากเหมือนกัน คือพวกพราหมณ์ ตามที่เรียกกันว่าพราหมณ์มันก็มีโอกาสที่จะถ่ายเทวัฒนธรรม และศาสนาให้แก่ประชาชนที่นี่ อยู่ในเลือดอยู่ในเนื้อติดมาจนบัดนี้ ซึ่งเป็นเวลาล่วงมาสองพันปีสามพันปี มันก็มีอยู่มาก นี้เอาออกได้เมื่อไร สายเลือดที่มันเป็นอินเดียที่เขาฝังมาให้ โดยชาวอินเดียครั้งกระโน้นเอาออกได้เมื่อไร มันก็สืบต่อกันมาจนบัดนี้ มันก็ต้องรับรู้ว่าเรามันสร้างชีวิต สายเลือดสายเนื้อขึ้นมาจากสองศาสนา ทั้งศาสนาฮินดู ทั้งศาสนาพุทธ คือทั้งไสยศาสตร์และทั้งพุทธศาสตร์

เราจะสนองคุณอินเดียอย่างไร

เอาละ สรุปความสักที ก็จะได้แล้วกระมังว่าโดยศาสนาก็ดี เรารับจากอินเดีย โดยเขาเอามาให้ โดยไสยศาสตร์ก็ดี เรารับจากอินเดีย โดยเขาเอามาให้ โดยขนบธรรมเนียมประเพณีรีตองต่าง ๆ หยุมหยิมไปหมด ไม่รู้กี่สิบกี่ร้อยอย่าง ที่ถืออย่างอินเดียเพราะอินเดียเขาเอามาให้ นี่สรุปความแล้ว เราก็มีการเป็นหนี้บุญคุณแก่อินเดียมากมายอย่างนี้ อาตมาพูดอย่างนี้จะเรียกว่าทวงบุญคุณแทนชาวอินเดียก็ได้เหมือนกัน จะด่าก็ได้เหมือนกันแหละ ขอแต่ว่าอย่าลืมบุญคุณข้อนี้

จึงมีความคิดว่าเราจะต้องนึกกันแล้วว่า ควรจะสนองคุณ ควรจะตอบแทนคุณ ถ้าทำได้นะถึงกับว่าขนพุทธศาสนากลับไปให้ชาวอินเดียนี้จะวิเศษที่สุด เราขนศาสนาพุทธจากเมืองไทยไปให้ชาวอินเดียนี้จะวิเศษที่สุด แต่อาตมาคิดว่าจะทำไม่ได้ ความสามารถอย่างนี้ หน้าตาอย่างนี้ทำไม่ได้ และชาวอินเดียเขาก็มั่นคงในศาสนาฮินดูเสียด้วย พอดีกัน

แต่อย่างไรก็ดี เราจะต้องตอบแทนคุณให้เขารู้ว่า เรารู้บุญคุณและตอบแทนคุณ จะต้องสร้างอะไรออกมาให้เป็นเครื่องยืนยันว่าเรารู้บุญคุณและเราจะตอบแทนบุญคุณ ยกตัวอย่างง่าย ๆ พวกข้าราชการสถานทูตอินเดีย คือชาวอินเดียแท้ ๆ เลย เขามาที่นี่แล้วเขาเห็นรูป *รูปภาพหินสลักพุทธประวัติจากอินเดีย* รูปปั้นหินสลักที่รอบโรงหนังนั่น เขาตะลึงงงงันไปหมดว่า นี่คุณทำอย่างไร คุณถึงทำได้อย่างนี้ อาตมาว่าถ่ายรูปมาปั้น เขาไม่เชื่อ เขาไม่เชื่อ เพราะมันต้องทำด้วยใจรักจริง ๆ มันจึงจะทำได้อย่างนี้ แล้วเขาสรุปความว่า นี้เป็นการให้เกียรติแก่อินเดียเหลือเกิน การที่ปั้นรูปพุทธประวัติทิ้งเกลื่อนกลาดอยู่แถวนี้ ชาวอินเดียมาบอกว่า นี้เป็นการให้เกียรติ ให้เกียรติยศแก่ชาวอินเดียเหลือเกิน คำพูดนี้มันยังก้องอยู่ในหูอาตมา

เอาละ เราจะต้องสนองคุณให้เขาพอใจมากกว่านี้ จะทำอะไรขึ้นมาที่ให้เขามาเห็นแล้วเขาจะรู้สึกเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ว่า เรารู้บุญคุณของเขา แล้วเรามีกตเวทีกระทำตอบแทนเป็นเกียรติให้เป็นผลดีแก่เขานี่ จะคิดอยู่อย่างนี้...

ภาพชาวอินเดียที่รั้วหินมหาโพธิเจดีย์ พุทธคยา

...จึงขอบอกให้ท่านทั้งหลายทราบว่า ความจริงมันเป็นอย่างนี้ ท่านทั้งหลายจะชอบหรือไม่ชอบก็ตามใจ หรือจะโกรธก็ตามใจ แต่ความจริงมันเป็นอย่างนี้ เราเป็นหนี้สินทางวัฒนธรรมของชาวอินเดียอย่างนี้แล้ว เราควรจะเป็นสัตว์กตัญญู ไม่ใช่อกตัญญู เป็นสัตว์กตัญญู ตอบแทนพระคุณ จะต้องทำอะไรที่เป็นประโยชน์แก่อินเดีย เป็นเกียรติแก่อินเดีย เป็นที่ชื่นใจของชาวอินเดีย จึงคิดว่าสร้างอินเดียจำลองเล็กๆ ไม่ใช่มากมายมันจะเกินความสามารถ สร้างเล็กๆ แต่ว่ามันไม่ถึงกับเล็กจนไม่รู้ว่าอะไรนะเล็ก จนถึงกับว่าชาวอินเดียมาที่นี่เห็นแล้วก็ว่า โอ้ภูมิใจ ว่าให้เกียรติแก่เขา ให้เกียรติแก่เขา เขาจะพอใจในการที่เราให้เกียรติแก่เขา รู้บุญคุณที่เขานำเอามาให้แก่เราจนถึงบ้าน ทั้งทางศาสนาและทั้งทางวัฒนธรรม

ข้อนี้สำคัญมาก เขาเอามาให้ถึงบ้าน เขาเอามาเอง เขาเอาให้จนถึงบ้าน เราได้รับอยู่ที่บ้าน นอนรับอยู่ที่บ้าน บุญคุณมันถึงขนาดนี้ ขอให้รู้จักรู้ไว้และยอมรับรู้และเป็นกตัญญูเป็นกตเวที

เกี่ยวกับอาสาฬหะ ถ้าเข้าใจคำว่าธรรมจักร ธรรมจักรก็เกี่ยวแหละ เพราะว่าธรรมจักรได้ลงมาถึงที่นี่ แล้วเราจะตอบแทนคุณผู้นำเอามาให้ ในแง่ของศาสนาพุทธกว่าพระโสณะพระอุตตระมา ก็เป็นชาวอินเดียมาพระเจ้าอโศกมหาราชสั่งมา

ถ้าเป็นเรื่องของวัฒนธรรมหรือเรื่องของไสยศาสตร์แล้ว ชาวอินเดียโดยตรงเขามาค้าขายที่นี่ มาทำความร่ำรวยที่นี่แล้วเอามาให้แล้วกลับไปอินเดีย แล้วเขายังมาแถมสมรสแต่งงานกับคนที่นี่ มีอยู่หลายครอบครัว หลายสกุลเหมือนกันแหละที่ต้นสกุลสืบไปถึงชาวอินเดีย เป็นพราหมณ์มาจากอินเดียก็มีอยู่ ญาติของอาตมาก็มีหลายๆ คนที่เป็นอย่างนี้ เรียกว่าชาวอินเดียนำมาให้จนถึงที่อยู่ นำมาให้ถึงในครัวก็ว่าอย่างนั้นเถอะ ก็ควรจะรู้จัก ควรจะขอบคุณ

ภาพพระภิกษุชาวอินเดียเรียนรู้พระธรรมที่มหาโพธิวิหาร พุทธคยา ย่ามที่ใช้เป็นย่ามตรา ภปร. จากประเทศไทย

อะไรบ้างที่เราไม่ได้เกี่ยวกับอินเดีย อย่างที่ว่าพิธีรีตองตั้งแต่เด็กอยู่ในครรภ์ ตั้งแต่คลอดออกมา โกนจุกเด็กให้มันเล่าเรียน ซึ่งเป็นอักษรศาสตร์อินเดีย แล้วมันสมรสแต่งงาน ให้มันมีอะไรจนมันแก่ มันตายเข้าโลงมันก็ยังเผา ยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีอุทิศส่วนกุศลไปให้ตามแบบอินเดียทั้งนั้น จากตัว ก ถึงตัว ฮ มันเป็นอินเดีย นี่โดยอินเดีย ที่เขานำมาให้

ชาวพุทธต้องมีความกตัญญูกตเวที

เอาละ ถ้าท่านทั้งหลายไม่เห็นว่านอกเรื่อง ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องนอกเรื่อง ก็ช่วยเอาไปคิดไปใคร่ครวญดูว่า มันจะต้องคิดกันอย่างไร ต้องคิดตอบแทนกันอย่างไร อย่าให้เราเป็นสัตว์อกตัญญู มันหยาบคายนัก อย่าให้เราหลับหูหลับตาไม่รู้บุญคุณของผู้อื่นเสียเลย มันก็ไม่ไหว จึงขอบอกกล่าวความคิดนี้ว่า เราถึงเวลาแล้วที่จะต้องขอบคุณ แสดงความขอบคุณและตอบแทนคุณชาวอินเดีย ทั้งที่เราจะเป็นพระก็ตาม เป็นฆราวาสก็ตาม ล้วนแต่เป็นหนี้บุญคุณชาวอินเดีย บางคนอาจจะไม่ชอบ บางคนอาจจะปัดปฏิเสธว่า ฉันไม่รู้ไม่ชี้ ชาตินิยมของฉันเป็นไทย ไม่ได้มีอะไรเกี่ยวกับชาวอินเดีย ฉันก็ถืออย่างนี้ตามใจ แต่ว่าในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทนี่ อาตมาคิดว่าต้องรับรู้ แล้วต้องทำอะไรตอบแทน แล้วการตอบแทนที่จะไม่ใช่เพียงจะตอบแทนอินเดีย แต่มันจะตอบแทนพระคุณของพระพุทธเจ้าด้วย พระพุทธเจ้าเป็นคนอินเดีย ศาสนาของพระองค์เกิดในอินเดีย เป็นศาสนาของอินเดียพุทธศาสนาเป็นศาสนาของอินเดีย ขอให้ยอมรับในข้อนี้ จะเป็นการตอบแทนคุณของพระพุทธเจ้าด้วย

ภาพชาวอินเดียที่มหาโพธิวิหาร พุทธคยา

ขอฝากไว้ให้คิดกันไปก่อน ขอโทษนะ อย่าคิดว่าเรี่ยไร ไม่มีการเรี่ยไร ไม่ใช่พูดเพื่อเรี่ยไร พูดให้รู้ในจิตใจ ให้รู้สึกในจิตใจ ว่าจะต้องช่วยกันคิด ช่วยกันนึก ช่วยกันรู้สึกและช่วยกันทำ อาตมาอีกไม่กี่ปีก็จักตายแล้ว หลาย ๆ อย่างได้ทำเสร็จแล้ว แต่การตอบแทนคุณชาวอินเดียยังไม่ได้ทำตามที่ตั้งใจไว้ ต่อไปนี้ก็คิดว่าจะค่อย ๆ ทำ จึงจะสร้างอินเดียจำลองเล็ก ๆ ขึ้นมาประกาศก้องอยู่ตลอดเวลากี่ร้อยปีพันปีว่า เรารู้บุญคุณชาวอินเดีย เราให้เกียรติแก่ชาวอินเดีย เราสนองคุณ รวมทั้งแก่ศาสนา แก่วัฒนธรรม แก่พระพุทธเจ้าเองด้วย

นี้เนื่องมาจากธรรมจักร เพราะธรรมจักรมาถึงนี้ ธรรมจักรโดยชาวอินเดียช่วยนำมาให้ มาครอบงำพื้นแผ่นดินนี้ทั้งหมด ครอบงำประชาชนทั้งหมด จึงได้มีลักษณะอย่างนี้ แผ่นดินทองแหลมมลายูขึ้นไปจนสุดเหนือ จนเลยเชียงใหม่ เลยสุดไปโน้น เป็นร่องรอยที่ว่า วัฒนธรรมอินเดียศาสนาอินเดียได้เข้ามาครอบงำครอบคลุม โบราณวัตถุโบราณสถานส่อเค้าเป็นอินเดียทั้งนั้น ที่มีอยู่ตลอดแผ่นดินเหล่านี้

เรื่องนี้จะถือว่าไม่ใช่เรื่องธรรมะก็ได้ แต่ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องกตัญญูเป็นเรื่องของความกตัญญูก็เป็นเรื่องธรรมะได้เหมือนกัน รู้สึกบุญคุณ สนองบุญคุณแก่ผู้ที่มีบุญคุณคือประเทศอินเดียและคือพระพุทธเจ้า คือศาสนาทุกศาสนา ที่มีอยู่ในอินเดียในระดับวัฒนธรรมก็ได้ ไสยศาสตร์ก็ได้ มาสอนให้จนเรียกว่าเรามันมีเลือดมีเนื้อเป็นอินเดียมีศาสนาฮินดูเป็นแม่ มีศาสนาพุทธเป็นพ่อ อยู่โดยไม่รู้สึกตัว

เป็นอันว่าการบรรยายของอาตมาในครั้งแรกนี้เป็นการทวงบุญคุณให้แก่ธรรมจักร ธรรมจักรแผ่มาถึงนี้ให้ประโยชน์จนถึงนี้ ทวงบุญคุณให้แก่ธรรมจักรให้รู้จักสนองพระคุณของธรรมจักร ซึ่งมันก็เป็นการสนองพระคุณของชาวอินเดียของศาสนาอินเดีย ของวัฒนธรรมอินเดีย ถ้าใครเห็นว่าสมควรหรือพอจะทำได้ ช่วยบอกเพื่อน ๆ กันให้รู้ บอกเพื่อน ๆ ของเราที่ยังไม่รู้ให้รู้ต่อ ๆ กันไปทั่วประเทศไทยว่าเราจะตอบแทนพระคุณทางวัฒนธรรมทางศาสนาแก่ชนชาติอินเดีย ในฐานะที่ว่าแทนคุณพระธรรมจักรที่ได้มาช่วยสร้างธรรมาณาจักรขึ้นมาบนแผ่นดินนี้

พอสมควรแก่เวลาแล้วชั่วโมงหนึ่ง พูดเรื่องพระคุณของธรรมจักร วันนี้เป็นวันธรรมจักร ขอให้ขอบพระคุณธรรมจักรที่แผ่ซ่านมาปกคลุมแผ่นดินเหล่านี้ สร้างสรรค์แผ่นดินที่นี่เหล่านี้ขึ้นมาให้มีอยู่ในลักษณะอย่างนี้ มิฉะนั้นเราจะไม่ได้มานั่งกันอยู่อย่างนี้ ไม่มีอุบาสกอุบาสิกามานั่ง ไม่มีภิกษุสามเณรมานั่ง เราอาจจะต้องเป็นคริสต์หรือเป็นอิสลามก็ไม่รู้ ถ้าว่าศาสนาอินเดีย วัฒนธรรมอินเดียไม่มาจับยึดพวกเราไว้เสียก่อนเราจะไปเป็นคริสต์ก็ไม่รู้ไม่แน่ จะไปเป็นอิสลามก็ไม่รู้ไม่แน่ เหมือนที่เขาเป็นๆ กันอยู่ ฉะนั้นจึงขอบคุณวัฒนธรรมอินเดียศาสนาอินเดีย โดยเฉพาะคือพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาในลักษณะที่เป็นธรรมจักร ธรรมจักรเกิดเป็นอาณาจักรพุทธไทยเกิดพุทธอาณาจักรขึ้นมา ต้องช่วยกันรักษา ช่วยกันรักษาอาณาจักรนี้ไว้ให้มั่นคง แล้วเราก็จะชนะมาร มารข้างในก็ดี มารข้างนอกก็ดี คนพาลข้างนอกก็ชนะ กิเลสอันธพาลข้างในจิตก็จะชนะ เราจะเป็นผู้ชนะตามความหมายของพระพุทธศาสนาว่า จะชนะด้วยธรรมจักร ชนะด้วยธรรมจักร ตัดฟันหรือฟาดฟันสิ่งเลวร้ายที่เป็นข้าศึกศัตรูนี่ แล้วก็สะอาด แล้วก็สว่าง แล้วก็สงบเป็นชาวพุทธที่แท้จริง เราไม่เพียงแต่รับเอาผลประโยชน์ เป็นความรอดของเราข้างเดียว เราจะสนองคุณจะตอบแทนคุณให้สาสมกับที่เราได้รับประโยชน์

เอาละ จะฟังในลักษณะที่เป็นธรรมะก็ได้ ไม่ใช่ก็ได้ แต่มันเป็นความจริง ขอให้ต่างคนต่างทำกันก็ได้ ไม่ต้องมาร่วมกันทั้งหมดก็ได้ ขอให้มีการกระทำลักษณะที่จะตอบแทนพระคุณของชาวอินเดีย ขอฝากไว้ในจิตใจ เพื่อกระตุ้นจิตใจของท่านทั้งหลายให้เป็นผู้มีความกตัญญู กตเวทียิ่งๆ ขึ้นไป ตลอดทุกทิพาราตรีกาลเทอญ

ขอยุติการบรรยายด้วยการสมควรแก่เวลา

ภาพพระพุทธรูปปางปรินิพพาน ในถ้ำเอลโลร่าหมายเลข ๒๓ เมืองเอารังคบาด

พุทธศาสนาหลังพุทธกาล

ก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ได้กล่าวกับพระอานนท์ว่า เมื่อตถาคต**ปรินิพพานแล้ว บางทีพวกเธอจะมีความคิดอย่างนี้ว่า พระศาสดาของเราปรินิพพานแล้ว บัดนี้ ศาสดาของเราไม่มี** อานนท์ พวกเธอไม่ควรดำริอย่างนั้น ไม่ควรเห็นอย่างนั้น "ธรรมและวินัยที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยนั้นแล จักเป็นศาสดาของพวกเธอ" และยังทรงตรัสกับพระอานนท์อีกว่า "โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ถ้าสงฆ์ต้องการก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างก็ได้" (มหาปรินิพพานสูตร ๑๐/๑๔๑)

ประมวลและเรียบเรียงโดย นายสมบัติ ทารัก

ภาพพระพุทธรูปในถ้ำอชันตา หมายเลข ๑๙ ประเทศอินเดีย

เมื่อการถวายเพลิงพระพุทธสรีระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสร็จสิ้น พระมหากัสสปเถระได้หยิบยกกรณีพระสุภัททะ ผู้บวชเมื่อแก่ เมื่อรู้ข่าวปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ภิกษุทั้งหลายร้องไห้เศร้าโศก สุภัททภิกษุก็ห้ามภิกษุเหล่านั้นมิให้เสียใจร้องไห้ เพราะต่อไปนี้จะทำอะไรได้ตามใจแล้ว ไม่ต้องมีใครคอยมาชี้ว่า นี่ผิด นี่ถูก นี่ควร นี่ไม่ควร ต่อไปอีก พระมหากัสสปะสลดใจในถ้อยคำของสุภัททภิกษุ จึงนำเรื่องเสนอที่ประชุมสงฆ์ แล้วเสนอชวนให้ทำสังคายนาร้อยกรองจัดระเบียบพระธรรมวินัย โดยคัดเลือกพระอรหันต์ ๕๐๐ รูปเข้าร่วมสังคายนาครั้งนี้

การสังคายนาครั้งที่ ๑

การสังคายนาครั้งแรก กระทำ ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภาระ กรุงราชคฤห์ โดยพระมหากัสสปะเป็นประธานและเป็นผู้ซักถาม พระอานนท์เป็นผู้ให้คำตอบเกี่ยวกับพระธรรม และพระอุบาลีเป็นผู้ให้คำตอบเกี่ยวกับพระวินัย มีพระอรหันต์เข้าร่วมในการสังคายนา ๕๐๐ รูป พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ ใช้เวลา ๗ เดือนจึงแล้วเสร็จ

ในการสังคายนาครั้งนี้ พระอานนท์ได้กล่าวถึงพุทธานุญาตให้สงฆ์ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ แต่ที่ประชุมตกลงกันไม่ได้ว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไร พระมหากัสสปะจึงให้คงไว้อย่างเดิม เพราะเห็นว่าที่ผ่านมาพระสงฆ์ก็ปฏิบัติดีแล้ว ชอบแล้ว จึงควรจะรักษาพระธรรมวินัยให้คงไว้ตามเดิม และอาจจะมีผู้ติเตียนพระพุทธองค์ได้ว่าทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อสาวกเฉพาะช่วงที่มีพระชนม์ชีพเท่านั้น หากสงฆ์มีความพร้อมก็ไม่ควรบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่พระพุทธองค์บัญญัติ พึงสมาทานประพฤติในสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้เป็นญัตติ

เมื่อสังคายนาเสร็จแล้ว พระปุราณะพร้อมบริวาร ๕๐๐ รูป จาริกจากทักษิณาคีรี (ภูเขาแถบภาคใต้ของอินเดีย) มายังกรุงราชคฤห์ ภิกษุที่เข้าร่วมสังคายนาได้แจ้งเรื่องสังคายนาให้พระปุราณะทราบ พระปุราณะแสดงความเห็นคัดค้านเกี่ยวกับสิกขาบทบางข้อและยืนยันปฏิบัติตามเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นเค้าความเห็นต่างในคณะสงฆ์ แต่ไม่ถือว่าเป็นสังฆเภท เนื่องจากพระปุราณะยึดถือตามพุทธานุญาตที่ทรงให้สงฆ์ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้

การสังคายนาครั้งที่ ๒ : ต้นเค้าการแตกนิกาย

เมื่อพุทธปรินิพพานผ่านไป ๑๐๐ ปี ภิกษุชาววัชชี เมืองเวสาลี ได้ตั้งวัตถุ ๑๐ ประการ ซึ่งผิดไปจากพระวินัย ทำให้มีทั้งภิกษุที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย จนเกิดการแตกแยกในหมู่สงฆ์ พระยสกากัณฑกบุตร ได้จาริกมาเมืองเวสาลี และทราบเรื่องนี้ ได้พยายามคัดค้าน แต่ภิกษุชาววัชชีไม่เชื่อฟัง พระยสกากัณฑกบุตรจึงนำเรื่องไปปรึกษาพระเถระผู้ใหญ่ในขณะนั้นได้แก่ พระเรวตะ พระสัพกามีเถระ เป็นต้น จึงตกลงให้ทำการสังคายนาขึ้นอีกครั้ง ในการนี้พระเรวตะเป็นผู้ถาม พระสัพพกามีเป็นผู้ตอบปัญหาทางวินัยที่เกิดขึ้น มีพระสงฆ์ประชุมกัน ๗๐๐ รูป สังคายนากันที่วาลิการาม ใช้เวลา ๘ เดือนจึงแล้วเสร็จ มติที่ประชุมสงฆ์ชี้ขาดว่าวัตถุ ๑๐ ประการนั้นผิดพระธรรมวินัย

ภาพเสาพระเจ้าอโศก ที่เมืองเวสาลี

การตัดสินชี้ขาดนี้ภิกษุชาววัชชีไม่ยอมรับ แต่ไปรวบรวมภิกษุฝ่ายตนจำนวนมากถึง ๑๐,๐๐๐ รูป ประชุมทำสังคายนาต่างหากที่เมืองกุสุมปุระ (ปาตลีบุตร) สังคายนานี้เรียกว่า มหาสังคีติ แปลว่าการสังคายนาของพวกสงฆ์หมู่ใหญ่ และเรียกพวกของตนว่า มหาสังฆิกะ นับเป็นเหตุทำให้พุทธศาสนาในขณะนั้นแตกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายที่นับถือมติของพระเถระครั้งปฐมสังคายนาเรียก เถรวาท ฝ่ายพวกวัชชีบุตรคือมหาสังฆิกะ และเป็นต้นกำเนิดของอาจาริยวาท ที่ต่อมาเรียกตนเองว่า "มหายาน"

ต่อมาความขัดแย้งในการตีความพระธรรมวินัยเกิดขึ้นอีกอย่างต่อเนื่องทั้งระหว่างสองฝ่ายและในฝ่ายเดียวกัน เป็นเหตุให้ทั้งฝ่ายที่เรียกตนเองว่าเถรวาทและมหาสังฆิกะมีการแยกตัวออกไปตั้งนิกายใหม่ๆ เกิดขึ้น ตามคัมภีร์ทีปวงส์ปกรณ์บาลีบอกว่าแยกออกเป็น ๑๘ นิกาย คือ แยกจากเถรวาทแยกออกไป ๑๑ รวมกับนิกายเดิมเป็น ๑๒ แยกจากฝ่ายมหาสังฆิกะ ๕ รวมนิกายเดิมเป็น ๖ นิกาย ส่วนปกรณ์-สันสกฤตบอกว่าแยกออกไปถึง ๒๑ นิกาย คือ แยกจากเถรวาทเดิมออกไป ๑๑ รวมกับนิกายเดิมเป็น ๑๒ มหาสังฆิกะ แยกออกไป ๘ รวมกับนิกายเดิมเป็น ๙ นิกาย

ภาพหินสลักพระเจ้าอโศกมหาราชเดินทางไปสักการะพระศรีมหาโพธิ์ จำลองจัดแสดงที่สวนโมกข์กรุงเทพ

สังคายนาครั้งที่ ๓

สังคายนาครั้งที่ ๓ กระทำที่อโศการาม กรุงปาตลีบุตร ประเทศอินเดีย พระโมคคลีบุตร ติสสเถระเป็นหัวหน้า มีพระสงฆ์ประชุมกัน ๑,๐๐๐ รูป ทำอยู่ ๙ เดือนจึงแล้วเสร็จ สังคายนาครั้งนี้ กระทำภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๒๓๔ หรือ ๒๓๕ ปี ข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้คือพวกเดียรถีย์ หรือนักบวชศาสนาอื่นมาปลอมบวช แล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่าเป็นพระพุทธศาสนา พระโมค-คัลลีบุตรติสสเถระได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช ชำระสอบสวนกำจัดเดียรถีย์เหล่านั้นจากพระธรรมวินัยได้แล้ว จึงสังคายนาพระธรรมวินัย คราวสังคายนาครั้งที่ ๓ พระเถระทั้งหลายได้กำหนดหลักธรรมเรียกนิกายนี้ว่า "วิภัชชวาทะ" หรือ "วิภัชชวาทิน" คือกล่าวสอนจำแนกข้อธรรมเป็นข้อๆ ไปให้เหมาะสมกับอุปนิสัยของบุคคล เมื่อสังคายนาเสร็จแล้วพระเจ้าอโศกทรงส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พุทธศาสนาถึง ๙ สาย

สังคายนาของนิกายสรวาสติวาท

พระเจ้ากนิษกะ กษัตริย์องค์ที่ ๗ แห่งราชวงศ์กุษาณะ ทรงอุปถัมภ์การสังคายนาที่พระสงฆ์นิกายสรวาสติวาท ซึ่งนิกายนี้นับเป็นครั้งที่ ๓ (นับต่อจากสังคายที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ราชคฤห์และแคว้นวัชชี) จัดขึ้นที่เมืองชลันธร หลักฐานบางแห่ง

บอกว่าจัดที่กัศมีระ (แคชเมียร์) เมื่อ พ.ศ. ๖๔๓ (คริสต์ศักราช ๑๐๐) พระเจ้ากนิษกะทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่สำคัญของนิกายสรวาสติวาท เปรียบได้กับพระเจ้าอโศกมหาราชของฝ่ายเถรวาท ในบันทึกของสมณะเสวียนจ้าง (พระถังซำจั๋ง) กล่าวว่า สังคายนาครั้งนั้นมีจำนวนสงฆ์ ๕๐๐ รูป มีพระปารศวะเป็นประธาน พระวสุมิตรเป็นผู้แถลงมติ แต่ในฝ่ายทิเบตกล่าวว่า มีจำนวนพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ พระโพธิสัตว์ ๕๐๐ องค์ และบัณฑิต ๕๐๐ คน มาร่วมชุมนุมสังคายนาที่ กุลฑลวันวิหาร ในกัศมีระ เช่นเดียวกัน ผลแห่งการสังคายนาครั้งนั้นมีดังนี้

- ใช้ภาษาสันสกฤตในการสังคายนา
- มีการร้อยกรองอรรถาธิบายพระไตรปิฎกขึ้น ๓ คัมภีร์ใหญ่ คือร้อยกรองอรรถกาวินัยปิฎก ชื่อ วินัยวิภาษา จำนวนแสนโศลก อรรถกถาพระสุตตันตปิฎกชื่อ อุปเทศศาสตร์ จำนวนแสนโศลก ร้อยกรองพระอภิธรรมวิภาษาศาสตร์อีกแสนโศลก
- มีการจดจารปกรณ์เหล่านี้เป็นหลักฐาน
- นิกายสรวาสติวาทเป็นนิกายที่ราชการรับรอง
- พระเจ้ากนิษกะโปรดให้ส่งสมณทูตเผยแผ่ศาสนาไปทั่วภูมิภาคเอเชียกลาง

ในรัชสมัยของพระเจ้ากนิษกะ พุทธศาสนานิกายสรวาสติวาทได้แผ่ไปในอินเดียภาคกลางและภาคเหนือ มีแคว้นมถุรา แคว้นกัศมีระ แคว้นคันธาระเป็นศูนย์กลางเข้าสู่เอเชียกลางและจีน วรรณคดีสันสกฤตได้เจริญขึ้นแทนภาษาบาลี มีพระภิกษุผู้ทรงความรู้เป็นจำนวนมาก ท่านเหล่านี้ได้แต่งตำราทางพุทธศาสนาเป็นภาษาสันสกฤต ในด้านศิลปกรรมการแกะสลักแบบคันธาระมีพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์

ภาพพระพุทธรูปศิลปะคันธาระ

คณาจารย์องค์สำคัญของนิกายสรวาทสติวาท ในรัชสมัยพระเจ้ากนิษกะ อาทิ ท่านปารศวะ ท่านเป็นผู้ถวายคำแนะนำให้พระเจ้ากนิษกะเป็นผู้ชุมนุมสงฆ์ทำสังคายนา ท่านได้แต่งคัมภีร์พระสุตตันตอุปเทศศาสตร์ แต่ต้นฉบับสูญหายแล้ว พระธรรมตาระ ผู้แต่งคัมภีร์อรรกถาธรรมบท คัมภีร์สังยุกตอภิธรรมหฤทัยศาสตร์ และคัมภีร์ปัญจวัสตุวิภาษาศาสตร์ พระพุทธเทวะ พระวสุมิตร พระธรรมตาระ พระศีรโฆษะ ทั้ง ๔ รูป ได้ร่วมกันแต่งคัมภีร์มหาวิภาษา แต่ก็มีทัศนะแตกต่างกันในบางแง่มุม และต่างได้แสดงทัศนะหักล้างกัน

ภาพเหรียญทองสมัยพระเจ้ากนิษกะ, มีภาพพระพุทธเจ้า (BoDDo)

ที่โดดเด่นคือ **พระอัศวโฆษ** ท่านเกิดในวรรณะพราหมณ์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๖ ณ เมืองสาเกตุ แคว้นอโยธยา ปรากฏแต่นามมารดาว่า สุวรรณเกษี เมื่อเติบใหญ่ได้ศึกษาคัมภีร์ของพราหมณ์จนแตกฉาน ท่านท่องเที่ยวโต้วาทีไปในแคว้นมคธและอินเดียตอนกลาง เพื่อเปรียบเทียบหลักธรรมว่าใครจะล้ำลึกกว่ากัน วันหนึ่งพระปารศวเถระ จาริกมาจากอินเดียตอนเหนือสู่แคว้นมคธ เมื่อทราบเรื่องราว ท่านจึงประกาศขอโต้วาทีกับพระอัศวโฆษ ด้านพระอัศวโฆษถือว่าตนมีความรู้ดีจึงรับคำและท้าทายว่าหากตนปราชัยจะยอมให้ตัดลิ้น

เมื่อเปิดอภิปราย พระอัศวโฆษเป็นฝ่ายปราชัย แต่พระปารศวเถระไม่มีประสงค์จะให้ตัดลิ้น จึงให้ไถ่โทษด้วยการบวชในพระพุทธศาสนาแทน เมื่อบวชแล้วพระอัศวโฆษได้ศึกษาพระธรรมจนแตกฉาน จึงออกประกาศเผยแผ่พระธรรม ท่านเทศนาได้ไพเราะจับใจผู้ฟังทั่วทั้งอินเดีย แม้กระทั่งม้ายังไม่ยอมกินหญ้ากลับยืนฟังท่านแสดงธรรมจนน้ำตาไหล ท่านจึงได้รับชื่อว่า "อัศวโฆษ" นับแต่บัดนั้น

ท่านได้รจนางานอันมีชื่อเสียง คือ "พุทธจริต" พรรณนาพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติจนถึงทรงดับขันธปรินิพพาน มีจำนวนทั้งหมดถึง ๒๑๑๐ โศลก ปัจจุบันคงเหลือเพียง ๑๐๑๑ โศลกเท่านั้น และมหากาพย์ "เสานฺทรนันทะ" อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระนันทะพระอนุชาร่วมบิดากับพระพุทธองค์ นอกจากนี้ยังรจนา "สูตราลังการ" ต้นฉบับภาษาสันสฤตได้สูญหาย คงเหลือไว้แต่ฉบับคำแปลโดยท่านกุมารชีวะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๙ "รัฐปาลสูตร" ซึ่งได้เอามาจากพระสูตรในมัชฌิมนิกาย ได้แต่งฉันท์บรรยายประกอบ "ทศอกุศลธรรมปฏิปทาสูตร" และ "ฉคติสังสารสูตร" "นิครณนถ-ปุจฉาอนาตมาสูตร" "คัณฑีสโตตฺรคาถา" "ศารีปุตฺรปฺรกรณมฺ" นอกจากความสามารถทางกวีแล้ว ยังปรากฏว่าท่านเป็นนักดนตรีที่เก่งกาจด้วย

นิกายสรวาสติวาทรุ่งเรืองอยู่ในอินเดียร่วมพันปีทีเดียว การสังคายนาของนิกายสรวาสติวาทนี้ฝ่ายเถรวาทไม่นับ เช่นเดียวกันนิกายสรวาสติวาทก็ไม่นับสังคายนาสมัยพระเจ้าอโศก แม้ภายหลังนิกายสรวาสติวาทจะสูญไป มหายานก็นับสังคายนาครั้งนี้เป็นเสมือนสังคีติของฝ่ายตนด้วย ทางฝ่ายจีนได้แปลพระไตรปิฎกของนิกายสรวาสติวาทเป็นภาษาจีนด้วย

ก่อเกิดมหายาน

กระทั่งในราวหลังพุทธศตวรรษที่ ๕ ไปแล้ว จึงได้เกิดกลุ่มคณะสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เรียกตนเองว่า "มหายาน" ขึ้น แม้จะมีที่มาไม่แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าอาจพัฒนาจากนิกายมหาสังฆิกะ ผสมผสานกับปรัชญาของนิกายพุทธศาสนาอื่นทั้ง ๑๘ นิกาย รวมทั้งนิกายเถรวาทด้วย กระบวนการเกิดของมหายานวิวัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไปก่อกำเนิดเป็นมหายาน เพื่อฟื้นฟูพุทธศาสนาและต่อสู้อิทธิพลของพราหมณ์ และทำให้พุทธศาสนาเข้าถึงหมู่ชนสามัญโดยทั่วไป

เถรวาท–มหายาน

ล่วงมาถึงพุทธศตวรรษที่ ๖-๗ พุทธศาสนาก่อเกิดนิกายใหญ่สองนิกายคือเถรวาทและมหายาน นิกายเถรวาท แปลว่า วาทะของพระเถระ คือพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ที่พยายามรักษาพระธรรมวินัยตามแบบอย่างที่พระเถระอรหันตสาวกทำปฐมสังคายนา บางครั้งเรียก ทักษิณนิกาย หรือนิกายฝ่ายใต้ เพราะตั้งอยู่ในภาคใต้ของอินเดีย อีกนามหนึ่งฝ่ายมหายานตั้งให้ว่า หีนยาน แปลว่า ยานเล็กคับแคบ เพราะนำสัตว์ให้ข้ามวัฏฏสงสารไม่ได้มากเหมือนมหายาน แต่นามนี้เป็นที่รู้กันว่าตั้งขึ้นในสมัยที่มีการแข่งขันระหว่างนิกาย จึงมีการยกฝ่ายหนึ่ง กดข่มอีกฝ่ายหนึ่ง ต่อมาเถรวาทไปตั้งมั่นที่ลังกาแล้วแผ่ขยายมาทางพม่า ลาว กัมพูชา ไทย ฝ่ายเถรวาทใช้ภาษาบาลีบันทึกพระไตรปิฎก

ภาพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ของสวนโมกข์กรุงเทพ หล่อทองเหลือง รมดำจำลองจากองค์พบที่ไชยา สุราษฎธานี

มหายาน แปลว่า ยานใหญ่ เป็นนามที่ตั้งขึ้นเพื่อแสดงว่าสามารถช่วยให้สรรพสัตว์ข้ามพ้นวัฏฏสงสารได้มาก อีกนามหนึ่งเรียกว่า อุตตรนิกาย หรือนิกายฝ่ายเหนือ เพราะตั้งมั่นเจริญแพร่หลายในภาคเหนือของอินเดีย บ้างเรียกว่า อาจริยวาท แปลว่า วาทะของอาจารย์ เป็นคำคู่กับเถรวาท คือเถรวาทหมายถึงวาทะของพระเถระรุ่นแรกที่ทันเห็นพระพุทธเจ้า ส่วนอาจริยวาท หมายถึง วาทะของอาจารย์รุ่นต่อๆ มา มหายานได้แพร่หลายไปยังทิเบต จีน เวียดนาม เกาหลี ญี่ปุ่น ภูฏาน มหายานใช้ภาษาสันสกฤตในการบันทึกพระธรรมคำสอน

คณาจารย์และคัมภีร์ของแต่ละฝ่าย

ภาพพระพุทธโฆษาจารย์ จากชมพูทวีปไปสืบอรรถกถาที่ลังกา

คณาจารย์ฝ่ายเถรวาท

ในสมัยที่ยังมิได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานนั้นใช้วิธีท่องจำ และการท่องจำก็แบ่งหน้าที่กัน ตามแต่ใครจะสมัครเป็นผู้เชี่ยวชาญในส่วนไหนตอนไหนของพระไตรปิฎก โดยนัยนี้จึงเป็นการแบ่งงานกันทำในการท่องจำพระไตรปิฎก และมีผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา มีศิษย์ของแต่ละสำนักท่องจำตามที่อาจารย์สั่งสอน ต่อมาหลังพุทธศตวรรษที่ ๓ แล้ว นิกายเถรวาทแม้จะยังมีอยู่ประปรายในอินเดียแต่ก็ไม่อาจทราบความเป็นไปโดยละเอียด เถรวาทกลับไปเจริญรุ่งเรืองในเกาะในลังกาตลอดระยะเวลา ๒๐๐๐ ปีเศษ ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ ๙ ปรากฏมีภิกษุชื่อ**พระพุทธโฆษาจารย์** ประสงค์จะแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ จึงข้ามไปเกาะลังการ่วมมือกับพระเถระชาวลังกาชำระพระไตรปิฎกและอรรถกถาใหม่

พระพุทธโฆษาจารย์ผู้นี้เป็นบุตรพราหมณ์ เกิดที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้พุทธคยา อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในแคว้นมคธ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๕๖ เรียนจบไตรเพทมีความเชี่ยวชาญมาก

ต่อมาพบกับพระเรวตเถระ ได้โต้ตอบปัญหากัน สู้พระเรวตเถระไม่ได้ จึงขอบวชเพื่อเรียนพุทธวจนะ มีความสามารถมาก ได้รจนา**คัมภีร์ญาโณทัย** เป็นต้น พระเรวตเถระจึงแนะนำให้ไปเกาะลังกา เพื่อแปลอรรถกถาสิงหลกลับเป็นภาษามคธ ท่านเดินทางไปที่มหาวิหาร เกาะลังกา เมื่อขออนุญาตแปลคัมภีร์ ถูกพระเถระแห่งมหาวิหารให้คาถามา ๒ บท เพื่อแต่งทดสอบ

ความรู้ พระพุทธโฆษาจารย์จึงแต่งคำอธิบายคาถาทั้งสองนั้นขึ้นเป็น**คัมภีร์วิสุทธิมรรค** จากนั้นก็ได้รับอนุญาตให้ทำงาน แปลอรรถกถาได้ตามประสงค์ เมื่อทำงานเสร็จสิ้นแล้ว ท่านก็เดินทางกลับสู่ชมพูทวีป พระพุทธโฆษาจารย์ได้รับยกย่องเป็นพระอรรถกถาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด มีผลงานมากที่สุด

คณาจารย์ฝ่ายมหายาน

พระนาคารชุน (Nāgārjuna)

ประวัติท่านนาคารชุนมีความพิสดารมาก ยังกล่าวค่อนข้างเป็นตำนานและไม่ลงรอยกัน ท่านมีชีวิตประมาณคริสตวรรษที่ ๒-๓ แต่ข้อมูลที่บันทึกโดยพระเสวียนจ้าง (พระถังซำจั๋ง) ระบุว่า ท่านเกิดในสกุลพราหมณ์ ที่เมืองวิทารภะภาคใต้ของอินเดีย ท่านศึกษาพระไตรปิฎกเพียง ๙๐ วัน ก็มีความรู้แตกฉานในพุทธปรัชญา จนได้รับยกย่องว่าเป็น "พระพุทธเจ้าองค์ที่สอง" ท่านศึกษามหายานศาสตร์ ประกอบด้วยปัญญาอันเฉียบแหลม สามารถเอาชนะฝ่ายตรงข้ามโดยตรรกวิธี ในสมัยนั้นพวกพราหมณ์ทั้งหลายพากันกลัววาทะของท่านมาก ท่านได้ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ทางอินเดียตอนใต้ คือที่ศรีบรรพตหรือศรีไศล ท่านใช้สถานที่แห่งนี้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา คัมภีร์ทางฝ่ายทิเบตกล่าวว่าท่านนาคารชุนเคยมาศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาลันทาด้วย แต่หลักฐานแห่งอื่นกล่าวว่า ท่านเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยนาลันทา

ภาพพระนาคารชุน นักปราชญ์อินเดีย เป็นผู้ก่อตั้งสำนักมัธยมกะ (ทางสายกลาง) ในนิกายมหายาน (พ.ศ. ๗๐๐-๘๐๐ ปี)

ท่านนาคารชุนได้เผยแผ่นิกายมหายานออกไปอย่างแพร่หลายกว้างขวางในหมู่ประชาชนทั่วไป ท่านเป็นทั้งนักปรัชญาและตรรกวิทยาที่มีชื่อเสียงรูปหนึ่ง ท่านสอนปรัชญาปารมิตาสูตรอย่างลุ่มลึก ท่านเสนอว่าสรรพสิ่งเป็นเพียงสมมติอย่างปราศจากสวภาวตา (คือปราศจากสาระที่แท้) จึงเป็นศูนยตา คำสอนท่านเน้นที่ทางสายกลาง หรือมาธยมิกะ ซึ่งโยงกลับไปหาคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง (คือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือมาธยมาประฏิปัติในภาษาสันสกฤต) ผลงานของท่านมีปรากฏอยู่ อาทิ

- **มาธยมิก การิกา หรือมาธยิกศาสตร์** มี ๔๐๐ คาถา แบ่งเป็น ๒๗ ปริจเฉท บรรจุหลักตรรกวิทยาและอภิปรัชญาชั้นสูงของมหายาน หนังสือเล่มนี้เป็นที่รวมของมหายานสูตรทั้งหลาย หรือเรียกว่าเป็นหัวใจของมหายานก็ว่าได้
- **อกุโตภยา** เป็นหนังสือที่ท่านแต่งอธิบายข้อความในมาธยมิกา อกุโตภยา แปลว่า ปลอดภัย หรือหาภัยแต่ที่ไหนไม่ได้
- **สุหทุลเลขะ** เป็นหนังสือที่ท่านเขียนถึงสหายคือ พระเจ้ายัชญศรี เคาตมีบุตร เป็นทำนองจดหมายแต่แฝงไว้ด้วยคติธรรม

นอกจากนี้ยังกล่าวว่าท่านนาคารชุนได้ลงไปยังนาคพิภพเพื่อสนทนาธรรมกับพญานาค ที่บาดาลท่านได้ค้นพบปรัชญาปารมิตาสูตร จึงได้นำกลับมาเผยแผ่ยังโลกมนุษย์ และยังกล่าวกันว่าท่านนาคารชุนแต่งหนังสือไว้ประมาณ ๒๐ เล่ม คำสอนของท่านมีอิทธิพลต่อนิกายมหายานอื่นด้วย ท่านนาคารชุนยังมีศิษย์คนสำคัญคืออารยเทวะ และนักคิดที่มีชื่อเสียงอื่นๆ ได้พัฒนาปรัชญามาธยมิกะให้เจริญต่อมาคือ จันทรกีรติ ศานติเทวะ ศานตรักษิต และกมลศีล

ภาพพระอสังคะ (Asanga)

พระอสังคะ (Asanga) และพระวสุพันธุ (Vasubandhu)

ท่านทั้งสองเกิดที่แคว้นคันธาระ ในเมืองปุรุษปุระ มีชีวิตในราวคริสตวรรษที่ ๔ อยู่ในวรรณะพราหมณ์ เกาศิกโคตร และได้รับการศึกษาในศาสนาพราหมณ์เป็นอย่างดี กล่าวกันว่าท่านอสังคะได้รับการสอนธรรมจากพระในนิกายสรวาสติวาทจนท่านละลัทธิพราหมณ์หันมาถือพุทธ ช่วงแรกทั้งสองท่านบวชในนิกายสรวาสติวาท ซึ่งแพร่หลายในกัศมีระและคันธาระ

ภาพพระวสุพันธุ (Vasubandhu)

ท่านอสังคะนั้นได้ศึกษาอยู่ที่นาลันทาเป็นเวลา ๑๒ ปี ท่านทั้งสองได้ศึกษาวิภาษาศาสตร์ ในแคว้นกัศมีระ ท่านอสังคะเป็นอาจารย์องค์สำคัญของสำนักโยคาจาร หรือวิชญาณวาท ท่านได้ชักชวนน้องชายคือท่านวสุพันธุให้ทิ้งนิกายสรวาสติวาทมานับถือในนิกายใหม่นี้ ท่านอสังคะเป็นศิษย์คนสำคัญของพระไมเตรยนาถ เป็นผู้เขียนอรรถกถาอธิบายงานของไมเตรยนาถและอธิบายปรัชญาโยคาจารอย่างเป็นระบบ หนังสือที่สำคัญของท่านคือ **มหายานสัมปริ-ครหะ ประกรณอารยวาจา โยคาจารภูมิศาสตร์ มหายานสูตราลังการ ๒ เล่ม สัปตภูมิสูตร มหายานสูตร อุปเทศ** รวมทั้งงานอรรถกถาทิเบตที่เรียกว่า "**ตันจู**" บางส่วนก็เป็นงานของท่านอสังคะ

ปรัชญาโยคาจารได้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากก็เพราะท่าน**วสุพันธุ**เป็นกำลังสำคัญ ท่านวสุ-พันธุเดิมเป็นปราชญ์แห่งสรวาสติวาทินและเสาตรานติกะ ท่านได้เขียนหนังสือชื่อ อภิธรรมโกศะ ถือว่าเป็นคลังแห่งพุทธปรัชญา เขียนขึ้นตามทัศนะของนิกายสรวาสติวาท ต่อมาได้รับคำชี้แนะจากอสังคะผู้เป็นพี่ชาย เกิดความเลื่อมใสในหลักการแห่งมหายานโดยเฉพาะสำนักโยคาจาร

ท่านวสุพันธุได้เริ่มศึกษาคัมภีร์มหายานสำนักโยคาจาร และแต่งอรรถกถาอธิบาย**อักษ-ยมตินิรเทศสูตรและทศภูมิกสูตร** นำหลักการสำคัญของโยคาจารที่ท่าน**อสังคะ**ได้บรรจุไว้ในคัมภีร์ต่างๆ ออกมาเผยแพร่แก่นักปราชญ์ในยุคนั้น ทำหน้าที่สืบสานเจตนารมณ์ของท่านอสังคะผู้เป็นพี่ชาย โต้แย้งทฤษฎีสุดโต่งของสำนักสรวาสติวาทินและศูนยวาทที่ว่าด้วยสัจภาวะสุดโต่งแห่งจิตและวัตถุ และความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับวัตถุ สรรพสิ่งไม่มีอยู่จริง ยกเว้นจิต วัตถุภายนอกไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงภาพปรากฏเท่านั้น เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีสายตาพร่ามัวมองเห็นเส้นผมที่ลอยพันกันอยู่ในอากาศ งานเขียนที่สำคัญอีกเล่มคือ วิชญาณมาตราสิทธิตรีทศศาสตร์ และฎีกาต่างๆ นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่ปรัชญาโยคาจารในรูปแบบต่างๆ โดยมีมหาวิทยาลัยนาลันทาเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่

ภาพพระศานติเทวะ (Shantideva)

พระศานติเทวะ (Shantideva)

ท่านศานติเทวะ เป็นราชโอรสของกษัตริย์ทางใต้ของอินเดีย มีชีวิตประมาณคริสต-วรรษที่ ๗-๘ ภายหลังเบื่อหน่ายโลกียสุขจึงสละราชสมบัติออกบวชในสำนักท่านวิชัยเทพ แห่งนาลันทา กล่าวกันว่าท่านศานติเทวะมีอำนาจฌานสมาบัติแก่กล้า จนสามารถเข้าฌานไปไต่ถามปัญหาธรรมะกับพระโพธิสัตว์มัญชุศรี ผลงานที่ท่านแต่งคือ โพธิสัตวจริยาวตารศาสตร์ ว่าด้วยการเป็นพระโพธิสัตว์เริ่มจากมีโพธิจิตขึ้น จนโพธิจิตเข้าสู่ปัญญา โดยมุ่งที่บารมี ๖ คือ ทานบารมี ศีลบารมี ขันติบารมี วริยบารมี ฌานบารมี และปัญญาบารมี

คัมภีร์สำคัญของฝ่ายมหายาน

ปรัชญาปารมิตาสูตร (Prajnaparamitasutra)

ปรัชญาปารมิตาสูตร เป็นชื่อพระสูตรสำคัญหมวดปรัชญาของฝ่ายมหายาน เชื่อกันว่าพระสูตรหมวดปรัชญาปารมิตานี้เป็นพระสูตรมหายานรุ่นแรก ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นมูลฐานทฤษฎีว่าด้วยศูนยตา พระสูตรนี้มีหลายคัมภีร์ด้วยกัน เช่น มหาปรัชญาปารมิตา อัษตสหัสริก ปรัชญาปารมิตาหฤทยะ

วัชรัจเฉทิกปรัชญาปารมิตาสูตร (Vajracchedikaprajnaparamitra-sutra) สอนว่า "ทุก ๆ สิ่ง ทุก ๆ อย่างเป็นเพียงมายา เป็นเพียงปรากฏการณ์และเป็นเพียงผลิตกรรมของจิตของเราเองเท่านั้น" แล้วลงท้ายด้วยคำว่า "สิ่งประกอบทั้งมวลเหมือนความฝัน ฟองน้ำ เงาหยาดน้ำค้าง แสงฟ้าแลบ"

ปรัชญาปารมิตาหฤทยะ (Prajnaparamitahdayasutra) ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สั้นสุดถือเป็นหัวใจ กล่าวถึงเรื่องศูนยตา

ภาพปฏิบัติบูชาพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปีแห่งการตรัสรู้ บนเขาคิชฌกูฏ

สัทธรรมปุณฑริกสูตร (Saddharma Pundrīka Sūtra - Lotus Sūtra)

สัทธรรมปุณฑริกสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยบัวขาวแห่งธรรมอันล้ำเลิศ พระสูตรนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในจีนและญี่ปุ่น เพราะถือว่าเป็นพระสูตรสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ใจความพระสูตรโดยย่อกล่าวถึง พระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ท่ามกลางพระภิกษุ พระโพธิสัตว์ เทวดา และสัตว์อื่นๆ เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมจบแล้วก็เข้าสมาธิ เมื่อออกจากสมาธิได้ตรัสบอกพระสารีบุตรว่า เหตุที่พระองค์ทรงสั่งสอนสรรพสัตว์ด้วยอุบายวิธีต่างๆ กัน เนื่องด้วยพระมหากรุณาที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ คำสั่งสอนอันแท้จริงของพระตถาคตนั้นมีเพียงเพื่อหนึ่งเท่านั้น คือเพื่อสรรพสัตว์

พระสูตรยังกล่าวถึงว่า พระธรรม (เท่ากับพระกาย) นั้นประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ตลอดกาล ไม่มีกำหนด ทรงช่วยสรรพสัตว์ และทรงรับช่วยสรรพสัตว์ให้บรรลุพุทธภาวะอยู่เป็นนิจ ในบทที่ ๒๕ ที่เรียกว่า สมันตมุขสูตร อธิบายถึงความกรุณาของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ทรงแปลงร่างเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ถึง ๓๒ กาย

ภาพกาลจักร (The Wheel of Life) ณ สวนโมกข์กรุงเทพ แสดงปฏิจจสมุปบาท ทุกสิ่งที่ล้วนเกิดแต่จากเหตุและปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างลอย ๆ ต่างล้วนอาศัยกันพร้อมแล้วเกิดขึ้นในลักษณะ ๑๒ ห่วงโซ่ของอาการแห่งจิต

อวตังสกสูตร (Avatamsakasutra)

อวตังสกสูตร อุปมาเหมือนตาข่ายของพระอินทร์ ซึ่งถักด้วยมณีรัตนะต่างๆ แต่ละเม็ดสะท้อนให้เห็นแสงของกันและกัน เป็นการโยงทางปัจจยาการ หรืออิทัปปัจจยตาของสรรพสิ่งในสากลจักรวาล ฝ่ายมหายานถือว่าอวตังสกสูตรเป็นสูตรที่สำคัญอีกสูตรหนึ่ง เพราะเป็นพระสูตรที่ทรงแสดงหลังตรัสรู้แล้วเป็นเวลา ๓ สัปดาห์ โดยรูปแห่งธรรมกาย มีอธิบายว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงแสดงด้วยพระโอษฐ์ ขณะที่ทรงประทับใต้ต้นโพธิ์ พระโพธิสัตว์และเทวดาในจักรวาลทั้งหลายมาประชุมต่อหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ด้วยอานุภาพอันสูงสุดแห่งปรัชญาธรรมของพระองค์ เหล่าพระโพธิสัตว์และเทวดาสนทนาธรรมและปฏิบัติธรรมกันได้ เช่นเดียวกับฟังจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า

ใจความสำคัญของพระสูตรนี้คือ "เมื่อเราพิจารณาโลกในแสงจิตภาพของไวโรจนพุทธพุทธที่สูงสุดหรือธรรมกาย เราเห็นโลกเต็มไปด้วยความแจ่มใส เห็นโลกแห่งแสงบริสุทธิ์แท้จริง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนเป็นหนึ่ง หนึ่งนั้นคือสัจจะสูงสุด พุทธ จิต สรรพสัตว์เป็นหนึ่ง"

เรียบเรียงจาก

ส.ศิวรักษ์ (นามแฝง). ความเข้าใจในเรื่องมหายาน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยทิเบต, ๒๕๔๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. ประวัติศาสตร์ศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, ๒๕๑๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. พุทธศาสนามหายาน. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๖.

เสฐียร พันธรังษี. พุทธศาสนามหายาน. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เสถียร โพธินันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่สาม. กรุงเทพฯ : บรรณาคาร, ๒๕๒๒.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสต์. พระพุทธศาสนามหายาน. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

เว็บไซต์

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ. (๒๕๓๑). พุทธปรัชญาโยคาจาร : ประวัติ พัฒนาการ สารัตถธรรม และอิทธิพล. ในเว็บไซต์ http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=37๑&articlegroup_id=97

ภาพซุ้มประตูมหาสถูป ที่สาญจี ประเทศอินเดีย

รอยพุทธในอินเดีย

งานศิลป์ด้านพระพุทธศาสนาซึ่งสะท้อนถึงศรัทธาของผู้คนในอินเดียนั้น ในระยะเริ่มแรกหลังพุทธปรินิพพานต่อเนื่องมาประมาณ ๕ ศตวรรษ **ถือหลักการไม่สร้างรูปเหมือน** มุ่งในคำสอนของพระพุทธองค์ที่ให้เคารพพระธรรมด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน สร้างทำเพียงรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น บัลลังก์ว่าง ต้นพระศรีมหาโพธิ์ รอยพระบาทคู่ ธรรมจักร พร้อมกับภาพการเล่าเรื่องเกี่ยวกับชาดกพระชาติต่าง ๆ ก่อนการตรัสรู้

ประมวลและเรียบเรียงโดย นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช

ภาพมหาสถูปสาญจี ประเทศอินเดีย

ภาพบุคคล สัตว์ หน้าบุคคล และดอกบัว ประดับเสาประตูและรั้วหินมหาสถูปที่ภารหุต

ภาพเสาซุ้มประตูมหาสถูปสาญจีด้านทิศเหนือต้นตะวันออก มีภาพตรีรัตนะขนาดใหญ่บนยอด

โดยที่พระพุทธศาสนาแพร่ขยายอย่างมากหลังจากพุทธปรินิพพาน มีการสร้างมหาวิหารและการบวชเรียน ปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นซึ่งต้องอาศัยความเพียรอย่างยิ่ง พร้อมกับการเกิดประเพณีการสักการบูชาและสร้างเจติยสถานต่างๆ ดังที่ปรากฏในพุทธประวัติว่าหลังถวายเพลิงพระศพและแจกจ่ายพระบรมสารีริกธาตุแล้ว มีการสถาปนาเป็นสถูปธาตุเจดีย์ใน ๘ นครก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะทรงรวบรวมจาก ๗ องค์แล้ว แบ่งประดิษฐานในพระสถูปเพื่อแผ่พระศาสนาจนทั่วทั้งชมพูทวีปถึง ๘๔,๐๐๐ องค์ พร้อมกับเสาหินและจารึกนั้น **กล่าวกันว่าสถูปอิฐองค์เดิมในมหาสถูปสาญจี (The Great Stupa of Sanchi)** และ**ธรรมราชิกสถูปที่สารนาถ (Dharmarajika Stupa in Sarnath)** นั้นสร้างโดยพระองค์ เช่นเดียวกับเสาหินทั้งหลายที่สร้างทำด้วยฝีมือช่างชั้นดี มีผิวขัดมัน บนยอดมีแท่นและรูปจำหลักนานาสัตว์ที่เชื่อว่ารับอิทธิพลจากต่างชาติภายใต้พระราชูปถัมภ์ของพระองค์จนได้ชื่อว่า **เสาอโศก**แห่ง**สมัยโมริยะ** (the Pillar of Ashoka, Maurya) ส่วน**พระแท่นวัชรอาสน์ที่โคนพระศรีมหาโพธิ์แห่งพุทธคยา**นั้น ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างถวายในคราวเสด็จมาสักการะ

นอกจากวัดอโศการามที่กรุงปาฏลีบุตร (Patna) แล้ว พระองค์ทรงให้ขยายสถูปพระโกนาคม พร้อมกับการให้พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระนำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๔) เพื่อความถูกถ้วนตามแนวแห่งเถรวาท ก่อนที่จะเผยแผ่ออกไปนอกพื้นที่รัฐอุตตรประเทศและพิหารของอินเดียปัจจุบัน จนทั่วทั้งชมพูทวีปตลอดจนศรีลังกา และนานาชาติในเอเชีย

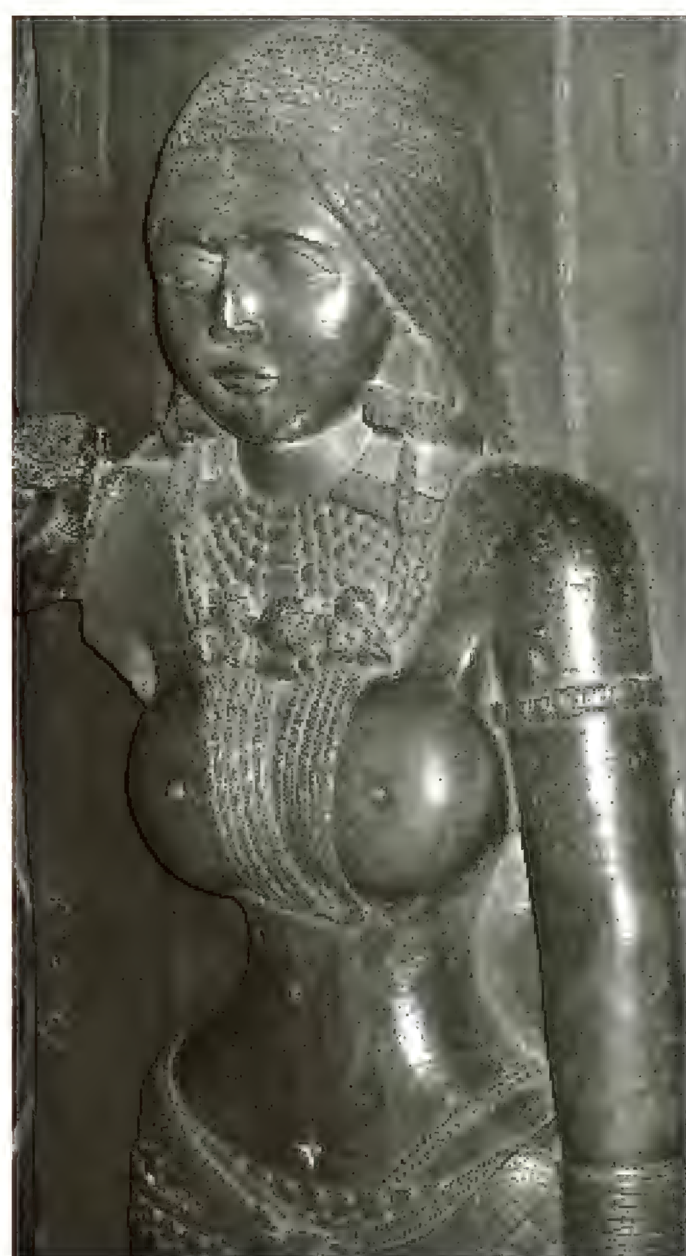
ภาพยอดเสาซุ้มประตูทิศเหนือ มหาสถูปสาญจี มีภาพจำหลักต่างๆ มากมาย บนยอดสุดมีสิงห์ ช้าง ตรีรัตนะ บุคคลและธรรมจักร

ภาพพระพุทธรูปสมัยปาละ ที่ซุ้มรอบมหาโพธิวิหาร พุทธคยา

สุงคะ (Sunga) กานวะ (Kanva) และ **สาตวาหนะ (Satavahana)** คือสมัยต่อจากโมริยะที่กล่าวกันว่ามีการสร้างสรรค์ศิลปะในพระพุทธศาสนามากที่สุดโดยประชาชนจำนวนมากจากหลากหลายอาชีพ โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าวานิช ทั้งๆ ที่ผู้ปกครองเปลี่ยนเป็นนับถือศาสนาพราหมณ์แล้ว รากฐานแห่งพุทธสถานสำคัญ เช่นที่ พุทธคยา (Bodhgaya) ภารหุต (Bharhut) สาญจี (Sanchi) อมราวดี (Amaravati) นาคารชุนโกณฑะ (Nagarjunakonda) ภัชชา (Bhaja) นาสิก (Nasik) การ์ล่า (Karla) อชันตา (Ajanta) ฯลฯ ล้วนเริ่มในสมัยนี้ ทั้งรูปแบบคูหาวิหาร (rock-cut viharas) ที่ตัดขุดเข้าไปในเพิงผา และซุ้มเสาประตูกับรั้ว (toranas and railings) รอบพระสถูป ดังเช่นที่สาญจี ที่เป็นพระสถูปโดมครึ่งวงกลม มีหรรมิกา (harmika) รองรับร่มบนยอดที่กึ่งกลาง

สถูปที่ภารหุตมีซุ้มเสาประตูหินที่แกะแสดงภาพบุคคล คชลักษมี ยักษินี และยักษ์ โดยตามรั้วเป็นภาพดอกบัวกับหน้าบุคคลและสัตว์คล้ายมนุษย์ต่างๆ นอกนั้นเป็นภาพแสดงชาดกเมื่อครั้งยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์และศากยมุนีโคตมะเมื่อตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ นอกจากนี้ ภาพสลักหินที่สถูปภารหุต สาญจี และอมราวดี ยังแสดงให้เห็นความนิยมสักการะพระศรีมหาโพธิ์อย่างมากด้วย

ภาพนางยักษิณี ที่ประตูรั้วมหาสถูปภารหุต สวมสร้อยตรีรัตนะ

สถูปที่สาญจีซึ่งมีการหุ้มสถูปอิฐเดิมที่สร้างสมัยพระเจ้าอโศกด้วยหินในศตวรรษหลังนั้น มีหลักฐานจารึกชี้ว่าซุ้มเสาประตูและพื้นถูกเสริมเติมในพุทธศตวรรษที่ ๕ โดยที่สถูปแห่งอมราวดีที่ริมแม่น้ำกฤษณา-โคทาวารี (Krishna Godavari) ทางตะวันออกเฉียงใต้นั้น นอกจากจะเป็นหลักฐานแสดงว่ามีการสร้างสถูปลักษณะนี้ทั่วทั้งอินเดียในสมัยนั้นแล้ว ยังเต็มไปด้วยแผ่นหินสลักประดับสถูปอย่างวิจิตรกว่า ส่วนใหญ่เป็นภาพชาดกแสดงอดีตชาติของพระพุทธองค์กับพุทธประวัติในรูปลักษณะของสัญลักษณ์

ภาพซุ้มประตูและรั้วหินรอบมหาสถูปที่ภารหุต จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์อินเดีย นครโกลกัตต้า

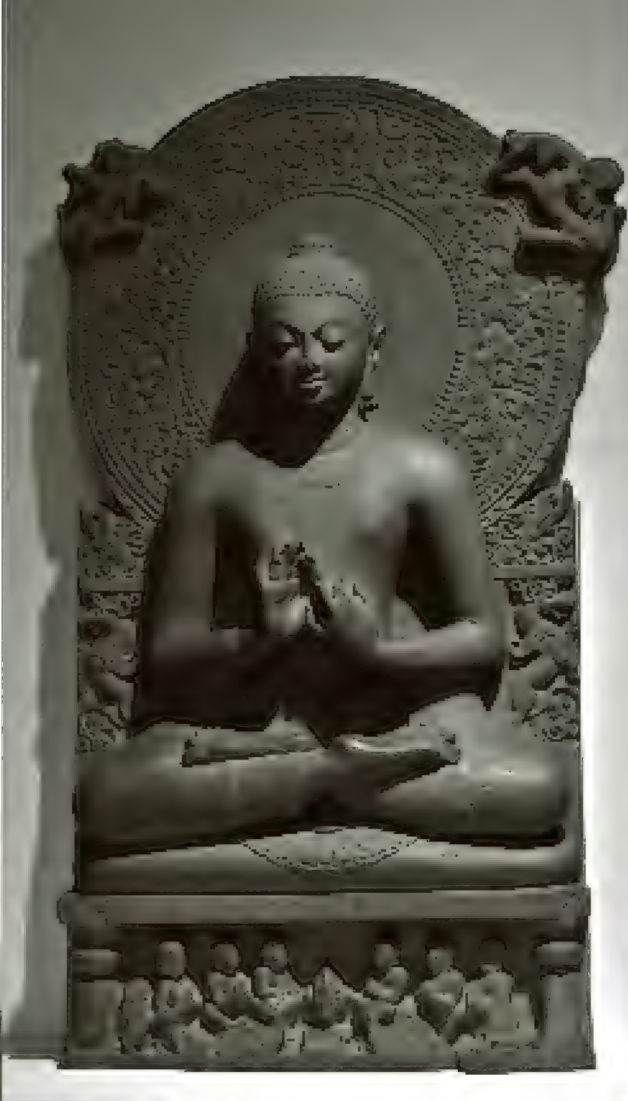
ภาพแผ่นหินจำหลักฯ สมัยอมราวดี จากมหาสถูปแห่งนาคารชุนโกณฑะ

ท่ามกลางการขยายตัวของเครือข่ายการค้าขายที่รุ่งเรืองทั้งภายในและภายนอกอนุทวีปใน**สมัยราชวงศ์กุษาณะ (Kushanas dynasty)** การก่อสร้างสถูปและการสักการบูชาด้วยความมุ่งหมายในพระมหากรุณาคุณจนกลายเป็นการนับถือพระพุทธองค์เสมือนเทพเจ้าก็เข้าแทนที่ พร้อมกับเกิดความต้องการรูปเหมือนเพื่อการเคารพสักการะ และพึ่งพิง เริ่มพบการสร้างรูปเหมือนพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทพต่างๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ในหลายตระกูลงานศิลปะในหลายภูมิภาคของอินเดีย ได้แก่ศิลปะ**แบบคันธาระ (Gandhara)** ทางตะวันตกเฉียงเหนือ ศิลปะ**แบบมถุรา (Mathura)** ในภาคเหนือ และ**แบบอมราวดี** ของ**ราชวงศ์สาตวาหนะ**ทางตะวันออกเฉียงใต้ โดยศิลปะแบบคันธาระมีส่วนผสมผสานของศิลปะกรีก โรมัน และปาร์เธียน (Hellenistic, Roman and Parthian) ที่นิยมทำด้วยหินชีสต์ (schist) และงานปูนปั้น ส่วนศิลปะมถุราซึ่งถือเป็นหนึ่งในศิลปะที่ได้ชื่อว่างดงามที่สุดของอินเดีย มีทั้งในศาสนาพราหมณ์ พุทธ และเชนพบตั้งแต่ยุคก่อนกุษาณะถึงจนสมัยคุปตะ (Gupta) นั้น นิยมแกะจากหินทรายแดง สำหรับแบบอมราวดีที่พบที่อมราวดี นาคารชุนโกณฑะ และปริมณฑลนิยมทำด้วยหินปูนขาวอมเขียว ล้วนแล้วแต่เป็นงานในพระพุทธศาสนา

กล่าวกันว่าเมื่อมหายานค่อยๆ ก่อตัวหลังการสังคายนาครั้งที่ ๔ (พ.ศ. ๒๓๖) สนับสนุนโดย**พระเจ้ากนิษกะ (Kanishka)** แห่งราชวงศ์กุษาณะ มีกรอบความคิดเรื่องพระธรรมกาย พระสัมโภคกาย และพระนิรมาณ-กาย ในลักษณะของตรีกาย มีการวิวัฒน์เป็นกรอบความคิดพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ตามทิศทั้ง ๔ และในใจกลาง รวมทั้งวัชรยานที่มีพระอาทิพุทธะ รวมทั้งพระธยานิ-พุทธะทั้ง ๕ จากนั้น**ศิลปะแบบคุปตะ**ซึ่งได้ชื่อว่างดงาม

ภาพพระโพธิสัตว์ สมัยคันธาระ แสดงที่พิพิธภัณฑ์อินเดีย นครโกลกัตต้า

ภาพพระพุทธรูปสมัยคุปตะ ปางธรรมจักรมุทรา หรือแสดงปฐมเทศนา พบที่สารนาถ

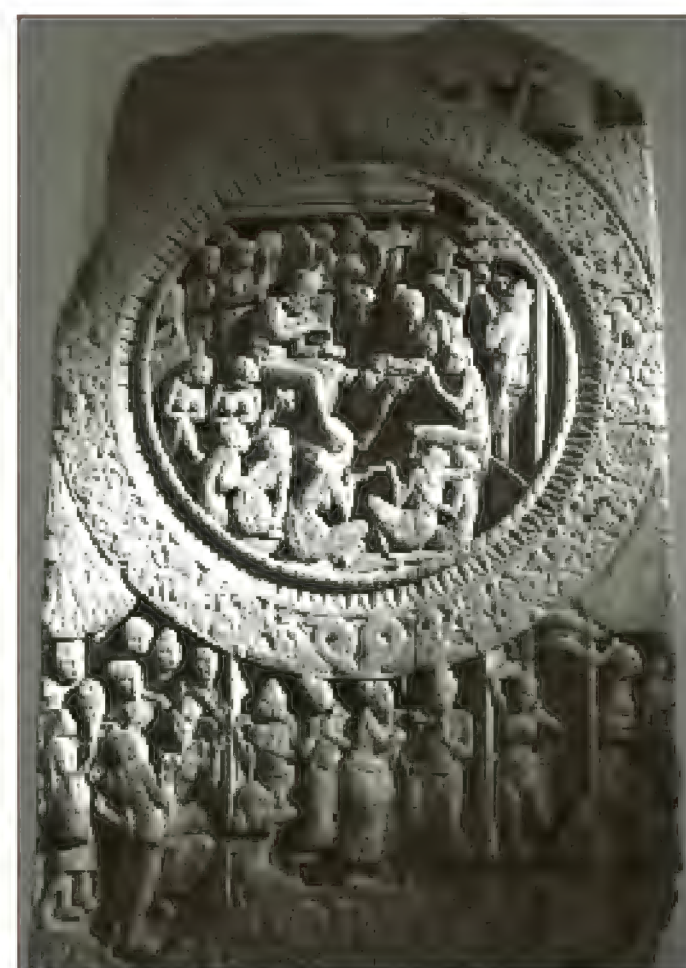

ภาพพระพุทธรูปศิลปะแบบมถุรา

ภาพพระพุทธรูปสมัยคันธาระ แสดงที่พิพิธภัณฑ์อินเดีย นครโกลกัตต้า

อย่างที่สุดของอินเดียมีศูนย์สำคัญที่มถุรา สารนาถ อชันตา นาคารชุนโกณฑะ โคลิ (Goli) ฯลฯ ก็พัฒนาขึ้น ถือเป็นหนึ่งในต้นแบบที่แพร่หลายที่สุดทั้งในอินเดียและนานาประเทศในเอเชีย โดยในสมัยคุปตะนี้เองที่การสร้างทำถ้ำวิหารและวัดที่**อชันตา**และ**เอลโลร่า**พัฒนาถึงขีดสุด รวมทั้งการวาดภาพฝาผนังทั้งนานาชาดกและพุทธประวัติ

หลังสมัยคุปตะ ศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในอินเดียอยู่ที่นาลันทา (Nalanda) วิกรมศิลา (Vikramshila) โสมาปุระ (Somapura) โอทันตบุรี (Odantapuri) และชคัททละ (Jagaddala) ภายใต้การทำนุบำรุงของ**ราชวงศ์ปาละ (Pala dynasty)** ซึ่งยังมีแบบอย่างเหลืออยู่ที่นาลันทา กุรกิหาร (Kurkihar) ในพิหาร และโอริสสา (Orissa) มหาวิหารแห่งนาลันทาถือเป็นศูนย์กลางสำคัญ มีครูบาอาจารย์เจ้า เช่น ศานตรักษิต (Shantarakshita) เดินทางไปเผยแผ่ถึงทิเบต มีการพบรูปสำริดแบบนาลันทาที่เนปาล ทิเบต รวมทั้งชวาในอินโดนีเซีย ซึ่งเชื่อว่าล้วนรับอิทธิพลทางศิลปะไปด้วย ยุคนี้ระบบคุณค่า ประเพณีพิธีกรรมของพุทธศาสนามหายานได้ผสมผสานกับประเพณีทาง**ตันตระ** และ**ศาสนาพราหมณ์** จนถึงกับทางศาสนาพราหมณ์ถือว่าพระพุทธเจ้าคือพุทธาวตาร เป็นอวตารหนึ่งของพระวิษณุ

ภาพแผ่นหินจำหลักภาพพุทธประวัติ ครั้งอสิตดาบสเข้าเฝ้าพระเจ้าสุทโธทนะ ประดับมหาสถูปอมราวดี สมัยอมราวดี แสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเดลี

โดยในอินเดียนั้น ยังพบศูนย์กลางที่พุทธคยา และพหารปุระ (Paharpur) แถบมคธ (Magadh) พิหาร (Bihar) และเบงกอล (Bengal) ส่วนในอินเดียภาคใต้นั้น นอกจากหลักฐานการสร้างพุทธสถานในคาบสมุทรแหลมทองของเอเซียอาคเนย์ภายใต้**ราชวงศ์โจฬะ (Chola Dynasty)** แล้ว ในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ที่นาคปัฏฏินัม (Nagapattinam) มีการสร้างวัดและการกัลปนาถวายโดยกษัตริย์จากเอเซียอาคเนย์อีกด้วย

ภาพพระโพธิสัตว์ฯ สมัยคันธาระ

รูปเคารพในพุทธศาสนาที่ขยายเป็นหลายร้อยพันรูปแบบนั้น เริ่มจากไม่มีการสร้างรูปเหมือน มีแต่เพียงเครื่องหมายสัญลักษณ์ เช่น สถูป เจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์ พระบาทคู่ จากนั้นด้วยกรอบความคิดฝ่ายมหายานเกี่ยวกับตรีกาย นำมาซึ่งหลากหลาย**รูปแบบของพระพุทธรูป**ที่มีหลักร่วมเกี่ยวกับมหาปุริสลักษณะในอาสนะและมุทราต่างๆ เมื่อมีกรอบความคิดเกี่ยวกับ**พระโพธิสัตว์**จำนวนมากผู้มีมหากรุณาต่อสัตว์โลก โดยเฉพาะพระโพธิสัตว์มัญชุศรี และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร จนกระทั่งตาราในพุทธศาสนาแบบตันตระ มนตรา และมันดาลา ก็เกิดเป็นรูปแบบต่างๆ อย่างมากมาย โดยระดับชั้นของเทพในมหายานมีการจำแนกไว้อย่างเหลือประมาณ เริ่มจากพระอาทิพุทธะผู้สร้าง พระธยานิพุทธะ ทั้ง ๕ (The Five Dhyani Buddhas) ประกอบด้วย พระไวโรจนะ พระอักโษภยะ พระรัตนสัมภวะ พระอมิตาภะ และพระอโมฆสิทธิ (Vairocana, Akshobhya, Ratnasambhava, Amitabha, Amoghasiddhi) โดยในเนปาลมีการเพิ่มพระวัชรสัตว์ไว้ด้วย พระธยานิโพธิสัตว์เหล่านี้ยังมีพระสมันตภัทระ พระวัชรปาณิ พระรัตนปาณิ พระปัทมปาณิ พระวิศวปาณิ และพระคันธปาณิ ซึ่งซับซ้อนกว่ารูปแบบปางต่างๆ อย่างของเถรวาท หรือหินยานอย่างมาก ยากที่จะจดจำได้หมด การได้รู้กรอบขอบเขตวิวัฒนาการนี้เป็นพื้นฐานอาจช่วยในการเข้าใจจนเข้าถึงซึ่งนัยยะแห่งพระธรรมและคติต่างๆ ของผู้สร้างทำไว้ไม่มากก็น้อย

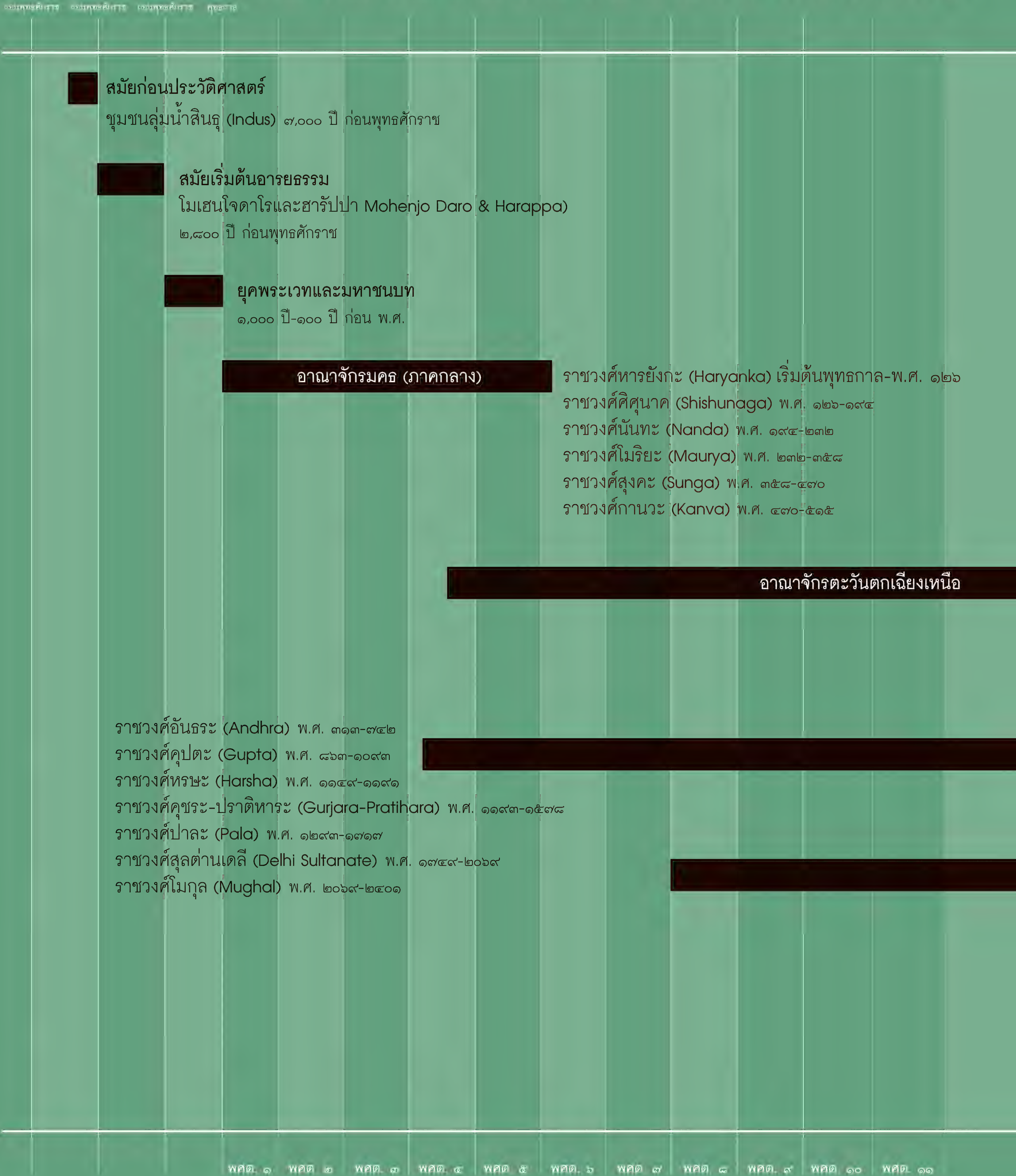

ภาพเจดีย์มหาโพธิวิหาร ที่พุทธคยา สมัยปาละ มีซุ้มพระพุทธรูปปางต่าง ๆ รายรอบ

เรียบเรียงจาก

The Way Of Buddha ของ Indian Museum, Kolkata, 2005.

กาลสมัยในอินเดียโบราณ

* พศต. = พุทธศตวรรษ

พ.ศ. ๑๒๐๐ พ.ศ. ๑๓๐๐ พ.ศ. ๑๔๐๐ พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๑๖๐๐ พ.ศ. ๑๗๐๐ พ.ศ. ๑๘๐๐ พ.ศ. ๑๙๐๐ พ.ศ. ๒๐๐๐ พ.ศ. ๒๑๐๐ พ.ศ. ๒๒๐๐ พ.ศ. ๒๓๐๐ พ.ศ. ๒๔๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ ปัจจุบัน

ราชวงศ์อินโด-กรีก (Indo-Greek) พ.ศ. ๓๖๓-๖๑๓
ราชวงศ์กุษาณะ (Kushanas) พ.ศ. ๕๔๒-๙๑๘
ราชวงศ์เฮฟธอลไลต์ (Indo-Hephthalites) พุทธศตวรรษที่ ๑๐
ราชวงศ์คูลิดสุลต่าน พ.ศ. ๑๖๙๑-๑๗๕๘

อาณาจักรตอนเหนือและตอนกลาง

อาณาจักรตอนใต้

ราชวงศ์กาลาบราส (Kalabhras) พศต. ๘-๑๑
ราชวงศ์กทัมพะ (Kadamba) พศต. ๙-๑๑
ราชวงศ์ปัลลวะ (Pallava) พศต. ๑๐-๑๓
ราชวงศ์จาลุกยะ (Chalukya) พศต. ๑๐-๑๖
ราชวงศ์ปัณฑยะ (Pandya) พ.ศ. ๑๑๑๓-๑๘๘๘
ราชวงศ์โจฬะ (Chola) พ.ศ. ๑๓๙๑-๑๘๒๒
ราชวงศ์เจระ (Chera) พศต.* ๑๓-๑๖
ราชวงศ์ฮอยซาลา (Hoysala) พศต. ๑๕-๑๙

ยุคการปกครองของอังกฤษ
พ.ศ. ๒๔๐๑-๒๔๙๐

สาธารณรัฐอินเดีย
พ.ศ. ๒๔๙๓-ปัจจุบัน

พศต. ๑๓ พศต. ๑๔ พศต. ๑๕ พศต. ๑๖ พศต. ๑๗ พศต. ๑๘ พศต. ๑๙ พศต. ๒๐ พศต. ๒๑ พศต. ๒๒ พศต. ๒๓ พศต. ๒๔ พศต. ๒๕ พศต. ๒๖

ภาพหินสลักพระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ โจวซือ)

พุทธศาสนามหายานในจีน

พระพุทธศาสนาเข้าไปสู่ประเทศจีนในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก จักรพรรดิฮั่นหมิงตี้ (หลิวจวง) ส่งคณะทูต ๑๘ คน ไปประเทศอินเดียที่เมืองโขตาน (Khotan ปัจจุบันเป็นของจีน สมัยนั้นอยู่ในอาณาเขตอินเดีย) เพื่อให้นำเอาพระพุทธศาสนากลับมาสู่ประเทศจีน เมื่อคณะทูตกลับมาสู่ราชสำนักที่ลั่วหยางในรัชศกหย่งผิงปีที่ ๑๐ (พ.ศ. ๖๑๐/ค.ศ. ๖๗) พร้อมกับคณะที่มาด้วยเป็นพระภิกษุชาวอินเดีย ๒ รูป ชื่อว่า พระกัสปมาตังคะและพระธรรมรักษ์ ได้ใช้ม้าสีขาวบรรทุกพระพุทธรูปและพระสูตรเข้ามาด้วย พระภิกษุชาวอินเดียทั้งสองรูปได้รับการต้อนรับด้วยความยินดียิ่งจากจักรพรรดิฮั่นหมิงตี้ หลังจากนั้นพระองค์โปรดให้สร้างอารามในนครลั่วหยาง และพระราชทานนามว่า "ไป๋หม่าซื่อ" แปลว่า วัดม้าขาว นับเป็นพระสังฆารามแห่งแรกในประเทศจีน และถือเป็นอนุสรณ์แก่ม้าที่บรรทุกพระธรรมคัมภีร์มา ในเวลาต่อมา ท่านทั้งสองก็ได้แปลพระสูตรเป็นภาษาจีน ๔๒ บท หลังสมัยฮั่นตะวันออกเป็นต้นมา พระภิกษุจากอินเดียและเอเชียกลาง ทยอยกันเข้าสู่แผ่นดินจีน แปลคัมภีร์พุทธศาสนาจำนวนมากโดยมีคนจีนช่วยในการแปล หลังจากนั้นคำสอนจึงเริ่มเผยแผ่ออกไป

ประมวลและเรียบเรียงโดย นายสมบัติ ทารัก

ภาพวัดม้าขาว เมืองลั่วหยาง ประเทศจีน

ภาพม้าที่บรรทุกพระคัมภีร์

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คือหลักแห่งพระโพธิสัตวภูมิ ซึ่งเป็นหลักที่พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแต่ละนิกายยอมรับนับถือ มหายานทุกนิกายย่อมมุ่งหมายโพธิสัตวภูมิ ซึ่งเป็นเหตุที่ให้บรรลุพุทธภูมิ บุคคลหนึ่งบุคคลใดที่จะบรรลุถึงพุทธภูมิได้ ต้องผ่านการบำเพ็ญจริยธรรมแห่งพระโพธิสัตว์มาก่อน เพราะฉะนั้น จึงถือว่าโพธิสัตวภูมิเป็นเหตุ พุทธภูมิเป็นผล เมื่อบรรลุพุทธภูมิเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมโปรดสัตว์ให้ถึงความหลุดพ้นได้กว้างขวาง และขณะบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ ก็ยังสามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ตกทุกข์ในสังสารวัฏได้มากมาย อุดมคติอันเป็นจุดหมายสูงสุดของมหายานจึงอยู่ที่การบำเพ็ญบารมีตามแนวทางพระโพธิสัตว์ เพื่อนำพาสรรพสัตว์สู่ความหลุดพ้นจากวัฏสงสารให้หมดสิ้น

นิกายสำคัญของมหายานในประเทศจีน

มหายานในอินเดียมีปรัชญาแบ่งออกเป็น ๓ สาย หรือ ๓ นิกาย คือ ๑. **นิกายศูนยวาทหรือมาธยมิก** แปลว่าทางสายกลาง ปฐมาจารย์คือท่านนาคารชุน อธิบายพุทธมติด้วยวิภาษวิธี ๒. **นิกายวิชญาณวาทหรือโยคาจาร** ปฐมาจารย์คือท่านไมเตรยนาถ

นิกายนี้เน้นมโนภาพนิยม ๓. **นิกายจิตอมตวาท** นิกายนี้เจริญขึ้นสมัยราชวงศ์คุปตะ มีคำสอนว่า จักรภพมีปทัฏฐานจากสมบูรณภาพ ภาวะอันเป็นแก่นสารของโลกคือความจริงแท้ ในช่วงปลายมีเพิ่มอีกหนึ่งนิกายคือ **ตันตรยานหรือมนตรยาน** นิกายนี้ได้นำหลักของฮินดูเข้ามาปนมาก เพื่อต้องการจะแข่งกับฮินดูจึงกลับไปยกย่องเวทมนตร์ อาคมต่างๆ

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าไปเจริญในประเทศจีนแล้ว แผ่นดินจีนได้กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะปรัชญาพุทธศาสนามหายานให้เจริญงอกงาม คณาจารย์จีนได้ปรับประยุกต์หลักธรรมโดยผนวกเอาปรัชญาแนวคิดแบบจีนมาอธิบายตั้งเป็นสำนักนิกายต่างๆ ขึ้น มีลักษณะแตกต่างจากพุทธศาสนาเมื่อแรกรับมาจากอินเดีย ยุครุ่งเรืองของพุทธศาสนาในจีนเริ่มตั้งแต่สมัยราชวงศ์เหนือ-ใต้ ที่แผ่นดินจีนแตกแยกออกเป็นสองฝ่าย และเข้าสู่ยุคทองสมัยราชวงศ์สุยและถัง **นิกายที่เกิดขึ้นในเมืองจีนแท้ๆ คือนิกายสัทธรรมปุณฑริก (เทียนไท้จง) นิกายเซ็นหรือธฺยาน (ฉานจง) นิกายอวตังสกะ (หัวเหยินจง) และนิกายสุขาวดี (จิ้งถู่จง) นอกจากนี้ยังมีนิกายที่สำคัญๆ อีกหลายนิกาย ดังต่อไปนี้**

๑. นิกายตรีศาสตร์ (ซานลุ่นจง)

เป็นนิกายที่มีเนื้อหาคำสอน หลักปรัชญาการปฏิบัติใกล้เคียงกับแนวคิดของพระนาคารชุนในอินเดีย ด้วยเหตุที่ยึดถือคัมภีร์ ๓ เล่มเป็นหลักของนิกาย ได้แก่คัมภีร์มาธยมิกศาสตร์ คัมภีร์ทวาทศนิกายศาสตร์ของพระนาคารชุน และคัมภีร์ศตศาสตร์ของพระอารยเทวะตามลำดับ ท่านนาคารชุนได้ประกาศทฤษฎีศูนยตวาทินด้วยอาศัยหลักปัจจยาการ และอนัตตาของพระพุทธองค์เป็นปทัฏฐาน กล่าวว่า **สังขตธรรม อสังขตธรรม มีสภาพเท่ากัน คือ สูญ ไม่มีอะไรที่มีอยู่เป็นอยู่ด้วยตัวของมันเองได้อย่างปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง แม้กระทั่งพระนิรวาณ เพราะฉะนั้น อย่าว่าแต่สังขตธรรมเป็นมายาไร้แก่นสารเลย พระนิรวาณก็เป็นมายาด้วย** สิ่งที่ท่านนาคารชุนปฏิเสธคือ "**สิ่งที่มีอยู่ด้วยตัวของมันเอง**" **ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นอยู่โดยสมมติหรือปรมัตถ์** โดยสรุปคือ "**มุ่งเพ่งเห็นความเป็นสูญของสาระแท้แห่งสรรพธรรม ฝึกให้เกิดพลังชีวิตเป็นอิสระและปราศจากความขัดข้อง ไม่ถูกกักอยู่ในขอบเขตใด**"

พระจี๋จ้างซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์สุยและถังเป็นผู้วางระบบและเผยแพร่หลักธรรมของนิกายนี้จนเป็นที่แพร่หลาย แต่ภายหลังการมรณภาพของพระจี๋จ้าง คำสอนต่างๆ รวมทั้งผู้ศรัทธาก็ได้รวมกับนิกายเทียนไท่และธฺยาน ทำให้นิกายนี้ไม่มีการพัฒนาต่อ

ภาพรูปหล่อพระเสวียนจ้าง (พระถังซำจั๋ง)

ภาพวาดพระเสวียนจ้าง

๒. นิกายธรรมลักษณ์ หรือวิชญาณวาทิน หรือโยคาจาร (ฝ่าเซี่ยงจง)

นิกายธรรมลักษณะ เป็นชื่อที่เรียกกันในภาษาจีนหมายถึงโยคาจาร หรือวิชญาณวาทินนั่นเอง มีคุณลักษณะทั้งทางหลักคำสอนกับการปฏิบัติใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนาฝ่ายสาวกยานที่สุด จัดได้ว่าเป็นปรัชญาฝ่ายอภิธรรมมหายานเลยทีเดียว นิกายนี้พัฒนาขึ้นมาจากนิกายโยคาจารในอินเดีย คัมภีร์สำคัญของนิกายโยคาจารคือ โยคาจารภูมิศาสตร์ โยคาจารเข้าสู่จีนในช่วงราชวงศ์เหนือ-ใต้ โดยมีพระโพธิรุจิเป็นผู้นำเข้าไป คัมภีร์ที่พระโพธิรุจิเผยแพร่คือ ทศภูมิศาสตร์ ต่อมาพระเสวียนจ้าง (พระถังซำจั๋ง) ได้แปลคัมภีร์หลักคือโยคาจารภูมิศาสตร์ ศิษย์พระเสวียนจ้างนามว่าพระคุยจีแห่งวัดฉือเอินเป็นผู้สืบทอดต่อ พระสูตรที่สำคัญของนิกาย เช่น สันธินิรโมจนสูตร ลังกาวตารสูตร นอกจากนี้ยังมีศาสตร์สำคัญ เช่น โยคาจารภูมิศาสตร์ มหายานสัมปริคหศาสตร์ ทศภูมิกศาสตร์

ธรรมลักษณ์ได้สอนหนักไปทางลัทธิมโนภาพนิยม (Idealism) ด้วยการสอนว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าสังขตะ อสังขตะ ล้วนแต่ออกจากจิตทั้งสิ้น จิตนี้เรียกว่า อาลยวิชญาณ หรืออาลยวิญญาณ วิญญาณนี้แท้จริงก็คือ ตัวภวังคจิตในอภิธรรมปิฎกของฝ่ายเถรวาทนั่นเอง เป็นจิตที่เกิดดับอยู่ทุกขณะ สืบภพสืบชาติและรับอารมณ์ เสวยวิบากอยู่เรื่อยจนกว่าจะเข้าถึงอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ จิตนี้ก็จักดับสุดรอบ มูลการณะของสรรพสิ่งอยู่ที่อาลยวิญญาณ นี้เป็นปทัฏฐาน นอกจากนี้ธรรมลักษณ์ได้

สอนถึงวิญญาณทั้ง ๘ คือ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ กลิศตมโนวิญญาณ และอาลยวิญญาณ

เนื่องจากหลักธรรมโยคาจารมีความละเอียดซับซ้อนเน้นไปทางอภิธรรม จึงไม่เป็นที่นิยมของนักปราชญ์ชาวจีนนัก ดำรงอยู่ในสมัยราชวงศ์ถัง แผ่วลงสมัยราชวงศ์ซ่งและอับแสงลงในที่สุด และถูกนำกลับมาศึกษาอีกครั้งสมัยปลายราชวงศ์ชิง

๓. นิกายวินัย (หลู่จง)

ในสมัยพระธรรมกาลเดินทางจากอินเดียเข้าสู่จีน เริ่มมีการบวชให้กุลบุตรจีน โดยยึดพระวินัยของนิกายมหาสังฆิกะเป็นหลัก ต่อมามีการประมวลรวมพระวินัยปิฎกของนิกายธรรมคุปต์ สรวาสติวาทิน มหิศาสกะ **นิกายนี้เน้นเรื่องของศีลและวินัย โดยถือพุทธพจน์ที่ว่า "เมื่อตถาคตปรินิพพานไปแล้ว ธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของภิกษุทั้งหลาย"** พระอาจารย์เต้าเซวียน แห่งเขาจงหนาน ในสมัยราชวงศ์ถัง เป็นผู้เผยแพร่ โดยถือเอาคัมภีร์ธรรมคุปตะวินัย ของนิกายธรรมคุปต์เป็นหลักของนิกาย นับว่าท่านเป็นพระอาจารย์ผู้รักษาและเผยแพร่พระธรรมวินัยที่มีชื่อเสียงมากที่สุดรูปหนึ่ง แม้ในปัจจุบันพระจีนมหายานนิกายโดยมากก็รักษาศีลตามแบบของนิกายนี้เช่นกัน

ศีลของพระภิกษุ ๒๕๐ แบ่งเป็นปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ ปาจิตตีย์ ๑๒๐ อนิยต ๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขากรณีย์ (เสขิยะ) ๑๐๐ อธิกรณสมถะ ๗

ศีลของภิกษุณี ๓๔๘ แบ่งเป็นปาราชิก ๘ สังฆาทิเสส ๑๗ ปาจิตตีย์ ๒๐๘ ปาฏิเทสนียะ ๘ สิกขากรณีย์ (เสขิยะ) ๑๐๐ อธิกรณสมถะ ๗

พระวินัยของนิกายนี้เป็นประมวลพระวินัยของหลายนิกายเข้าด้วยกัน **นิกายนี้ถือว่าถ้าศีลไม่บริสุทธิ์แล้ว สมาธิ ปัญญาก็ยากจะเกิด และแบ่งประเภทของศีลตามคติมหายานเป็น ๓ ประเภท ๑) สัมภารสังคหศีล การงดเว้นการประกอบอกุศลกรรมที่ผิดบทบัญญัติวินัย ๒) กุศลสังคหศีล การประกอบกุศลไม่ขาด ๓) สัตตวารถกริยาสังคหศีล การบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ ทั้งสามประการนี้ต่างอาศัยกัน**

ภาพพระโพธิสัตว์กับศักติ ยับยุม

๔. นิกายมนตรยาน (มิกจง)

ยึดถือคัมภีร์มหาไวโรจนสูตร, วัชรเสขรสูตร เป็นต้น ซึ่งแปลโดยมหาบุรุษทั้ง ๓ คือ ท่านศุภกร-สิงหะ ท่านวัชรโพธิ ท่านอโมฆะวัชระตามลำดับ ซึ่งท่านศุภกรสิงหะนำตันตรยานเข้ามาเผยแผ่ในจีนสมัยราชวงศ์ถัง รัชศกไคหยวน สมัยจักรพรรดิถังเสวียนจง

ตำนานบอกว่า พระไวโรจนพุทธะเป็นผู้แสดงหลักของตันตระ (มันตระ) ต่อมาพระนาคารชุนนำออกมาประกาศแก่ชาวโลก

ตันตระนี้ มีชื่อเรียกอีกหลายชื่อคือ มันตระ วัชระ สหชะ หรือคุยหยาน คำว่า "ตันตระ" แปลว่า ระเบียบ หรือเส้นด้าย เพราะเป็นนิกายที่มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนเคร่งครัดในการปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติจนมีพัฒนาการทางจิตสูงส่งแล้ว สามารถเอาเพศตรงกันเข้ามาร่วมในภาคปฏิบัติเพื่อเป็นปัจจัยเร่งให้บรรลุเร็วขึ้น

นิกายนี้นิยมท่องมนต์ หรือมันตระที่อยู่ในรูปของธารณี เช่น มหากรุณาธารณี หรือโอม มณี ปัทเม หูม มันตระเหล่านี้เป็นพยางค์ศักดิ์สิทธิ์ อักษรทุกตัวจะเป็นตัวกระตุ้นกลไกการทำงานของร่างกาย

"เมื่อปฏิบัติจนมีพัฒนาการทางจิตสูงส่งแล้ว สามารถเอาเพศตรงกันเข้ามาร่วมในภาคปฏิบัติเพื่อเป็นปัจจัยเร่งให้บรรลุเร็วขึ้น"

สัญลักษณ์**เพศชายสะท้อนภาพออกมาเป็นพระโพธิสัตว์ ปัญญาเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง** จะเห็นว่ามหายานแบบตันตระนิยมที่จะสร้างรูปพระโพธิสัตว์คู่กับศักติ (Consort) รวมอยู่ด้วย

มีระบบการถ่ายทอดคำสอนด้วยวิธีการ "อภิเษก" ผ่านจากอาจารย์สู่ศิษย์ จะเรียนด้วยตัวเองมิได้ ต้องได้รับการอภิเษกจากอาจารย์เท่านั้น **ความรู้สูงสุดคือการรู้แจ้งในจิตของตน มี "สรรเพชรดาญาณ" คือความรู้ชัดว่าจิตของตนแต่ไหนแต่ไรมาก็ไม่มีการเกิดดับ รู้ชัดอย่างนี้ก็จักบรรลุพุทธภูมิ**

นิกายมนตรยานในจีนและญี่ปุ่นไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ของทิเบตพิสดารกว่า เพราะมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยนาลันทา วิกรมศิลา โอทันตบุรี นำเข้าไปเผยแผ่โดยตรง

๕. นิกายธฺยาน หรือฌาน หรือเซน (ฉานจง)

เป็นนิกายที่สืบทอดมาในสมัยของพระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ โจวซือ) ในสมัยราชวงศ์เหนือ-ใต้ นิกายนี้มีสัญลักษณ์การถ่ายทอดธรรมด้วยการมอบบาตรและจีวรในตำแหน่งพระสังฆ-ปริณายก คำสอนฌานได้รับการสืบต่อจนถึงสังฆปริณายกองค์ที่หกท่านฮุ่ยเหนิง ฌานในแผ่นดินจีนเริ่มมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เป็นพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตมากกว่าเป็นทฤษฎี **ในยุคของท่านฮุ่ยเหนิงนี้ ฌานแตกออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายเหนือนำโดยท่านเสินซิ่ว เน้นคำสอนแบบค่อยเป็นค่อยไปเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้นอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ฝ่ายใต้นำโดยท่านฮุ่ยเหนิง เน้นการบรรลุเฉียบพลัน ไม่ติดข้องในอะไรทั้งสิ้น แม้แต่พระรัตนตรัย พิธีกรรม ปรัชญา รูปเคารพต่างๆ ต่อมา ฌานฝ่ายเหนือหมดอิทธิพล คำสอนฝ่ายใต้จึงได้รับการสืบทอด** ธรรมเนียมการส่งมอบบาตรและจีวรก็ยุติลงด้วย

ภาพวาดพระโพธิธรรม (ตั๊กม้อ โจวซือ)

ภายหลัง พ.ศ. ๑๓๘๘ เกิดการกวาดล้างพุทธศาสนาครั้งใหญ่ ทำให้ฌานแตกออกเป็น ๕ สาขาใหญ่ มีลักษณะการสอนไปคนละแบบ ได้แก่

- สาขาเว่ยหยาง การปฏิบัติธรรมใช้รูปวงกลมเป็นสื่อแสดงธรรมชาติของการตรัสรู้
- สาขาหยุนเหมิน วิธีการของสาขานี้ใช้คำพูดหรืออักษรเพียงคำเดียวในการตอบคำถาม ซึ่งต่อมากลายเป็นลักษณะของฌานโดยรวม
- สาขาฟาเหยน วิธีการของสาขานี้นิยมตอบคำถามด้วยการพูดซ้ำทวนคำถาม ต่อมากลายเป็นวิธีของฌานโดยรวมเช่นกัน
- สาขาเฉาต้ง วิธีการของสาขานี้เรียกว่าขั้นตอนทั้งห้า ซึ่งเป็นการมองความจริงจากแง่มุมต่างๆ ทุกแง่มุมล้วนมีเอกภาพเดียวกัน
- สาขาหลินฉี สาขานี้ใช้การตะโกนและวิธีรุนแรงในการปลุกจิตให้ตื่น สาขานี้โดดเด่นที่สุด

สาขาที่สำคัญและได้รับการสืบทอดมาจนทุกวันนี้มีเพียง ๒ สาขา คือ เฉาต้ง และหลินฉี

ภาพพุทธเกษตร (อาณาจักรแห่งพระพุทธเจ้า) หรือวิสุทธิภูมิ (ดินแดนบริสุทธิ์) ตามความเชื่อของศาสนาพุทธนิกายมหายาน

การบรรลุธรรมในนิกายฌาน เรียกว่า "ซาโตริ" (悟り satori) หมายถึง การรู้แจ้งแห่งสภาวะความจริงสูงสุด กล่าวคือ ซาโตริ เป็นประสบการณ์การรับรู้ความจริงว่าสรรพสิ่งในจักรวาลล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน หรือกล่าวได้ว่าประสบการณ์ซาโตรินี้เป็นการทำลายความยึดมั่นถือมั่นที่ทำให้เกิดความแบ่งแยก เป็นการได้มาซึ่งความเข้าใจว่าที่แท้แล้วทุกสรรพสิ่งล้วนเป็นหนึ่งเดียว กล่าวคือ เป็นเพียงความว่าง หรือความเป็นเช่นนั้นเอง (Suchness) มีวิธีการหลักเพื่อการบรรลุธรรม ๓ วิธีด้วยกัน คือ ซาเซ็น (座禅 zazen) หรือการนั่งสมาธิ ซันเซ็น (参禅 sanzen) หรือการขบคิดปริศนาธรรม (公案 kōan) และมนโด (問答 mondō) หรือการถามตอบอย่างฉับพลัน

ถึงแม้ว่าหลักสำคัญของพุทธศาสนานิกายฌาน คือ การสืบทอดพิเศษนอกคัมภีร์ ไม่ต้องอาศัยคำพูดและตัวอักษร ชี้ตรงไปยังแก่นแท้ของมนุษย์ให้เห็นแจ้งในธรรมชาติของตนเองและบรรลุความเป็นพุทธะ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าฌานปฏิเสธคัมภีร์หรือตัวอักษร ในทางตรงข้าม อาจารย์ฌานทั้งหลายต่างได้สร้างวรรณกรรมมากมายดังปรากฏเป็นปริศนาธรรม บทกวี เป็นต้น พุทธศาสนานิกายฌานเป็นพุทธศาสนานิกายหนึ่งซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากจีนและอินเดียที่ได้รับสืบทอดจากพระสูตรสำคัญๆ ดังนี้ มหาปรัชญาปารมิตาสูตร สัทธรรม

ภาพแดนสุขาวดี หมายถึงดินแดนที่มีแต่ความสุข ปราศจากทุกข์ เป็นสวรรค์ที่งามวิจิตร

ภาพพระพุทธเจ้าอมิตาภะ

ปุณฑริกสูตร สูตรเว่ยหลาง วัชรสูตร แต่พระสูตรที่สำคัญคือลังกาวตารสูตร ดังมีประวัติเล่าว่า ท่านโพธิธรรมได้มอบลังกาวตารสูตรให้กับผู้สืบทอดตำแหน่งสังฆปริณายกเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา

๖. นิกายสุขาวดี (เจ่งโท้วจงหรือจิ้งถู่จง)

ยึดถือคัมภีร์ ๓ สูตร ๑ ศาสตร์ เป็นหลักของนิกาย คืออมิตายุสูตร (มหาสุขาวดีวยุหสูตร), อมิตายุรธฺยานสูตร, อมิตาภะสูตร (จุลสุขาวดีวยุหสูตร) และอมิตายุสูตรอุปเทศศาสตร์ของพระวสุ-พันธ์ พระซ่านเต้าในสมัยราชวงศ์ถัง เป็นผู้นำคำสอนเรื่องการระลึกถึงพระพุทธเจ้าอมิตาภะ เพื่อการถือกำเนิดในดินแดนสุขาวดี **นิกายนี้เน้นย้ำในการสวดพระนามของพระอมิตาภะพุทธเจ้าว่า "หนาน มอ อา มี ท้อ โฝว" (ขอนอบน้อมแด่พระอมิตาภะพุทธเจ้า) ควบคู่กับการบำเพ็ญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิต** เป็นนิกายที่เข้าถึงประชาชนทั่วไป สำนักสุขาวดีและพระอมิตาภะเป็นที่รู้จักของชาวพุทธจีนและญี่ปุ่นมากกว่าสำนักพุทธอื่น

๗. นิกายสัทธรรมปุณฑริก (เทียนไท้จงหรือเทียนไถจง)

นิกายเทียนไถ ถือกำเนิดในสมัยราชวงศ์สุย ที่ภูเขาเทียนไถ มณฑลเจ้อ-เจียง โดยพระฉีอี้ (ชื่ออื่นจื๋ออี่) ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ พระฮุ่ยเหวินได้ศึกษาคัมภีร์มหาปรัชญาปารมิตาและมาธยมิกศาสตร์ของพระนาคารชุนจนแตกฉาน เห็นแจ้งในข้อธรรม จึงนำความรู้นั้นออกเผยแผ่แก่ศิษย์ แต่ผู้ที่มีบทบาทสำคัญเป็นศิษย์รุ่นที่ ๓ นามว่าฉีอี้ ท่านเป็นพระที่ทรงคุณธรรมและมีสติปัญญาเป็นเลิศ เป็นผู้วางระบบคำสอนของสำนักนี้ให้สมบูรณ์ และหยิบยกคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรขึ้นมาเป็นหลักของนิกาย ท่านได้จัดระบบคำสอนการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธองค์ออกเป็น "ระยะเวลา ๕ ช่วง" และ "คำสอน ๘ อย่าง"

ท่านฉีอี้ให้ความสำคัญกับความจริงในแง่บวก ท่านเชื่อว่า**สัจภาวะไม่อาจเข้าใจได้ถ้าแยกขาดจากปรากฏการณ์ (หรือโลกเชิงประจักษ์) สัจภาวะครอบคลุมปรากฏการณ์ทั้งหมด มีเนื้อหาทั้งในด้านยืนยันและปฏิเสธ สัจภาวะเป็นทั้งสุญญตาและไม่ใช่สุญญตา เนื่องเพราะความจริงครอบคลุมทุกอย่างไว้หมด** จึงเกิดทฤษฎีการเพ่งพินิจเพื่อมุ่งสู่ความจริง ๓ ประการ และทฤษฎีความจริง ๓ ประการหรือตรีสัตย์ อันถือเป็นเอกลักษณ์ทางความคิดของนิกายนี้

๘. นิกายอวตังสกะ (หัวเหยินจง)

นิกายนี้ได้รับการก่อตั้งขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ มีพื้นฐานอยู่ที่ "อวตังสกสูตร" พระสูตรนี้มีความยาวมากประกอบขึ้นจากหลายๆ พระสูตรย่อย

หลักธรรมสำคัญบางเรื่อง เช่น **เรื่องหลี่ (Li) ว่าด้วยหลักการสากล ความจริงปรมัตถ์ โลกจริงแท้ เรื่องชิ (Shih) ว่าด้วยเรื่องสิ่งเฉพาะ โลกปรากฏการณ์ (Phenomenon) ทั้งโลกจริงแท้และโลกปรากฏการณ์หรือสมมติสัจจะกับปรมัตถ-สัจจะแทรกอยู่ในกันและกัน** ท่านฝาซังได้แสดงธรรมแก่พระนางอู่เจ๋อเทียน อธิบายให้เห็นความจริงของแต่ละอย่างว่า รวมหรือแทรกอยู่ในที่เดียวกัน ตัวอย่างเช่น สิงโตที่ทำด้วยทองคำ รูปสิงโตเป็นชิ ส่วนทองคำที่เป็นเนื้อแท้ของสิงโตนั้นเป็นหลี่ หากปราศจากรูปทรง ทองก็แสดงเนื้อหาไม่ได้ ดังนั้นทั้งหลี่และชิต่างก็ต้องอาศัยกันและกันในการมีอยู่

โลกปรากฏการณ์เป็นช่องทางปรากฏตัวของโลกจริงแท้ เพียงแต่โลกจริงแท้มีหนึ่งเดียว **โลกปรากฏการณ์มีมากกว่า แต่จริงๆ แล้วก็คือทั้งหมดอยู่ในหนึ่ง**

เดียว หนึ่งเดียวอยู่ในทั้งหมด แทรกอยู่ด้วยกัน นิกายหัวเหยินนิยมที่จะพูดเกี่ยวกับความเป็นหนึ่งเดียวของโลกธาตุ เรื่องเอกสัตยธรรมธาตุ เรื่องเอกจิตของจักรวาล เรื่องลักษณะร่วม ๖ ประการของโลกธาตุ เป็นหลักการสำคัญของนิกาย เป็นการสะท้อนให้เห็นความจริงเกี่ยวกับวัฏฏะ โลกธาตุหมุนวนอย่างนี้

ในบรรดาพุทธศาสนามหายานที่แพร่หลายในจีนทั้ง ๘ นิกายนี้ นิกายเทียนไท้และอวตังสกะมีเนื้อหาคำสอนที่เป็นแนวคิดแบบจีนที่สมบูรณ์จนถึงขีดสุด มีความยากลึกซึ้ง จำแนกหลักธรรมโดยพิสดาร แต่ถึงกระนั้นก็มีผู้สนใจศึกษาอย่างแพร่หลาย ส่วนนิกายธฺยาน (เซน) และสุขาวดีก็ถือกำเนิดในแผ่นดินจีนเช่นเดียวกัน แต่มีความเรียบง่ายในการเข้าถึง

นอกจากนี้ยังมีปราชญ์บางท่านจำแนกนิกายพุทธศาสนาแบบจีนเป็น ๙, ๑๐, ๑๑ นิกายก็มี โดยเพิ่มนิกายนิรวาณ นิกายมหายานสังครหะ และนิกายทศภูมิกศาสตร์ ซึ่งทั้งหมดมีเนื้อหาสาระใกล้เคียงกับ ๘ นิกายหลัก ดังนั้นปราชญ์บางท่านจึงจัดรวมกับ ๘ นิกายข้างต้น คือนิกายนิรวาณภายหลังรวมกับนิกายตรีศาสตร์ นิกายมหายานสังครหะรวมกับนิกายธรรมลักษณ์ นิกายทศภูมิศาสตร์รวมกับนิกายอวตังสกะ นิกายของพุทธศาสนาของจีนโดยมากมักถือกำเนิดโดยการยึดถือคัมภีร์หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นหลัก จึงก่อให้เกิดสำนักต่างๆ มากมาย มหายานสายจีนถือเป็นสดมภ์หลักและเป็นต้นเค้าให้เกิดการแตกนิกายและได้แพร่หลายไปยังเกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนามในเวลาต่อมาด้วย

เรียบเรียงจาก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก. พิมพ์ครั้งที่ ๖/๒. กรุงเทพฯ : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๕.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. พุทธศาสนามหายาน. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๖.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสต์. พระพุทธศาสนามหายาน. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

เว็บไซต์

http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/mahayana41.htm

http://www.watpaknam.org/knowledge41-พระพุทธศาสนาในประเทศจีน.htm

http://th.wikipedia.org/wiki/ พุทธศาสนาในประเทศจีน

http://www.mahapadma.org

http://www.philospedia.net/zen%20buddhism.html

http://nikayamahayan2010.blogspot.com/2010/06/blog-post_23.html

พระราชวังโปตาลา (Potala Palace) ณ กรุงลาซา
ที่ประทับขององค์ดาไลลามะก่อนท่านลี้ภัยมาอยู่ในประเทศอินเดียในเวลาปัจจุบัน

ภูมิปัญญาจากพุทธหิมาลัย

วัชรยาน แปลว่ายานวิถีแห่ง "เพชร" หรือ "สายฟ้า" สัญลักษ์ของเพชรคือความมั่นคงแข็งแกร่ง เป็นยานวิถีที่ไม่สามารถทำลายได้ ดุจดั่งเพชรที่มิอาจถูกทำลาย หรือเป็นดั่งพลังแห่งการตื่นรู้อย่างเฉียบพลันเสมือนสายฟ้าฟาดที่เป็นพลังอันไม่มีอะไรต้านทานได้ เป็นสายการปฏิบัติธรรมในดินแดนพุทธแถบหิมาลัย ในทิเบต ภูฐาน (ภูฏาน) ภาคเหนือของเนปาล อินเดีย รอยต่อของพม่าเหนือและจีน รวมถึงมองโกเลียและบางส่วนในรัสเซีย

ประมวลและเรียบเรียงโดย นายกุณฑ์ สุจริตกุล

ในทิเบตเองนั้นมีอยู่หลายสายปฏิบัติ แยกเป็น ๔ สายหลักๆ จากสายธารธรรมที่รับมาจากอินเดีย เรียงตามลำดับทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

๑. นิงมาปะ (ญิงมาปะ) สายแรกที่พัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ ๗ ต่อมาพระครู (คุรุ) รินโปเช หรือพระปัทมสัมภวะแห่งอุฑฑิยาน (Oddiyana) ได้นำคำสอนมาเผยแผ่เพิ่มเติม
๒. กาจูร์ปะ (หรือที่คนไทยอ่านคากิว) ซึ่งแตกไปอีกหลายสาย รวมถึงสายประจำชาติของภูฏานคือดรุกปะ กาจูร์ ท่านมาร์ปะ มิลาเรปะ ล้วนแต่เป็นต้นกำเนิดของครูอาจารย์ในสายนี้ ประมาณศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมา
๓. สาเกียปะ บางทีเขียน ศากยะปะ สืบสายจากพระอาจารย์วิรูปะในอินเดียและครูบาอาจารย์ทางภาคกลางของทิเบตในศตวรรษที่ ๑๑
๔. เกลุกปะ หรือที่นิยมเรียกว่า นิกายหมวกเหลือง โดยชาวทิเบตเองไม่เคยเรียกนิกายของตนเองตามสีหมวกที่สวมใส่ในขณะประกอบพิธีกรรม สืบคำสอนจากพระอาจารย์ซงคาปา (ศตวรรษ ๑๓๕๗-๑๔๑๙) ผู้สังคายนาคำสอนที่เน้นเรื่องทางสายกลาง

แม้เกลุกปะจะได้เป็นนิกายหลักของทิเบตด้วยเหตุผลทางการเมืองมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๖ โดยมีองค์ดาไลลามะเป็นประมุข แต่จริงๆ แล้วพระองค์เป็นที่เคารพบูชาของผู้ปฏิบัติธรรมทุกนิกาย เช่นเดียวกับที่ทรงยกย่องให้เกียรตินิกายต่างๆ อย่างเสมอภาค รวมทั้งทรงให้เกียรติผู้ปฏิบัติธรรมในศาสนาต่างๆ รวมทั้งวิธีการมองโลกอย่างวิทยาศาสตร์

ศาสนาพุทธแบบทิเบตมีการแบ่งย่อยเป็นหลายนิกาย แต่ไม่ว่าจะเป็นนิกายใด ล้วนแต่มีหลักความเชื่อพื้นฐานและจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติธรรมที่คล้ายคลึงกัน เหตุที่ต้องแยกเป็นนิกายนั้นก็เพราะพุทธศาสนิกชนชาวทิเบตต้องมีครู

ภาพท่านซงคาปะ (Tsongkapa)
พระอาจารย์ผู้ริเริ่มสายเกลุกปะ
ซึ่งเป็นสายขององค์ดาไลลามะ

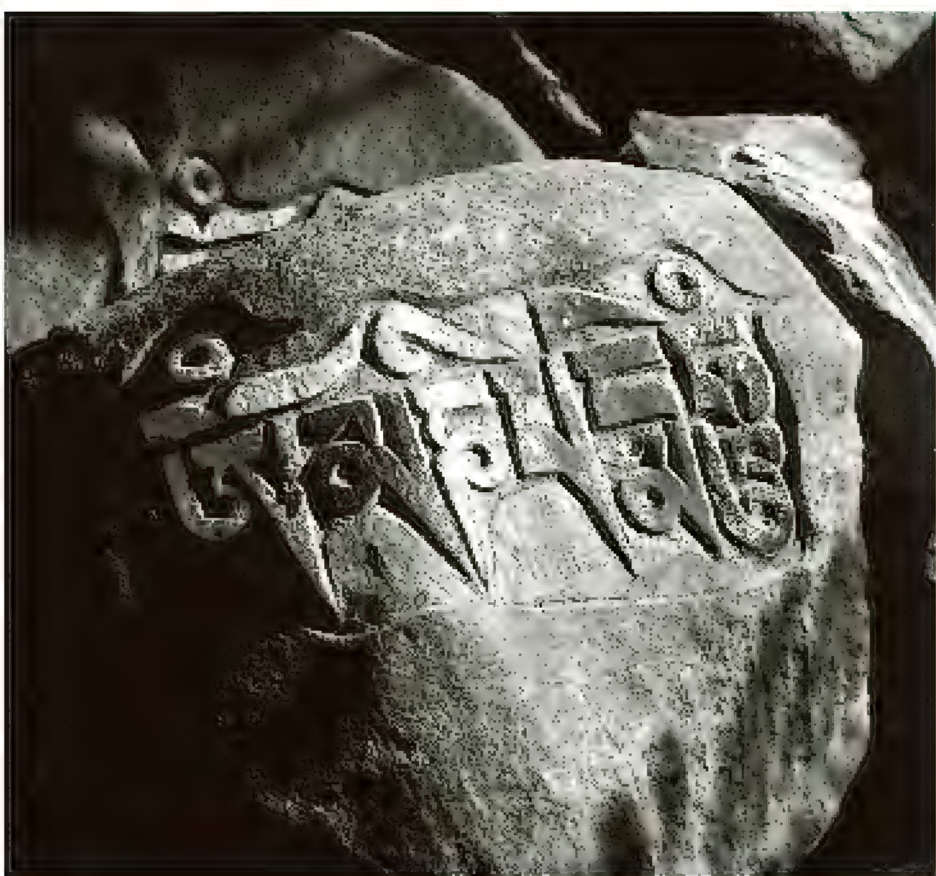
นอกจากนี้ยังมีสายปฏิบัติอื่นอีกของพุทธวัชรยานที่เชื่อว่าสืบมาจากพระพุทธเจ้าในอดีต นามว่าเติมปา เชนรับ ผู้เป็นพระพุทธเจ้าในอดีตก่อนพระพุทธเจ้าสิทธารถะศากยมุนี คือ ยุงตรุงเพินหรือพุทธ-เพิน ซึ่งมีผู้ปฏิบัติธรรมและวัดวาอารามจำนวนมากในทิเบตแม้ในปัจจุบัน องค์ดาไลลามะทรงจัดให้ยุงตรุงเพินเป็นหนึ่งในนิกายสำคัญของทิเบตและทรงยกย่องเสมอว่ายุงตรุงเพินคือรากเหง้าของความเป็นทิเบต นอกเหนือจากยุงตรุงเพินแล้ว ยังมีสายการปฏิบัติธรรมที่มีจำนวนผู้ปฏิบัติจำนวนไม่มากนัก เช่น ผูเทิน (กำเนิดในศตวรรษที่ ๑๑) และโจนังปะ (กำเนิดในศตวรรษที่ ๑๖) เป็นต้น

ด้วยเหตุที่ศาสนาในทิเบตเคียงคู่กับการเมืองการปกครอง จึงมีการเข้ายึดครองตลอดประวัติศาสตร์นับพันปีที่นิกายหนึ่งถูกแทนที่ด้วยนิกายหนึ่งอยู่เสมอ ทำให้การดำรงอยู่ของนิกายต่างๆ ของทิเบตมิได้ดำรงอยู่อย่างกลมเกลียวสมัครสมานและปรองดอง

ตามตำราที่ทางนักวิชาการตะวันตกตีความเอาไว้และได้รับการขยายในวงกว้างว่าพุทธศาสนาในพุทธหิมาลัยเป็นส่วนหนึ่งของพุทธแบบมหายานแล้วแตกเป็นวัชรยานนั้น ในการศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงทางวิชาการปัจจุบันที่ยังมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เราไม่สามารถสรุปอย่างชัดเจนได้ว่าจริงๆ แล้ววิวัฒนาการเป็นอย่างไร

แต่ถ้าจะมองอย่างง่ายๆ แบบเบื้องต้น อาจแยกหลวมๆ เป็นพุทธสายบาลีในประเทศไทย ศรีลังกา และนานาประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ณ ปัจจุบัน กับสายสันกฤตซึ่งรับจากอินเดียเหนือจากนาลันทามาเป็นมหายาน วัชรยาน ในปัจจุบัน

ภาพองค์ดาไลลามะที่ ๑๔ องค์ปัจจุบันเมื่อขึ้นทรงครองราชย์

ภาพมนตรา โอม มณี เป เม ฮุม แกะสลักตามหินในดินแดนพุทธหิมาลัย

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของทิเบต แม้ว่าปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนการปกครองเป็นส่วนหนึ่งของจีนและองค์ดาไลลามะได้ลี้ภัยมาอยู่ที่อินเดีย และทรงเป็นผู้นำของรัฐบาลพลัดถิ่นทิเบตแล้ว แต่พุทธศาสนาก็ยังเป็นหัวใจหลักของชาวทิเบตทั้งในอินเดียและจีน

พุทธในทิเบตเป็นพระพุทธศาสนามหายาน คำสอนเน้นการตั้งปณิธานของผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อช่วยสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากวนเวียนแห่งสังสารวัฏด้วยหนทางแห่งจิตโพธิสัตว์

จุดเด่นอีกข้อหนึ่งของพุทธศาสนาแบบทิเบต คือ ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิด (reincarnation) ซึ่งไม่เหมือนการเกิดใหม่ (rebirth) โดยธรรมดาที่พุทธศาสนาทุกนิกายมีความเชื่อร่วมกัน ด้วยผู้ปฏิบัติธรรมของทิเบตตั้งปณิธานที่จะไม่ไปพระนิพพานแต่กลับมาโปรดสัตว์จนกว่าสังสารวัฏจะสิ้นสูญ ชาวทิเบตจึงเชื่อว่าครูบา

อาจารย์ของเขาแม้ละสังขารไปแล้ว จะยังคงกลับมาในร่างใหม่เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อไป ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงมักจะแสวงหา ทุลกุ (ตุลกู) ซึ่งแปลว่า ร่างที่เปลี่ยนไป ซึ่งมักถือกำเนิดในเพศชายมากกว่าหญิง เป็นอาจารย์ซึ่งประกอบไปด้วยองค์คุณแห่งพระโพธิสัตว์ สามารถเลือกสภาวการณ์ในการกลับชาติมาเกิดใหม่ เพื่อว่าการเกิดนั้นจะเอื้อประโยชน์ในการนำพาผู้อื่นไปสู่การบรรลุธรรม

นอกจากจะเชื่อเรื่องการเกิดใหม่และกลับชาติมาเกิดแล้ว ก็มีความเชื่อในเรื่อง บาร์โด (bardo) บาร์โดนั้นมีความหมายถึงช่วงพื้นที่ระหว่างชีวิต (อันตรภพ) ในปัจจุบันที่เชื่อมต่อระหว่างชาตินี้และชาติต่อไปหรือสภาวะภพของจิตขณะระหว่างปัจจุบันและอนาคต

การเตรียมตัวตายด้วยการอ่านคัมภีร์มรณศาสตร์ให้ผู้ที่กำลังจะล่วงลับ ด้วยเชื่อว่าเนื้อหาในคัมภีร์จะช่วยนำดวงจิตให้ผ่านสภาวะแห่งบาร์โด (อันตรภพ) อันทุกข์ทรมานไปได้ ความเชื่อในคัมภีร์มรณศาสตร์ได้ทำให้ชาวทิเบตมีการเตรียมตัวตายที่สำคัญและเป็นแรงบันดาลใจอย่างใหญ่หลวงสำหรับการดำรงชีวิตให้มีความหมายอย่างที่สุด ขณะที่มีชีวิตอยู่ เราต้องวางแผนกระทำสิ่งต่างๆ ให้ลุล่วง ก่อนตายก็จำต้องเตรียมตัวตายอย่างมีสติ การประคองจิตให้นิ่ง มั่นคงและตั้งอยู่ในธรรมเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเกิดใหม่หรือแม้แต่พบสภาวะธรรมในระหว่างจะลาจากร่างนี้ไป

นอกเหนือจากการบ่มเพาะหนทางแห่งจิตโพธิสัตว์แล้ว ยังมีคำสอนแห่งหนทางตันตระ คือ การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงการหลุดพ้นในชีวิตเดียวตามครรลองที่เน้นการประสานจิตเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธเจ้าและโพธิสัตว์ต่างๆ เพื่อค่อยๆ เปลี่ยนแปลงด้านในของตนเอง เปลี่ยนจิตมนุษย์ธรรมดาให้เป็นจิตตรัสรู้ ผ่านการฝึกฝนและศรัทธาที่ไม่ใช่จะได้มาง่ายๆ เพราะต้องมีความหนักแน่นที่จะขัดเกลาตัวเองให้รู้ซึ้งถึงปัญญาที่มีอยู่ภายใน และการฝึกความกรุณาต่อตัวเองและสิ่งรอบข้างแม้ในสถานการณ์ซึ่งบีบคั้นให้เราโกรธ เกลียด หรือหลงแบบสุดๆ

ในแง่ของแก่นธรรมนั้นไม่ได้แตกต่างกัน กฎแห่งกรรม ไตรลักษณ์ ศีล สมาธิ ปัญญา พรหมวิหาร ๔ แต่หัวใจหลักนั้นคือทุกสิ่งทุกอย่างมีธรรมชาติเป็นความว่าง เป็นสุญญตา (ศูนยตา) การที่เราคิดว่ามีสิ่งนั้น สิ่งนี้มีอยู่เพราะเราคิดทั้งนั้น เพราะสิ่งที่เข้ามากระทบทางสัมผัสต่างๆ นั้นนำมาซึ่งการปรุงแต่งของสภาวะจิตของเรา ในระดับสูงสุดคือแม้แต่พระพุทธเจ้าหรือโพธิสัตว์ที่เห็นเป็นพุทธรูปหรืออยู่ในพระบฏทั้งก้านั้น จริงแล้วก็ไม่มีอยู่ ซึ่งเป็นแก่นหลักของปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร (Heart Sutra) พระสูตรหลักสำคัญบทหนึ่งแห่งพุทธทิเบต ซึ่งเป็นบทสนทนาธรรมเกี่ยวกับความว่างของพระสารีบุตรและพระอวโลกิเตศวร ที่สรุปความสั้นๆ ว่าสรรพสิ่งต่างๆ นั้น ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น ไม่มีอะไรตั้งอยู่ และไม่มีอะไรดับไป

ในแง่ของคัมภีร์นั้น ทางทิเบตจำแนกพระสูตรทางพุทธเป็น

๑. กันจูร์ (Kanjur) - คำสอนของพระพุทธเจ้าศากยมุนี

๒. ตันจูร์ (Tanjur) - อรรถกถาเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เขียนโดยพระอาจารย์ต่างๆ

ทั้งยังมีคัมภีร์ตันตระซึ่งมีมากมายหลายประเภทจากทุกสาย และยังพบในสายยุงตรุงเพิน เพราะเชื่อว่าคัมภีร์ตันตระได้รับการถ่ายทอดโดยพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนพระศากยมุนีด้วย

คำถามที่ส่วนมากจะถูกสงสัยจากชาวพุทธไทยนั้นคือ ตันตระ เกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือเพศสัมพันธ์ไหม ประเด็นคือทางพุทธหิมาลัยนั้น มีปางรูป ยับ-ยุม (yab-yum) ปางที่ดูดุจเหมือนพระพุทธเจ้านั้นได้สมสู่อยู่กับเพศหญิง ทั้งที่จริงแล้วสัญลักษณ์ทางธรรมเช่นนี้ไม่ค่อยจะเป็นที่เข้าใจในหมู่ชาวพุทธไทย

คำว่า ยับ แปลว่า พ่อหรือบิดา และคำว่ายุม แปลว่าแม่หรือมารดา ภาษาทางโลกก็ใช้คำทั้งสองนี้เป็นคำสุภาพในการเรียกพ่อและแม่ ที่มักใช้เรียกบิดามารดาของพระลามะหรือแม้แต่เป็นคำยกย่องที่ใช้เรียกสมเด็จพ่อและแม่ของสายราชวงศ์ชั้นสูงในภูฏาน

ในทางภาษาทางธรรม ทางภาษาสัญลักษณ์

ยับ คือตัวแทนของวิธี (means) คือความกรุณา

ยุม คือ ตัวแทนของปัญญา

สัญลักษณ์ของปางนี้คือ ความกรุณาและปัญญา ซึ่งนำไปสู่การตระหนักรู้สภาวะแห่งสุญญตา สภาวะแห่งการหลุดพ้น

ยับยุมคือการประสานกรุณาและปัญญา เป็นวิถีแห่งตันตระพุทธธรรม ไม่เกี่ยวกับเรื่องเพศแบบโลกๆ

การผ่านสายธารธรรมแห่งวิถีตันตระนี้ส่วนมากจะเป็นการสอนระหว่างครูและศิษย์ เพราะจริตมนุษย์ธรรมดานั้นมีศักยภาพในการเข้าถึงปัญญาแห่งสภาวะธรรมแตกต่างกัน

ปัญญานั้นแบ่งแยกเป็นสามระดับในมุมมองของพุทธทิเบต

หนึ่งคือปัญญาของระดับแรก (tho, เทอ) การฟัง (listening) การสะสมความรู้ผ่านการพูดคุยถกเถียง การอ่านและคิดค้นเข้าใจทางความคิด มองอย่างเถรวาทคือระดับปริยัติ

ปัญญาระดับสอง คือ (sam, ซัม) การคิดใคร่ครวญ (contemplation) ประสานความรู้ที่สะสมมากับการปฏิบัติทดลองผิดถูกด้วยตัวเองผ่านการฝึก มองอย่างเถรวาทคือระดับปฏิบัติ

ปัญญาระดับสามคือ (gom, กม) หรือสมาธิ (meditation) จากการที่ความรู้นั้นเกิดขึ้นได้เอง ปัญญาที่เกิดขึ้นเอง เป็นผลลัพท์ที่มาเอง ผ่านการสะสม และฝึกปรือจนประสานกลายเป็นเนื้อเดียวกับตัวเรา มองอย่างเถรวาทคือระดับปฏิเวธ

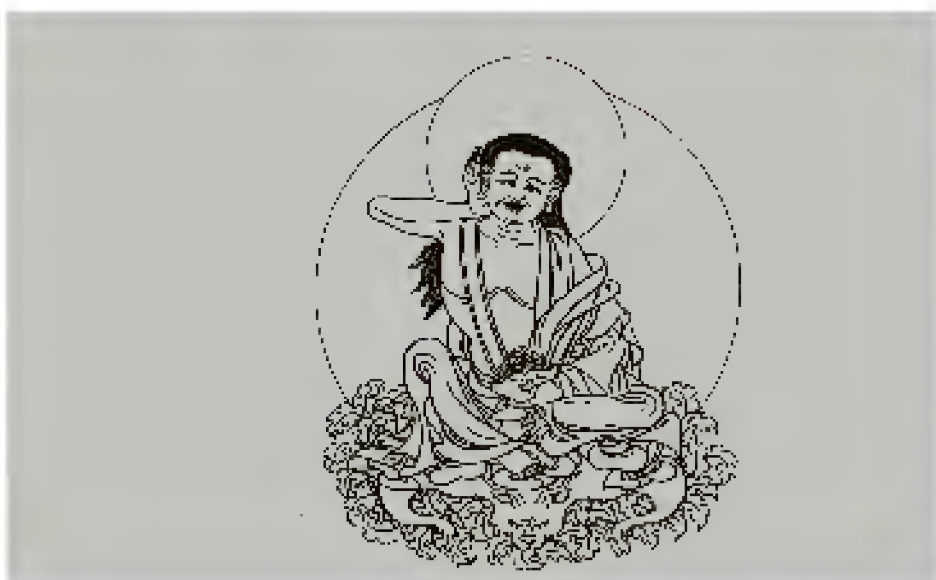
ส่วนคำถามที่ว่าทำไมพระจากดินแดนพุทธหิมาลัยแต่งงานได้ จริงๆ แล้วในวัฒนธรรมพุทธที่นั่นผู้ปฏิบัติธรรมขั้นสูงที่ไม่ใช่นักบวชก็มีอยู่บ้าง ในส่วนของพระนักบวชนั้นต้องตามทางแห่งพระสูตร ต้องถือศีลอย่างเคร่งครัด มีภรรยาไม่ได้ และถ้าผิดวินัยนั้นก็ถูกประนาม หลายๆ อาจารย์หรือผู้บรรลุธรรมตามวิถีแบบพุทธหิมาลัยนั้น บางทีก็เป็นฆราวาส เป็นผู้ครองเรือนธรรมดา ใช้ชีวิตตามป่าเขาหิมาลัยเป็นโยคีและโยคินี หรือเป็นผู้สละเรือนและมีเพียงสิ่งของส่วนตัวเพียงเล็กน้อย พวกเขาอาจมีชีวิตทางโลก แต่ถ้าปฏิบัติธรรมได้ดีและมีจิตยิ่งใหญ่แทบโพธิสัตว์นั้น บางทีได้รับการยกย่องเกินกว่านักบวชในจีวรเสียอีก

ภาพสมเด็จองค์ดาไลลามะประทับยืนอยู่ตรงกลาง ทางขวาของพระองค์คือสมเด็จสาเกีย ทริซิน รินโปเช (ประมุขนิกายสาเกียปะ) และสมเด็จซูชิกรินโปเช (อดีตประมุขนิกายญิงมาปะ) ทางซ้ายของพระองค์คือสมเด็จแมนรี ทริซิน รินโปเช (ประมุขนิกายพุทธเพิน/ยุงตรุงเพิน) และสมเด็จองค์การ์มาปะ (ประมุขนิกายกาจูร์ปะ) พระอาจารย์อาวุโสสุดในขณะนี้คือแมนรี รินโปเช และสาเกีย รินโปเช สำหรับท่านสาเกีย รินโปเช ท่านไว้ผมยาว นุ่งสบงสีขาว สัญลักษณ์ของผู้ปฏิบัติตนเป็นโยคี (ไม่ใช่พระภิกษุ) พระอาจารย์ทั้งหลายมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีใจเปิดกว้าง และภาวนาด้วยกันไม่ว่าท่านจะได้รับการฝึกฝนในนิกายใด

สายเกลุกปะ มีองค์ดาไลลามะเป็นประมุข แต่ดังที่กล่าวแล้ว พระองค์ท่านยังเป็นประมุขของชาวทิเบตทุกคนไม่ว่าพวกเขาจะปฏิบัตินิกายใด เน้นพระวินัยเข้มข้นและหนทางแห่งนักบวชเช่นเดียวกับเถรวาท สายนี้เน้นการเรียนรู้ พระสูตร ตันตระ โดยมีลัมริม (Lam Rim) เป็นคำสอนสูงสุด

สายสาเกียปะ ปัจจุบันประมุขคือท่านสาเกีย ทริซิน ประมุขทางธรรมนั้นมีคู่ปฏิบัติได้ เพราะการสืบทอดและถ่ายทอดคำสอนมีตามสายเลือด แต่พระสงฆ์ในสำนักนี้ต้องอยู่ในพระวินัย มีคู่ไม่ได้ สายนี้เน้นพระสูตร ตันตระ โดยมีลัมเดร (Lamdre หรือมรรคผล) เป็นคำสอนสูงสุด

ภาพท่านมิลาเรปะ (Milarepa) พระอาจารย์ที่เป็นโยคีผู้บรรลุธรรมในชาติภพเดียวตามความเชื่อของทิเบต

สายกาจูร์ปะ นั้นมีประมุขคือท่านการ์มาปะ (กรรมาปะ) เป็นประมุขสงฆ์ แต่สายนี้มีอาจารย์หลายท่านที่เป็นมหาสิทธา เป็นโยคีและฆราวาสที่บรรลุธรรมในอดีตที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็น ตีโลปะ นาโรปะ มิลาเรปะ เรชุงปะ กอมโปปะ สายนี้เน้นพระสูตร ตันตระ โดยมีมหามุทรา เป็นคำสอนสูงสุด

สายนิงมาปะและยุงตรุงเพิน เน้นการฝึกฝนตนโดยการประสานทั้งพระสูตร ตันตระและซกเช็น มีทั้งนักบวชและฆราวาส ครูบาอาจารย์บางท่านเคยเป็นโยคีในอดีตชาติ ในชาติปัจจุบันท่านอาจบวชเป็นพระภิกษุและทำงานเป็นเจ้าอาวาส ในสองสายนี้มีคุรุที่เป็นผู้หญิงซึ่งมีทั้งนักบวชและโยคินี

ผู้ปฏิบัติทั้งทางแห่งพระสูตรอาจบวชเป็นภิกษุ สามเณร หรือเป็นอุบาสก อุบาสิกา

พระภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติตามมรรควิถีของพระสูตร แต่งงานหรือมีคู่ไม่ได้ และวินัยนั้นก็ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทางเถรวาท แต่ว่าจะมีบางข้อที่แตกต่างในรายละเอียดที่เห็นได้ชัดคือ การฉันมื้อเย็น ไม่ออกบิณฑบาต ต้องทำอาหารเองด้วยบริบทความแตกต่างด้านภูมิอากาศและวัฒนธรรม ส่วนการโดนตัวเพศหญิงนั้น การสัมผัสมือในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยความเมตตาทำได้ แต่ไม่ใช่จากตัณหาราคะ

ภาพองค์ดาไลลามะองค์ปัจจุบัน

ผู้ปฏิบัติในหนทางแห่งตันตระ (tantric practitioner) นั้นเรียกว่า ซังงักปะหรืองักปะ (ngakpa) สำหรับผู้ชาย และงักมะ (ngakma) สำหรับผู้หญิง หมายถึงผู้ปฏิบัติตามตันตรยานซึ่งถ่ายทอดจากครูสู่ศิษย์ เป็นคำสอนขั้นสูงที่หากศึกษาด้วยตัวเองแล้วอาจเป็นอันตราย พลาดพลั้งหลงทาง ไม่เข้าใจอย่างแท้ หรืออาจเข้าใจผิดและไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย

ภาพงักปะ โยคีซึ่งภาวนาอยู่ตามป่าเขา

งักปะ พวกเขามีครอบครัวได้ แต่การมีครอบครัวนั้นแตกต่างจากทางคู่ชีวิตแบบโลก ๆ แบบสังสารวัฏทั่วไป ภรรยาหรือสามีคู่ปฏิบัติคือคู่การปฏิบัติธรรมที่ใช้ชีวิตร่วมกันโดยมีโพธิจิตเป็นรากฐาน

งักปะบางคนก็เป็นโยคีตามป่าเขา ที่คนทิเบตเรียกว่า นัม-จอร์ปะ หมายถึงผู้เข้าถึงสภาวะธรรมชาติ มีสิ่งของเล็กน้อยเพื่อการปฏิบัติ เช่น วัชระ กลองดามารุ (บัณเฑาะว์) และกระดิ่ง พร้อมเสื้อผ้าเรียบง่ายธรรมดา บางคนใช้ชีวิตดุจชาวบ้าน เลี้ยงวัวจามรี ชีวิตธรรมดาแต่ปฏิบัติธรรมแบบเข้มข้น มีการอยู่จำศีลเป็นช่วง ๆ

ผู้ปฏิบัติในหนทางแห่ง**ซกเช็น** (Dzogchen) เรียกว่า **ซกเช็นปะ** (dzogchenpa) เป็นคำสอนที่ทำให้คนรู้และเข้าถึงจิตเดิมแท้ที่เป็นจิตกระจ่าง พระอาจารย์บางท่านได้กล่าวว่าซกเช็นเป็นเรื่องแห่งสภาวะจิต ไปเกินเรื่องขอบเขตของศาสนาเหนือสำนักนิกายใดๆ ไม่ใช่วิชาการความรู้ แม้แต่ในบางดินแดนที่พุทธศาสนาอาจเข้าไปไม่ถึงก็อาจจะมีผู้เข้าถึงสภาวะธรรมนี้ก็เป็นได้

แม้ว่าพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกในทิเบตเป็นเวลามาช้านานและปัจจุบันพุทธธรรมฝ่ายทิเบตเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกในด้านการเจริญโพธิจิตและความกรุณา แต่ไม่ได้แปลว่าชาวทิเบตจะไม่มีความขัดแย้ง ประวัติศาสตร์ของทิเบตเต็มไปด้วยความขัดแย้งระหว่างนิกาย นิกายใหม่แทนที่นิกายที่มีมาแต่ก่อน และในการแทนที่บางครั้งเต็มไปด้วยความรุนแรง ปัจจุบันความขัดแย้งเช่นนี้ก็ยังคงอยู่และยังมีความเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ต่อต้านองค์ดาไลลามะอยู่เช่นกัน พระองค์จึงทรงเผชิญกับอุปสรรคทั้งจากภายนอกและภายในทิเบตเอง แม้กระนั้น ทรงมีขันติธรรมเป็นเลิศและได้แสดงให้เราเห็นปณิธานอันมั่นคงในการทำงานเพื่อสรรพสัตว์ สมกับที่ชาวทิเบตเชื่ออย่างสนิทใจว่าทรงเป็นพระอวโลกิเตศวรกลับชาติมาเกิดเพื่อมาดูแลพวกเขา รวมทั้งมนุษยชาติและเหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ภาพองค์ดาไลลามะองค์ปัจจุบัน เมื่อทรงพระเยาว์

กายทั้งสาม

ธรรมกาย - กายธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นสภาวะธรรมอันมีคุณลักษณะเป็นความว่าง กระจ่าง

สัมโภคกาย - กายทิพย์ของพระพุทธเจ้า กำเนิดจากสภาวะจิตอันมีความกระจ่างชัดใสและมีความกรุณา มีหลากหลายลักษณะ มีทั้งปางสันติและปางพิโรธ เป็นกายที่พระพุทธเจ้าใช้สอนธรรมะในพุทธเกษตร บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงกายนี้ได้ด้วยการปฏิบัติธรรม

นิรมาณกาย - กายเนื้อของพระพุทธเจ้า ผู้ปรากฏมาเป็นองค์พระศาสดาบนโลกมนุษย์ และปรากฏมาเป็นครูอาจารย์ผู้มีจิตยิ่งใหญ่ดุจเดียวกับจิตของพระพุทธเจ้า

ด้วยความเชื่อในนิรมาณกาย ชาวทิเบตจึงมีประเพณีการประกาศว่าผู้ใดเป็นพระอาจารย์ในอดีตกลับชาติมาเกิด เช่น เชื่อว่าสมเด็จองค์ดาไลลามะ องค์ที่ ๑๔ (องค์ปัจจุบัน) เป็นองค์ที่ ๑๓ กลับชาติมาเกิด จนถึงองค์ที่ ๑ ซึ่งเชื่อว่าเป็นนิรมาณกายของพระอวโลกิเตศวร ส่วนพระอวโลกิเตศวรเป็นกายทิพย์ของพระพุทธเจ้า ผู้กำเนิดจากพระอมิตาภะ ผู้มีจิตเดิมแท้เป็นธรรมกาย

๑. **การแสวงบุญ (nekor)** - สำหรับพุทธศาสนิกชนชาวทิเบตจะให้ความสำคัญกับการเดินทางไปจาริกแสวงบุญเป็นอย่างมาก หลายครั้งที่การเดินทางไปแสวงบุญในที่ไกล ๆ หมายถึงว่า พวกเขาจะไม่มีโอกาสกลับมาเจอหน้าคนในครอบครัวอีก เพราะการเดินทางโดยวัดระยะทางจากรอยมือ รอยเท้า และหน้าผากที่สัมผัสพื้นดินเช่นนี้เป็นสิ่งที่อาศัยความอดทนอย่างหนักและใช้เวลาหลายปี พวกเขาอาจจะไม่มีชีวิตรอดกลับไป แต่พวกเขาไม่หวาดหวั่น เพราะผลที่ได้จากการกระทำเช่นนี้มีค่ามหาศาล หากพวกเขาจาริกแสวงบุญโดยนั่งรถหรือขี่ม้า ผลบุญที่ได้จะไม่มากเท่ากับการเดินทางด้วยเท้าและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกราบไปตลอดทาง เพราะฉะนั้นเนื้อตัวของผู้ปฏิบัติธรรมจึงดูมอมแมม ผมเผ้ายุ่งเหยิง แต่หน้าและแววตาบ่งบอกถึงความเชื่อมั่น ขณะที่ประสานมือไว้กลางกระหม่อม พวกเขาตั้งจิตบูชาพระอาจารย์ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อประสานมือไว้ที่หน้าอก พวกเขาตั้งจิตมั่นว่าจะเดินตามทางที่พระอาจารย์และอริยบุคคลทั้งหลายได้ชี้นำ หากเงินกับอาหารที่ติดตัวมาหมดลง พวกเขาจะดำรงชีวิตอยู่ด้วยการขอทานจากผู้ใจบุญเพื่อนร่วมศาสนาคนอื่น ๆ จะไม่ดูถูกหรือหัวเราะเยาะการกระทำของพวกเขา ตรงกันข้ามพวกเขาจะร่วมอนุโมทนาบุญ เพราะพวกเขารู้ดีว่าจุดหมายของชีวิตไม่ได้อยู่ที่การใช้ชีวิตอยู่ในโลกนี้ แต่อยู่ที่การปฏิบัติเพื่อสละโลก

๒. **การกราบอัษฎางคประดิษฐ์** - เป็นการแสดงความเคารพด้วยวิธีนอนราบไปกับพื้น เหยียดมือและเท้าออกไปจนสุด ให้องคาพยพ ๘ ส่วน คือ หน้าผาก ฝ่ามือทั้ง ๒ หน้าอก เข่าทั้ง ๒ และปลายเท้าทั้งสองจรดพื้น คือวิธีการสักการะอย่างสูงสุดต่อพระรัตนตรัย การกราบมิเพียงเป็นการแสดงความเคารพทางกาย วาจาสวดมนต์ จิตศรัทธามั่นในพระรัตนตรัยและแผ่ความกรุณาปราณีต่อสรรพสัตว์ ในการศิโรราบ ผู้กราบจะตั้งจิตว่าได้นำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ร่วมกราบไปด้วย ข้างหน้าคือพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทางขวาคือพ่อ ทางซ้ายคือแม่ สัตว์โลกอยู่ข้างหลัง ข้างบนและข้างล่าง ผู้กราบนึกถึงสรรพสัตว์ด้วยความกรุณาโดยเฉพาะบุคคลที่ไม่รักไม่ชอบ ศัตรู และผู้ประกอบกรรมชั่ว

อภิธานศัพท์ (glossary)

ปัทมสัมภวะ (Padmasambhava, Guru Rinpoche) - พระพุทธเจ้าองค์ที่สองของทางพุทธทิเบต โดยเฉพาะสายนิงมาปะ เป็นพระอาจารย์ทางตันตระที่นำพุทธศาสนามาจากอินเดียเหนือสู่ทิเบตในศตวรรษที่ ๘ กล่าวกันว่า กูรู (ครู) รินโปเช ได้รับนิมนต์จากกษัตริย์ตรีซง เตเซน (Trisong Detsen) พระองค์ได้นิมนต์พระอาจารย์ศานตรักษิต (Shantarakshita) เจ้าอาวาสจากนาลันทาไป แต่ไม่สามารถปราบปีศาจที่มาขัดขวางการสร้างวัดได้ จึงต้องการมหาสิทธาด้านตันตระมาช่วยแสดงธรรมและขจัดอวมงคลในแผ่นดิน พร้อมทั้งนำพระธรรมตามมรรควิถีตันตระมาสู่ผู้คน และก่อตั้งวัดพุทธแห่งแรกคือวัดซัมเย่ (Samye) ในทิเบต

การกำเนิดของท่านมีสองตำนาน ตำนานหลักคือกำเนิดจากดอกบัวที่ทะเลสาบธนโกษะ แคว้นอุฑฑิยานซึ่งปัจจุบันอยู่บริเวณพรมแดนปากีสถาน ตำนานรองคือมาจากอาณาจักรชางชุง บริเวณเขาไกรลาศ โดยเชื่อว่าท่านเป็นบุตรของมหาโยคีซกเข็น เทรนปา นัมคา กับฑากินีเออเต็น ผามา

ซงคาปา บางทีเขียน สองขะปะ (Tsongkapa) - พระอาจารย์คนสำคัญผู้ริเริ่มสายเกลุกปะ สร้างวัดกานเด็น (Ganden Monastery) หนึ่งในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่สำคัญมากในอดีตของทิเบต รวมถึงเป็นผู้รวบรวมคำสอนทางพระวินัย ตันตระ และพระสูตรจากพระไตรปิฎก หลอมรวมเป็นแก่นของสายองค์ดาไลลามะ

อติศะ (Atisha) - พระอาจารย์ชาวอินเดียจากแคว้นเบงกอล ท่านอติศะได้เดินทางเข้าทิเบตและทำการเผยแพร่ศาสนา ตลอดจนได้เขียนหนังสือที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่งชื่อว่า "โพธิบทประทีปศาสตร์" ที่มาของคำสอนลัมริน หรือระดับขั้นแห่งการปฏิบัติ และแปลคัมภีร์เป็นภาษาทิเบตมาจากภาษาสันสกฤต

นาคารชุน (Nagarjuna) - พระอาจารย์ที่ได้ชื่อเป็นผู้เริ่มต้นสำนักมัธยมกะ (the Madhyamaka school of Mahāyāna Buddhism) พระอาจารย์นาคารชุนนั้นถือเป็นผู้พัฒนาปรัชญาทางสายกลางในวิถีแห่งพระสูตร

นาโรปะ (Naropa) - พระอาจารย์ชาวอินเดียผู้เคยเป็นถึงอาจารย์ใหญ่แห่งมหาวิทยาลัยพุทธนาลันทา แต่ลาจากวิถีแห่งสถาบันและวิชาการเข้าสู่การเป็นโยคีผู้ปฏิบัติ หนึ่งในมหาสิทธาผู้ตื่นรู้สภาวะธรรม เป็นศิษย์ของท่านอาจารย์ตีโลปะ และเป็นพระอาจารย์หลักของสายการ์จูปะ รวมถึงชื่อท่านที่เป็นที่มาของชื่อและแรงบันดาลใจในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยพุทธแห่งเดียวในโลกตะวันตกในยุคปัจจุบัน

มหาสิทธา (Mahasiddha) - สายปฏิบัติธรรมที่หลุดกรอบออกมาจากธรรมดา เติบโตมาจากอินเดียจากโยคีและโยคินีผู้รู้ซึ่งถึงสภาวะธรรม เป็นสายที่เป็นผู้ค้นพบวิถีแห่งซกเช็น (dzogchen) และมหามุทรา (Mahamudra)

ปรัชญาปารมิตาสูตร (Prajñāpāramitā) - คัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตรเป็นแก่นแนวคิดของพุทธมหายาน และวิถีแห่งโพธิสัตว์ พระสูตรหลักสำคัญบทหนึ่งแห่งพุทธทิเบต ซึ่งเป็นบทสนทนาธรรมเกี่ยวกับความว่างของพระสารีบุตรและพระอวโลกิเตศวร ที่สรุปความสั้นๆ ว่าสรรพสิ่งต่างๆ นั้นคือความว่าง

โพธิจิต - จิตซึ่งตั้งใจที่จะบรรลุการตื่นรู้เพื่อการพ้นทุกข์ของทุกสรรพสิ่งในสังสารวัฏ จิตที่ปรารถนาการบรรลุธรรมเพื่อประโยชน์ของสัตว์ทั้งหลาย

จิตพระโพธิสัตว์ - เนื่องจากแนวคิดเรื่องโพธิสัตว์ของมหายานและวัชรยานต่างจากโพธิสัตว์ของเถรวาท

ฝ่ายแรกเน้นเรื่องการปลดเปลื้องสรรพสัตว์จากทุกข์โดยยังไม่ยอมนิพพาน ส่วนแนวคิดหลังหมายถึงผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า แนวคิดแรกเน้นเรื่องกรุณา แนวคิดหลังเน้นเรื่องปัญญา

ด้วยเหตุนี้ฝ่ายทิเบตจึงมีเรื่องการกลับมาเกิดใหม่เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ โดยเฉพาะการมาเกิดใหม่เพื่อสืบต่อตำแหน่งเดิม (อย่างดาไลลามะหรือรินโปเชทั้งหลาย)

ลามะ - คือการเรียกพระอาจารย์คล้ายคลึงกับคำว่า คุรุ ในสันสกฤต

รินโปเช - ฉายาที่ให้เกียรติพระอาจารย์ชั้นสูง แปลตรงตัวว่าผู้สูงค่า ผู้ดีเลิศ (precious one)

ตุลกู - คือพระอาจารย์ขั้นสูงสามารถเลือกที่กลับชาติมาเกิด เช่น องค์ดาไลลามะ ปันเชนลามะ หรือท่านการ์มาปะ

ภาพพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม
ตามตำนานสร้างตั้งแต่ พ.ศ. ๘ โดยพระมหากัสปะเป็นผู้อัญเชิญพระบรมธาตุมาประดิษฐาน ณ ภูกำพร้า

พุทธศาสนาในประเทศไทย

พระไพศาล วิสาโล

พุทธศาสนาที่แพร่หลายในประเทศไทย (ซึ่งนิยมเรียกว่าเป็นพุทธศาสนาแบบ "เถรวาท" มากกว่า "หินยาน") มีต้นทางจากประเทศศรีลังกาไม่น้อยกว่า ๘๐๐ ปี ดังนั้นจึงมีลักษณะหลายประเภทคล้ายกับที่นับถือในประเทศศรีลังกา เช่น การแบ่งพระภิกษุเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ อรัญวาสี คือ พระที่อยู่ป่า เน้นด้านการปฏิบัติกรรมฐาน กับ คามวาสี คือ พระที่อยู่เมืองหรือบ้าน เน้นด้านปริยัติ โดยมุ่งศึกษาและรักษาคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ซึ่งทำให้การนับถือพุทธศาสนาของคนไทยมีการแบ่งแยกค่อนข้างชัดเจน ระหว่างการศึกษาตำรา กับการปฏิบัติ โดยเฉพาะในปัจจุบัน แม้จะมีความพยายามของบุคคลอย่างท่านอาจารย์พุทธทาสที่ประสานการศึกษาและปฏิบัติเข้าด้วยกัน และได้รับความสำเร็จระดับหนึ่ง แต่ก็ยังเป็นกระแสรองอยู่

พระสงฆ์ไทยหากแบ่งเป็นทางการจะมี ๒ นิกาย คือ มหานิกายกับธรรมยุติกนิกายหลังนั้นเกิดขึ้นจากความพยายามปฏิรูปพุทธศาสนาเมื่อ ๑๗๕ ปีที่แล้ว มหานิกายนั้นประกอบด้วยพระสงฆ์ประมาณร้อยละ ๘๐ ของทั้งประเทศ ในความเป็นจริงพระที่ถูกเรียกว่ามหานิกายนั้นหาได้มีแบบแผนการปฏิบัติเป็นหนึ่งเดียวไม่ แต่มีความหลากหลายมาก ที่จริงควรเรียกว่านิกายที่ไม่ใช่ธรรมยุตมากกว่า (non-dhammayut) เพราะมหานิกายเป็นคำที่เกิดขึ้นหลังจากมีคณะธรรมยุตแล้ว ใช้เรียกพระทั้งหมดที่ไม่สังกัดธรรมยุติกนิกายซึ่งในเวลานั้นมีหลากหลาย "นิกาย" มาก แต่ภายหลังได้ถูกทำให้เป็นหนึ่งเดียวอย่างเป็นทางการ (แต่ก็ยังมีจำนวนไม่น้อยที่มีแนวปฏิบัติและคำสอนเฉพาะตน แตกต่างจากคณะสงฆ์ส่วนใหญ่) อย่างไรก็ตาม ในเมืองไทยยังมีพระสงฆ์ที่ไม่ใช่เถรวาทด้วย ได้แก่ พระสงฆ์จีนนิกาย และอันนัมนิกาย แต่เป็นส่วนน้อยมาก นอกจากนั้นยังมีภิกษุณีซึ่งปัจจุบันมีจำนวนหลายสิบรูปแล้ว แต่ยังไม่ได้รับการรับรองจากมหาเถรสมาคม

ปัจจุบันพระสงฆ์ที่สังกัดทั้งสองนิกายมีแนวทางการปฏิบัติและคำสอนคล้ายคลึงกันมาก แตกต่างตรงประเด็นปลีกย่อย ดังนั้นประชาชนที่เลือกนับถือพระสงฆ์นิกายใดนิกายหนึ่งจึงมีความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติที่ไม่สู้แตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่แล้วก็นับถือพระสงฆ์ทั้งสองนิกาย ไม่มีการแบ่งแยก

ทั้งมหานิกายและธรรมยุตล้วนอยู่ภายใต้องค์กรสงฆ์เดียวกัน โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข มีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรบริหาร ซึ่งมีตัวแทนของมหานิกายและธรรมยุตจำนวนเท่ากัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ที่เหลือได้มาจากการแต่งตั้ง คณะสงฆ์ไทยนั้นได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาล อีกทั้งยังต้องพึ่งอำนาจรัฐในการรักษาเอกภาพในคณะสงฆ์ นอกจากนั้นนายกรัฐมนตรียังมีหน้าที่เสนอชื่อผู้ที่สมควรเป็นสมเด็จพระสังฆราชเพื่อให้พระมหากษัตริย์สถาปนา ดังนั้นคณะสงฆ์กับรัฐจึงมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมาก ความสัมพันธ์ดังกล่าวจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ของพุทธศาสนาไทยเมื่อเทียบกับพุทธศาสนาแบบเถรวาทในประเทศอื่นๆ ความสัมพันธ์พิเศษระหว่างพุทธศาสนากับรัฐ ยังเห็นได้จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่ระบุว่าพระมหากษัตริย์ต้องเป็นพุทธมามกะ อีกทั้งพิธีการของรัฐมักมีพิธีการทางพุทธศาสนามาเกี่ยวข้อง จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของไทยอยู่กลายๆ แม้ไม่มีระบุไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม

พุทธศาสนาไทยให้ความสำคัญกับบทบาทของพระสงฆ์มาก ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้นำทั้งทางธรรมและทางโลก คือไม่เพียงให้การอบรมทางด้านศีลธรรมและการพัฒนาจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ท่านยังสงเคราะห์ประชาชนในเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น การศึกษา วัฒนธรรม การแพทย์ และการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทลดน้อยลง (พร้อมๆ กับปริมาณที่ลดลงด้วย) วัดมิได้เป็นศูนย์กลางของชุมชนต่อไป โดยเฉพาะในเมือง พระมีบทบาทด้านพิธีกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะงานศพ ด้วยเหตุนี้คำสอนทางพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนสมัยใหม่น้อยมาก การศึกษาสมัยใหม่ ตลอดจนสื่อมวลชนและระบบเศรษฐกิจซึ่งเน้นความสำเร็จทางโลก เช่น ความมั่งคั่งร่ำรวย มีอิทธิพลมากกว่า ค่านิยมดังกล่าวกลับมามีอิทธิพลต่อพระสงฆ์จำนวนไม่น้อย ทำให้คำสอนของท่านเน้นความสำเร็จทางโลกมากกว่าการลดละกิเลส หรือการเข้าถึงความสุขทางจิตใจ

ชาวพุทธไทยให้ความสำคัญกับเรื่องการทำบุญมาก การทำบุญในพุทธศาสนานั้นแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ทาน ศีล ภาวนา ส่วนใหญ่แล้วการปฏิบัติทางศาสนาของชาวพุทธไทยจะเน้นหนักที่การให้ทาน หรือการประกอบพิธีกรรมมากกว่าการรักษาศีล ดังนั้นในแต่ละปีเงินที่ใช้ในการทำบุญจึงมีเป็นจำนวนนับแสนล้านบาท แต่ในเวลาเดียวกันความหย่อนยานในเรื่องศีล โดยเฉพาะศีล ๕ อันเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐาน กลายเป็นปัญหาใหญ่ของเมืองไทย ยิ่งการบำเพ็ญภาวนาด้วยแล้ว ยิ่งมีน้อยลงไป อย่างไรก็ตาม ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา มีความตื่นตัวในเรื่องสมาธิภาวนามากขึ้น มีสำนักปฏิบัติเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันคนชั้นกลางจำนวนไม่น้อยก็หันมาเข้าคอร์สปฏิบัติธรรมมากขึ้น หนังสือเกี่ยวกับธรรมะได้รับความสนใจอย่างมากจนกลายเป็นหนังสือประเภทหนึ่งที่ขายดีในเมืองไทย

ความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นในเมืองไทยก็คือ สิ่งที่เรียกว่าพุทธศาสนาแบบฆราวาส คือ การที่ฆราวาสมีบทบาทมากขึ้นในพุทธศาสนา ขณะที่บทบาทของพระสงฆ์ลดน้อยลง นอกจากครูสอนธรรมทั้งปริยัติและปฏิบัติจะเป็นฆราวาสมากขึ้นแล้ว ฆราวาสที่เป็นผู้นำในพิธีกรรมต่างๆ ก็มีเพิ่มขึ้นเช่นกัน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะช่องว่างระหว่างฆราวาสกับพระมีมากขึ้น ฆราวาสมีความศรัทธาน้อยลงต่อพระสงฆ์ ขณะที่การศึกษาของฆราวาสก้าวหน้ามากขึ้นจนรุดหน้าพระสงฆ์ส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม ยังมีพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยที่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ มีบทบาททั้งด้านปฏิบัติและเผยแผ่ สามารถชักนำให้ฆราวาสหันมาสนใจศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง มีทั้งพระสงฆ์ในเมืองและพระสงฆ์ในป่า โดยเฉพาะประเพณีการปฏิบัติแบบวัดป่านั้นได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่ฆราวาสนักปฏิบัติที่อยู่ในเมือง ในหลายปีที่ผ่านมาจึงมีผู้นิยมไปปฏิบัติในวัดป่าเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเห็นคุณค่าของการถือเพศพรหมจรรย์อย่างภิกษุ (เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มีผู้หญิงจำนวนไม่น้อย

หันมาบวชภิกษุณี) นอกจากนั้นยังมีพระสงฆ์อีกมากที่มีบทบาทในงานพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งการสงเคราะห์ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากทั้งในเมืองและชนบท

ในอดีตมีธรรมเนียมว่าผู้ชายที่นับถือพุทธศาสนา เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีจะต้องบวชก่อนที่จะมีครอบครัว หรือได้ใช้ชีวิตในสมณเพศสักครั้งหนึ่งในชีวิตเป็นเวลาอย่างน้อย ๓ เดือน แต่ปัจจุบันธรรมเนียมนี้เลือนหายไปมาก หลายคนแม้จะบวชก็บวชแค่ ๑๕ วัน หรือน้อยกว่านั้น ขณะที่ผู้ที่บวชนาน ๓ เดือนมีน้อยลงแม้กระทั่งในชนบท เพราะครอบครัวมีลูกน้อยลง (เฉลี่ย ๒ คน) จึงต้องการแรงงานไปช่วยในไร่นาไม่สามารถให้ลูกบวชพระได้นาน

พุทธศาสนาแบบเถรวาทนั้น มีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน อันเป็นผลจากการมีปัญญาเห็นความจริงแจ่มแจ้งว่าสิ่งทั้งปวงนั้นล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรยึดติดถือมั่น เมื่อจิตปล่อยวางสังขารทั้งปวงได้ก็เป็นอิสระจากความทุกข์ อย่างไรก็ตามชาวพุทธไทยในปัจจุบันส่วนใหญ่มุ่งหวังเพียงแค่ความสำเร็จในทางโลก หรือประโยชน์ปัจจุบันที่จับต้องได้ เช่น ทรัพย์ สุขภาพ งานการ และครอบครัว รวมทั้งปลอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง รองลงมาคือ การมีชีวิตหน้าที่ผาสุกหรือเป็นสุคติ เช่น บังเกิดในสวรรค์ มีส่วนน้อยที่มุ่งนิพพาน อย่างไรก็ตามปัจจุบันการมีนิพพานเป็นเป้าหมายได้กลายเป็นอุดมคติของชาวพุทธจำนวนมากขึ้น รวมทั้งฆราวาสชนชั้นกลางที่มีการศึกษา แม้ว่าแนวปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานนั้นยังมีความแตกต่างกันอยู่

Overview of Buddhism in Thailand

Phra Paisal Visalo

The sect of Buddhism that has its influence over the Kingdom of Thailand (usually called Theravada rather than Hinayana) has its origins coming from the island of Sri Lanka more than 800 hundred years ago. The bhikkhus, or monks, were seen to be divided into two separate groups due to their distinct ways of living, namely the "Arannavasi" or the forest monks who focused on the meditation practice, and the "Gamavasi", the village and urban monks who stressed the study of the scriptures. Therefore, in Thailand there was also a clear distinction between monkhood revolving around scripture study and that which focused on meditation practice. In the modern era there have been efforts to integrate both the study of texts and meditation practice together, such as the movement led by Buddhadasa Bhikkhu, but there has only been partial success while the two distinct ways remain the mainstream practices for Buddhist followers.

The community of Buddhist monks in Thailand is officially divided into two sects. One is the Maha Nikaya and the other is the Dhammayuttika Nikaya. The Dhammayut sect came into creation due to an attempt to reform Buddhism in this country 175 years ago. Of the total number of monks in the country, eighty percent are considered part of the Maha Nikaya branch, but it should be noted that there is no common standard practice uniting the group, but in fact much diversity exists within the Maha Nikaya community. It is easier to say that they are the non-Dhammayut, because the term Maha Nikaya came after the creation of Dhammayut sect of thought. Since then, all the non-Dhammayuttika Nikaya, which includes diverse groups of practitioners, have been grouped under one category and called the Maha Nikaya. In Thailand, there are non-Theravadin Buddhist practitioners as well, such as the Chinese Mahayana Buddhists and the Vietnamese Buddhists. There are some Bhikkhunis as well, but still with no official recognition from the Sangha governing body.

At present, the monks from both sects have very similar practices and teachings, with minor differences in little details. This is the reason why laypeople do not really separate or treat the monks of the two sects differently.

Both the Dhammayut and the Maha Nikaya are organized under the administration of the Council of Elders, Thailand's highest ecclesiastic body. The Supreme Patriarch, the Sangha Raja, is the head of the Council. The Council of Elders is the governing body composed of an equal number of representatives from both sects. The majority of the elders are highest ranking monks while a small portion of them are lower ranking monks who are appointed.

The Thai monastic institution receives patronage from the state. It also relies on the state to maintain the unity within the Sangha. By law, the prime minister has the duty to submit the name of the most fitting monk to His Majesty the King for royal consideration of the title "The Supreme Patriarch", or Sangha Raja. The Thai monastic body has a very close relationship with the state, and this relationship is a characteristic unique to Thailand, in comparison to the other Theravadin Buddhist countries. It is stated in the constitution that the King must be a Buddhist. Besides, official ceremonies at the state level always involve Buddhist rites and rituals. It can be said that in practice, Buddhism is the state religion, even though there is no official recognition in the national constitution.

The role of Buddhist monks in Thailand is very important. In the past, monks were not only leaders in spiritual affairs, but also in worldly duties: not only did they teach and help the lay people in their spiritual knowledge practice, but they also played a major role in education, culture, health care, and community development. Nowadays, the role of monks is less active in the modern society (there are also fewer monks), and temples are no longer the center of the community, especially for those living in the city. The role of monks now focuses mainly in rituals, such as at funerals. So for this reason, the Dhamma and the teaching of Lord Buddha have less and less influence for those living a modern life. The modern education, the media, along with the economic system all contribute to defining success in terms of worldly achievements. For example, the wish for wealth is the present norm, and this has an influence on the mentality of many contemporary monks. So many modern teachings are supporting the success in the worldly affairs, rather than teaching us how to become aware of

our endless desires, or how to practice inner fulfillment and contentment that actually comes from within.

Thai Buddhists regard making merit, or giving dana, a top priority in their practice. How one gains merit can be classified into three categories, which are dana, sila, and bhavana. The majority of Thai Buddhists focus very much on giving dana, or donations, in order to gain merit, and also giving offerings in Buddhist rituals, more than keeping the sila, or the precepts. In each year, there is much money donated as a way to make merit, but the practice of sila is hardly practiced, especially the five precepts, which is the basic practice for Buddhist practitioners. This leads to a problem in Dhamma practitioners, not to mention that each year there are even fewer Buddhists who are interested in bhavana meditation as a merit practice and way of self-learning. Nevertheless, during the last ten years, there has been a movement of new interest in practicing bhavana meditation. Many meditation centers are now growing all around the country with growing interest from the middle class population. Books on dharma have become big hits and some of the best-sellers in the Kingdom.

One transformation that has occurred recently is the role of the Buddhist laypeople. In a time when the monks have a smaller role in society, the laypeople are now more actively involved. Many Dhamma teachings on both the suttas and practice are now led by laypeople. The laypeople also even lead some rituals, the reason behind the decline of the role of monks being that the education that the laypeople have received is sometimes more advanced than the education that many monks can get from the monastic tradition.

Nevertheless, there are many monks who still are the spiritual leaders, having an active role in leading the practice and spreading the words of Lord Buddha. The strength of this leadership by many monks brings back the real interest in the Dhamma practice for the lay followers: these monks are both city monks and forest monks. In recent years, the tradition of forest tradition monks has gained popularity among modern lay urban dwellers. There are also numbers of laypeople who are following the same precepts as monks, which is also one of the reasons behind the bhikkhuni movement among the lay women practitioners. Other than that, there are many monks who are engaging with community development, environmental preservation, as well as helping those in need, both in the cities and villages.

In the past, the tradition was that all Buddhist men at the age of twenty would enter the monkhood before they went off to start a family. Thai men would experience at least three months in the monkhood. Now this tradition has faded away, and many who enter the monkhood would ordain for fifteen days or even less. At the same time, there are fewer and fewer men who would ordain for a minimum three months, even in the more traditional rural areas. It is also because people have less children (two children per household on average), and manpower is needed to help the family in farming work.

In the view of Theravada Buddhism, the ultimate goal is nibbana, which is the fruit of the wisdom to see all things as changing and having no real identity to cling and attach to. When the mind can let go of all mental formations, then the mind is free from suffering. However, the majority of modern Buddhists in Thailand only seek worldly aims through their faith in the Buddha. This involves mostly praying for and hoping for instant fulfillment of desires and successes like wealth, health, work, and family and also safety from all dangers. Another aim in being a good Buddhist for many Thais is to assure a good rebirth, to have a peaceful next life, to be reborn and live in heaven; very few have the intention of knowing the state of nibbana. Nevertheless, there is a growing interest in attaining nibbana as an ideal, especially among educated middle-class laypeople, even though their ways of practicing are still of different paths.

พุทธศาสนาไทยในทศวรรษหน้า

พระไพศาล วิสาโล

เมื่อสิบกว่าปีก่อน มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า ความสนใจปฏิบัติธรรมซึ่งกำลังแพร่หลายในหมู่ชนชั้นกลางเวลานั้นเป็นเพียงแฟชั่นหรือความนิยมชั่วครู่ชั่วยามเท่านั้น แต่มาถึงวันนี้การปฏิบัติธรรมก็ยังได้รับความนิยมอยู่อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังแพร่กระจายไปยังทุกแวดวงของชนชั้นกลาง เช่นเดียวกับความสนใจธรรมะในรูปแบบอื่น อาทิ การฟังธรรม การสวดมนต์ ในขณะที่หนังสือธรรมะกลายเป็นหนังสือขายดี มีหลายเล่มที่ติดอันดับ best seller ส่วนซีดีธรรมะและสื่อธรรมะอื่นๆ ก็ได้รับความนิยมเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้จึงเชื่อได้ว่า ความตื่นตัวทางธรรมะในหมู่ชนชั้นกลางยังเป็นปรากฏการณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของพุทธศาสนาไทยในทศวรรษหน้า การเข้าคอร์สปฏิบัติธรรมยังคงได้รับความนิยมจนกลายเป็นรูปแบบหลักรูปแบบหนึ่งของการ "ปฏิบัติศาสนา" ในเมืองไทย หนังสือธรรมะยังคงเป็นหนึ่งในบรรดาหนังสือไม่กี่ประเภทที่ยังเป็นที่นิยมอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามแนวการปฏิบัติธรรมตลอดจนความเชื่อทางพุทธศาสนาจะมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่จำกัดตัวอยู่กับแนวทางแบบเถรวาทเท่านั้น หากยังได้รับอิทธิพลจากมหายานและวัชรยานด้วย แม้กระทั่งในฝ่ายเถรวาทเอง ก็จะมีความหลากหลายมากขึ้น อันเป็นผลจากการตีความและการเน้นหนักที่แตกต่างกันไป มีทั้งที่เน้นการถือศีลอย่างเคร่งครัด การทำสมาธิแนวสมถะ การเจริญวิปัสสนา การเจริญสติ การสวดมนต์หรือการทำบุญตามประเพณี แม้กระทั่งการทำสมาธิภาวนาทั้งสมถะและวิปัสสนา ก็ยังแยกออกเป็นแนวทางต่างๆ อีกมากมาย

ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นควบคู่กับการเติบใหญ่ของพุทธศาสนาแบบฆราวาส คือการที่ฆราวาสมีบทบาทมากขึ้นในทางศาสนา รวมถึงการเกิดพุทธศาสนาแบบใหม่ที่มีฆราวาสเป็นแกน แทนที่จะเป็นพระสงฆ์ ดังที่มีกลุ่มฆราวาสจัดอบรมปฏิบัติธรรมกันเองในสถานที่ที่ไม่ใช่วัด โดยมีฆราวาสเป็นผู้นำการปฏิบัติ แม้กระทั่งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ก็จะมีกลุ่มฆราวาสจำนวนมากขึ้นที่ทำกันเองหรือมีฆราวาสเป็นผู้นำ

มีสาเหตุหลายประการที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว ประการแรกได้แก่ ความทุกข์ที่รุมเร้า ชนชั้นกลางจำนวนไม่น้อยประสบความสำเร็จในด้านอาชีพการงาน แต่พบว่าความสุขไม่ได้เพิ่มขึ้นเลย กลับมีความทุกข์มากขึ้น ทั้งจากอาชีพการงานและจากความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ย่ำแย่ลง โดยที่เงินก็ไม่สามารถบรรเทาความทุกข์นี้ได้ จึงหันเข้าหาธรรมะ

มีคนจำนวนมากที่เอาธรรมะเป็นที่พึ่งทางใจ หลังจากที่ประสบความล้มเหลวในอาชีพการงานหรือประสบเหตุร้ายในชีวิต เช่น เป็นโรคมะเร็ง หรือสูญเสียคนรัก วิกฤตเศรษฐกิจปี ๔๐ ได้ผลักดันให้คนจำนวนไม่น้อยหันมาปฏิบัติธรรม แต่ถึงแม้ในอนาคตอาจจะไม่มีวิกฤตเช่นนั้นอีก แต่ระบบเศรษฐกิจสังคมปัจจุบันที่เน้นการแข่งขัน ก็ย่อมส่งผลให้มีคนจำนวนมากกลายเป็นผู้ล้มเหลว ต้องการการเยียวยาทางใจยิ่งทศวรรษหน้า นอกจากความเสี่ยงทางเศรษฐกิจสังคม (และการเมือง) แล้ว ความเสี่ยงในการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติมีแนวโน้มจะเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ผู้คนหวาดวิตกมีความทุกข์มากขึ้น จนเป็นธรรมดาที่จะเข้าหาธรรมะหรือศาสนาเพื่อความมั่นคงทางใจมากขึ้น

ประการที่สอง ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ถูกเร่งเร้าด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะการไหลบ่าของวัฒนธรรมตะวันตกที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทย ทำให้คนไทยจำนวนไม่น้อยโหยหาวัฒนธรรมไทยที่คุ้นเคยในอดีต (หรือที่สร้างภาพเอาไว้) หรือไม่ก็ปรารถนาที่จะตอกย้ำความเป็นไทยของตน จึงหันมาสนใจพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรม เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทยให้แก่ตนเอง

ประการที่สาม ความหลากหลายทางสังคมเศรษฐกิจอันเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการแตกตัวทางสังคมอย่างกว้างขวาง ผู้คนไม่เพียงมีอาชีพและวิถีชีวิตที่หลากหลายเท่านั้น หากยังมีรสนิยมและความต้องการที่แตกต่างกันด้วย คนเหล่านี้เมื่อหันมาสนใจพุทธศาสนา ไม่เพียงเลือกรับเอาเฉพาะความเชื่อและแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับจริตของตนเท่านั้น หากยังปรับเปลี่ยนการปฏิบัติและความเชื่อให้ตอบสนองความต้องการของตนเอง รวมทั้งเอาความเชื่อกระแสอื่นมาผสมผสานด้วย ดังนั้นจึงมีแนวโน้มว่าพุทธศาสนาที่ผู้คนนับถือและปฏิบัติในทศวรรษหน้าจะมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม

ประการที่สี่ ก็คือ อิทธิพลที่ลดน้อยถอยลงของคณะสงฆ์ นอกจากพระสงฆ์จะจำกัดบทบาททางศาสนาของตนเองจนเหลือแต่พิธีกรรม โดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมและชีวิตของฆราวาสน้อยลงแล้ว ความประพฤติที่ไม่น่าเลื่อมใสศรัทธาได้ปรากฏต่อสายตาหรือการรับรู้ของผู้คนมากขึ้น ในขณะที่ผู้นำสงฆ์ก็ไม่สามารถดึงศรัทธาที่ตกไปให้กลับคืนมาได้ ฆราวาสชนชั้นกลางที่สนใจพุทธศาสนาจึงหันไปพึ่งพากันเองมากขึ้น ประกอบกับโอกาสในการศึกษาพุทธศาสนาด้วยตนเองมีมากขึ้น อาทิ พระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญ ๆ หาอ่านได้ง่ายขึ้น หนังสือ ซีดี เว็บไซต์ และรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับธรรมะมีมากขึ้น เช่นเดียวกับชั้นเรียนหรือคอร์สปฏิบัติธรรมที่มีฆราวาสเป็นผู้สอน

แม้ว่าการปฏิบัติธรรมและความสนใจธรรมะในหมู่ชนชั้นกลางจะยังต่อเนื่องหรือเพิ่มขึ้นในทศวรรษหน้า แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าพุทธศาสนาไทยจะเจริญงอกงามตามไปด้วย เพราะปรากฏการณ์ดังกล่าวจะยังคงเกิดขึ้นท่ามกลางปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งล้วนสะท้อนถึงความตกต่ำทางด้านจริยธรรมของคนในสังคม ไม่ว่าปัญหาอาชญากรรม ทั้งฆ่า ลักขโมย ข่มขืน คอร์รัปชั่น ความรุนแรงในครอบครัว การทอดทิ้งทารก เด็กและคนแก่ รวมทั้งการทำลายสิ่งแวดล้อมและการเอารัดเอาเปรียบเบียดเบียนกัน ทั้งหมดนี้ไม่เพียงสะท้อนถึงความล้มเหลวของการปลูกฝังจริยธรรมเท่านั้น หากยังชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลที่ถดถอยของพุทธศาสนาเมื่อมองในภาพรวมของทั้งประเทศ

อันที่จริง แม้กระทั่งในหมู่ผู้ที่สนใจพุทธศาสนา ก็มีแนวโน้มว่าการปฏิบัติธรรมหรือการนับถือศาสนาจะมีลักษณะปัจเจกนิยมมาก คือ มุ่งตอบสนองประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่สนใจสังคมหรือผู้อื่นเลย หลายคนเข้าหาพุทธศาสนาเพื่อลดความเครียด หรือเพื่อความสงบในจิตใจ จึงไม่สนใจที่จะช่วยเหลืองานส่วนรวมหรือเกื้อกูลผู้อื่น เพราะกลัวว่าจะทำให้จิตใจไม่สงบ จำนวนไม่น้อยเอาจริงเอาจังกับการทำบุญกับพระ เพราะต้องการสะสมบุญเพื่อความมั่งมีศรีสุขในชาตินี้ หรือเพื่อความสุขในชาติหน้า แต่กลับละเลยคนที่ตกทุกข์ได้ยาก เพราะเข้าใจว่าช่วยคนเหล่านั้นได้บุญน้อยกว่าพระ ยิ่งระยะหลังมีความเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมอย่างผิด ๆ เช่น เข้าใจว่าหากเราไปช่วยเหลือคนใกล้ตายให้มีชีวิตรอด จะทำให้เจ้ากรรมนายเวรของคนนั้นมาทำร้ายเราแทน หรือมีความคิดว่า การอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่นจะทำให้บุญของเราลดลง ความคิดความเชื่อดังกล่าวสวนทางกับคำสอนทางพุทธศาสนา แต่นับวันจะแพร่หลายมากขึ้น และเชื่อว่าจะเป็นที่นิยมมากขึ้นในทศวรรษหน้าด้วยเหตุผลที่จะได้กล่าวต่อไป

การนับถือพุทธศาสนาแบบปัจเจกนิยม ส่วนหนึ่งเกิดจากการสอนพุทธศาสนาในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา อันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิรูปพุทธศาสนาเมื่อร้อยปีก่อน ทำให้มิติทางสังคมของพุทธศาสนาถูกละเลยไป การนับถือพุทธศาสนาหันมาเน้นที่การปฏิบัติเฉพาะตนเท่านั้น (การทำดีกับผู้อื่น หรือการช่วยเหลือส่วนรวมเป็นเรื่องรองและถูกมองข้ามไป) ยิ่งในระยะหลังทัศนคติแบบปัจเจกนิยมแพร่หลาย

ในสังคมไทยมากขึ้น ผ่านระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยม ผู้คนจึงคิดแต่ประโยชน์ส่วนตน เอาความต้องการของตนเป็นใหญ่ เมื่อหันมาปฏิบัติธรรม จึงกลายเป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อความสุขเฉพาะตนในระดับพื้นผิว โดยไม่คิดที่จะปฏิบัติเพื่อลดละกิเลสตัณหาหรือลดความยึดมั่นในอัตตาอย่างแท้จริง การมีน้ำใจช่วยเหลือส่วนรวมหรือผู้อื่นจึงขาดหายไป และนี้คือเหตุผลข้อหนึ่งที่ว่า ทำไมคนไทยปฏิบัติธรรมกันมากขึ้นแต่ปัญหาสังคมไม่ได้ลดลง

ในทำนองเดียวกัน เมื่อการปฏิบัติธรรมนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อการรู้เท่าทันตนเองจนเห็นลึกไปถึงความยึดติดถือมั่นในตัวตน ดังนั้นจึงง่ายที่จะหลงติดในความดีหรือภาพลักษณ์แห่งความเป็นคนดีของตน ทิฐิมานะจึงเฟื่องฟูมากขึ้น ผลก็คือ ใครที่คิดหรือปฏิบัติต่างจากตนจึงมักถูกมองด้วยสายตาที่เป็นลบ หรือถูกตัดสินว่าเป็นคนไม่ดี นี้เป็นเหตุผลว่าทำไมผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนไม่น้อยจึงสนับสนุนการใช้ความรุนแรงในเหตุการณ์เมื่อเดือนพฤษภาคมปีที่แล้ว ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ การปฏิบัติธรรมที่แพร่-หลายมากขึ้นจึงไม่ได้หมายความว่าความรุนแรงในสังคมไทยในทศวรรษหน้าจะลดลง

พุทธศาสนาที่นิยมปฏิบัติในทศวรรษหน้ายังมีลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นคำสอนและแนวปฏิบัติที่กระชับ เข้าใจง่าย ปฏิบัติได้ไม่ยาก และให้ความมั่นใจว่าจะได้ผลเร็ว ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากวิถีชีวิตและจิตนิสัย (mentality) ของคนสมัยใหม่ที่นิยมความรวดเร็ว เน้นความสะดวก และหวังผลสัมฤทธิ์ที่เป็นรูปธรรม คำสอนที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ซับซ้อนของโลกสมัยใหม่ให้เข้าใจได้ง่าย ๆ (จนกลายเป็นตื้นเขิน) และไม่เรียกร้องการเสียสละหรือความยากลำบากจากผู้นับถือมากนัก เช่น เพียงแค่บริจาคเงิน หรือทำใจให้ถูกต้อง โดยไม่ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิต หรือลดละความเห็นแก่ตัว จะเป็นที่นิยมมาก คำสอนเหล่านี้จะมีลักษณะคล้ายกันอย่างหนึ่งคือตอบสนอง (หรือให้ความหวังว่าจะตอบสนอง) ความต้องการแบบโลก ๆ เช่น ความร่ำรวย สถานภาพและเกียรติยศ (ดังมีสำนักหนึ่ง ดึงดูดใจผู้คนด้วยคำขวัญว่า "รอดตาย หายป่วย ร่ำรวย มีชื่อเสียง") ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากความแพร่หลายของลัทธิบริโภคนิยมที่ไม่เพียงทำให้ศาสนาและธรรมะมีลักษณะเป็นสินค้าที่บริโภคง่ายหาซื้อสะดวกแล้ว ยังหล่อหลอมทัศนคติของผู้คนจนเห็นเงินเป็นอุปกรณ์สำคัญในการบรรลุความสุขและความสำเร็จทางโลก

ควบคู่กับปรากฏการณ์ดังกล่าวก็คือ ความเฟื่องฟูของพุทธพาณิชย์ (หรือที่ถูกคือ "ไสยพาณิชย์") อันได้แก่การขยายตัวของตลาดวัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งให้ความหวังว่าจะนำมาซึ่งโชคลาภได้อย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องใช้ความพากเพียรพยายาม สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะมาทั้งในรูปของพุทธศาสนาและลัทธิอื่นๆ หรือปะปนกันจนแยกไม่ออกว่า อะไรคือพุทธ อะไรคือผี อะไรคือพราหมณ์ แม้ "จตุคามรามเทพ" จะเสื่อมความนิยมไปแล้ว แต่ทศวรรษหน้าก็จะยังมีสินค้าตัวใหม่ออกมาเพื่อสร้างความหวังแก่ผู้คนในยามที่ต้องการสิ่งปลอบประโลมใจท่ามกลางความผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอนของโลกและชีวิต การพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะยังคงเป็นกระแสหลักที่สะท้อนถึงความเข้าใจและการนับถือพุทธศาสนาของคนส่วนใหญ่

แม้ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะสร้างความวิตกกังวลแก่ผู้รู้ด้านพุทธศาสนาที่มองว่าเป็นการสวนทางกับคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่คงยากที่จะเห็นคณะสงฆ์ดำเนินการใดๆ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เพราะทุกวันนี้คณะสงฆ์อ่อนแอลงมาก และจะอ่อนแอยิ่งกว่านี้ในทศวรรษหน้า เพราะนอกจากจำนวนพระภิกษุสามเณรจะลดน้อยถอยลงอย่างน่าเป็นห่วงแล้ว ความรู้ความเข้าใจในด้านพุทธศาสนาของพระเณรก็มีแนวโน้มว่าจะเสื่อมถอยลง อันเป็นผลจากความล้มเหลวของการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นมาอย่างต่อเนื่องหลายทศวรรษ โดยไม่มีแนวโน้มว่าจะดีขึ้นเลย ใช่แต่เท่านั้น การประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์โดยส่วนรวมก็ไม่สามารถสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ญาติโยมได้ เพราะท่านเองก็ถูกครอบงำด้วยอิทธิพลของบริโภคนิยมมิใช่น้อย จึงไม่สามารถเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและสติปัญญาให้แก่สังคมไทยได้ มิหนำซ้ำยังมีส่วนส่งเสริมให้เกิดไสยพาณิชย์มากขึ้นด้วย ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นโดยที่องค์กรปกครองคณะสงฆ์ คือ มหาเถรสมาคม มีแนวโน้มที่จะเพิกเฉยอย่างที่เป็นมาแล้วในอดีต อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เรื่องอื้อฉาวในวงการสงฆ์เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วและจะเกิดมากขึ้นอันเนื่องจากการสูญเสียภาวะผู้นำของมหาเถรสมาคมก็คือการเกิดสำนัก และ "ลัทธิพิธี" ต่างๆ มากมายในคณะสงฆ์ ซึ่งมีการสอนและการปฏิบัติอย่างเป็นอิสระแตกต่างกันไปคนละทิศละทาง แม้จะขัดกับคำสอนในพุทธศาสนา มหาเถรสมาคมก็ไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก ยังไม่ต้องพูดถึงการใช้เส้นสายมากมายในองค์กรปกครองสงฆ์ทุกระดับ ซึ่งซ้ำเติมให้คณะสงฆ์ซวดเซเรรวน ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของญาติโยมได้ ในภาวะเช่นนี้สำนักที่จะมีบทบาทอย่างมากในทศวรรษหน้าก็คือ สำนักวัดพระธรรมกาย ซึ่งมีการจัดองค์กรที่เข้มแข็ง มีพระในสังกัดถึง ๓,๐๐๐ รูป ซึ่งผ่านการฝึกฝนอย่างเข้มข้น อีกทั้งยังมีเงินทุนมหาศาลและเครือข่ายทั่วประเทศทั้งในฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำหลายท่านในมหาเถรสมาคม อิทธิพลทั้งในระดับบน ระดับกลาง และระดับรากหญ้าของสำนักวัดพระธรรมกาย รวมทั้งการมีสื่อทันสมัยในมือ จะมีผลอย่างมากต่อความคิดความเชื่อและการปฏิบัติของชาวพุทธจำนวนไม่น้อยในทศวรรษหน้า

ประการสุดท้ายที่ควรกล่าวถึงก็คือ บทบาทที่เพิ่มขึ้นของผู้หญิง ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ผู้หญิงมีบทบาทในวงการพุทธศาสนามากขึ้น มิใช่ในฐานะผู้อุปถัมภ์พระสงฆ์เท่านั้น หากยังเป็นกำลังสำคัญในแวดวงผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมฝ่ายฆราวาส ทำให้พุทธศาสนายังปรากฏเป็นรูปธรรมในวิถีชีวิตของผู้คนและสังคมสมัยใหม่ ผลสืบเนื่องประการหนึ่งก็คือ การเกิดภิกษุณีและสามเณรีในเมืองไทยเมื่อทศวรรษที่แล้ว แม้ไม่ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และชาวพุทธจำนวนไม่น้อย แต่เชื่อว่าทศวรรษหน้าจำนวนภิกษุณีจะเพิ่มขึ้น โดยที่คณะสงฆ์ยากที่จะสกัดกั้นได้ และถึงจะพยายามขัดขวางเท่าไร ก็ยากที่จะได้รับความสนับสนุนอย่างเป็นกอบเป็นกำจากชาวพุทธ แม้ว่าภิกษุณีในทศวรรษหน้าคงจะมีไม่มากพอที่จะสร้างความวิตกกังวลแก่ผู้ปกครองสงฆ์ เนื่องจากยังไม่มีองค์กรภิกษุณีที่เข้มแข็งเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ แต่ก็จะเป็นทางเลือกให้แก่ผู้หญิงจำนวนไม่น้อย

อย่างไรก็ตาม เชื่อว่าภิกษุณีจะเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญในทศวรรษหน้าเช่นเดียวกับประเด็นเรื่อง “พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” ซึ่งสืบเนื่องมาจากความเสื่อมทรุดของพุทธศาสนาในเมืองไทย อันมีรากเหง้าอยู่ที่ความอ่อนแอภายในของวงการชาวพุทธเอง แต่ถูกมองว่าเกิดจากภัยคุกคามของศาสนาอื่นและความปล่อยปละละเลยของรัฐบาล

ภาพพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

- กำหนดการสัมมนา
- คำถามสำหรับการสัมมนา
- Framework of Question for Discussions
- วิทยากรร่วมสนทนา
- รายชื่อครูบาอาจารย์พระมหาเถระ พระเถรานุเถระ และพระธรรมวาที

กำหนดการกิจกรรม สนทนากับองค์ดาไลลามะ

พุทธศาสนาหลังพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี

Buddhism in the Post – Buddhajayanti Era

(เฉพาะการสนทนากับองค์ดาไลลามะ)

วันเสาร์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕

๐๙.๐๐ น. สนทนากับองค์ดาไลลามะ รอบที่ ๑ : **หนึ่งจุดหมายหลายหนทาง?** (Buddhism in the Post - Buddhajayanti Era :Reaching the Same Goal from Different Paths?)

๑๑.๓๐ น. อาหารกลางวัน

๑๓.๓๐ น. สนทนากับองค์ดาไลลามะ รอบที่ ๒ : **ปัญหาของโลก คำตอบของเรา** (Buddhism in the Post - Buddhajayanti Era :Our Solutions to World's Problems)

๑๖.๐๐ น. สิ้นสุดการสนทนากับองค์ดาไลลามะในวันแรก

๑๖.๐๐ น. เสวนาพิเศษ - **"พุทธศาสนาในอินเดียยุคปัจจุบัน"** กับ คุณ Shantum Seth ฆราวาสที่ขับเคลื่อนเรื่องพุทธธรรมในอินเดีย

๑๗.๓๐ น. ยุติรายการประจำวัน

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๕

๐๖.๐๐ น. สวดมนต์ สมาธิภาวนา

๐๙.๐๐ น. สนทนากับองค์ดาไลลามะ รอบที่ ๓ : **จากชาวพุทธร่วมใจ ทำอย่างไรเป็นร่วมมือ** (Buddhism in the Post - Buddhajayanti Era : From Joining Our Hearts to Joining Our Hands)

๑๑.๓๐ น. อาหารกลางวัน

๑๓.๓๐ น. **"ถามตอบกับองค์ดาไลลามะ"**

๑๖.๐๐ น. สิ้นสุดรายการ ถวายผ้าป่า กราบลา รับพรและประทานของที่ระลึก

คำถามสำหรับการสัมมนา*

Session 1: พุทธศาสนาหลังพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี : หนึ่งจุดหมายหลายหนทาง?

๑. ความแตกต่างระหว่างนิกายมีความจริงรองรับหรือไม่ หรือว่าเนื้อแท้แล้วเป็นแค่อุปาทานซึ่งมาจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมและเงื่อนไขท้องถิ่น?

๒. หากเรามีหนึ่งจุดหมายที่เหมือนกัน เราจะนิยามจุดหมายนี้ว่าอย่างไร?

๓. หากเราเห็นพ้องต้องกันเกี่ยวกับมุมมองความสุขและชีวิตที่ดี เราจะผสมผสานวิธีการของมหายานกับเถรวาทเข้าด้วยกันอย่างไร เพื่อเอื้อประโยชน์ในการก้าวไปสู่ความรู้แจ้ง?

๔. การเคารพความแตกต่างของหนทางสู่การหลุดพ้นนั้น นอกเหนือจากเป็นความถูกต้องทางการเมืองแล้ว เป็นความถูกต้องตามหลักธรรมด้วยหรือไม่?

๕. การทำงานทางสังคมเป็นการปฏิบัติธรรมได้หรือไม่? คำกล่าวของฝ่ายทิเบตที่ว่านิพพานไม่อาจแยกออกจากวัฏสงสารนั้นหมายความว่ากระไร?

๖. ในเงื่อนไขของโลกยุคปัจจุบัน การบวชยังจำเป็นหรือไม่สำหรับการปฏิบัติธรรมให้ถึงขั้นรู้แจ้ง ชาวพุทธที่ยังคงฐานะฆราวาสมีโอกาสพัฒนาตนและบรรลุธรรมมากน้อยเพียงใด?

Session 2: พุทธศาสนาหลังพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี : ปัญหาของโลก คำตอบของเรา

๗. การช่วยคนทั่วไปให้มีสันติภาพภายในเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน ในสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการแข่งขัน และการครอบครองวัตถุภายนอก?

๘. โรคภัยไข้เจ็บที่ร้ายแรงอย่างหนึ่งของโลกยุคปัจจุบันคือโรคเครียด ฝ่ายทิเบตคิดอย่างไรกับการเผยแผ่พุทธวิธีในการควบคุมจิตใจอย่างการทำสมาธิภาวนาไปสู่ผู้ปฏิบัติที่มิใช่ชาวพุทธ หรือเป็นชาวพุทธที่มิได้เคร่งครัดในหลักธรรมของพระศาสนาโดยรวม?

๙. ในประเด็นวิธีการ เราจะชวนเพื่อนร่วมโลกมาเน้นการเปลี่ยนแปลงภายใน และอาศัยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปดัดแปลงโลกภายนอกที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความก้าวร้าว และความรุนแรงด้วยวิธีใด?

๑๐. การดำรงตนเป็นแบบอย่างทางจิตวิญญาณของชาวพุทธ นับเป็นคุณูปการที่เพียงพอแล้วหรือไม่ในการช่วยแก้ปัญหาทางโลก อะไรคือความหมายของการเคลื่อนไหวในลักษณะไม่กระทำ (non-action)?

๑๑. ที่ผ่านมา ชาวพุทธ (อย่างน้อยในประเทศไทย) มักถูกวิจารณ์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพลังอนุรักษ์นิยม เนื่องจากเราเน้นที่การเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจมากกว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ฝ่ายทิเบตคิดว่าเรื่องนี้ที่ถูกแล้วควรเป็นอย่างไร ความสมดุลระหว่างอุเบกขา (Equanimity) กับเมตตา?

* *ตามที่เสนอแนะโดยวิทยากรฝ่ายไทย*

๑๒. นอกเหนือไปจากการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีงามด้วยการเผยแผ่หลักธรรมโดยตรงแล้ว ในการช่วยผลักดันให้โลกก้าวไปสู่สันติสุขนั้น เราควรเข้าร่วมกระบวนการต่อต้านความอยุติธรรม (Resistance Movements) หรือแสดงพลังขับเคลื่อนให้มีการปฏิรูปสังคม (Social Reforms) ด้วยหรือไม่?

๑๓. เราจะเชื่อมร้อยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องของโลกทางกายภาพกับความรู้ทางศาสนาที่เป็นเรื่องด้านในของชีวิตด้วยวิธีใด เพื่อให้มนุษยชาติมีองค์ความรู้สำหรับนำทางชีวิตของตนได้อย่างครบถ้วน?

Session 3: พุทธศาสนาหลังพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี : จากชาวพุทธร่วมใจ ทำอย่างไรเป็นร่วมมือ

๑๔. ทางฝ่ายทิเบตเห็นด้วยหรือไม่ว่าความร่วมมือทางวิชาการระหว่างมหายานกับเถรวาทน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือในเรื่องอื่น ๆ?

๑๕. ฝ่ายทิเบตมีบทเรียนอะไรบ้างจากการทำงานข้ามวัฒนธรรมในโลกตะวันตก ที่ฝ่ายไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ ท่านคิดว่าวิธีการสอนธรรมะแบบดั้งเดิมล้าสมัยไปแล้วหรือไม่ในสังคมที่มีการเลื่อนไหลของข่าวสารอย่างรวดเร็วเช่นทุกวันนี้?

๑๖. เป็นไปได้หรือไม่ว่าชาวพุทธต่างชาติต่างภาษาหรือต่างนิกายจะสามารถรวมพลังกันช่วยเหลือชาวโลกในกรณีทุกข์ร้อนต่าง ๆ?

๑๗. ฝ่ายทิเบตคิดว่ามีความเป็นไปได้และเกิดประโยชน์หรือไม่ที่จะขับเคลื่อนให้เกิดภราดรภาพในหมู่ชาวพุทธทั่วโลก และสนับสนุนให้ความเป็นชาวพุทธเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของบุคคล (ที่อยู่เหนือและมาก่อนอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ สัญชาติ หรือสังกัดอื่น ๆ)?

๑๘. นอกจากความร่วมมือหรือการแลกเปลี่ยนทางวิชาการแล้ว การร่วมมือระหว่างฝ่ายพุทธทิเบตกับชาวพุทธในประเทศไทยสามารถเป็นไปได้ในลักษณะไหนบ้าง?

Questions for Discussions

As suggested by the Thai delegation

Session I: Buddhism in the Post-Buddha Jayanti Era: Reaching the Same Goal from Different Paths?

1. Are differences among Buddhist sects real or illusory? Is it true that they are a matter of cultural and local conditions, rather than fundamental beliefs and values?
2. If our spiritual goal is basically the same, how do we define such a goal?
3. Do you think our consensus on the definition of happiness and good life can lead to an integrative method of Dharma practices? In other words, is it possible to combine the methods of Mahayana and Theravada into a third, and more effective, path toward enlightenment?
4. Whereas it is obvious that to respect religious differences is politically correct, is it also correct from a Buddhist point of view to recognize different paths to liberation? How do we explain this in Dharma terms?
5. Do you consider engagements in social activities a way of Dharma practice? Can it be related to a Tibetan saying that "Nirvana is not separated from Samsara"?
6. Under the conditions of modern world, is it necessary that one has to become a monk in order to attain enlightenment? Do you think it is possible for a lay person to reach the goal of Nirvana?

Session II: Buddhism in the Post-Bhudda Jayanti Era: Our Solutions to World Problems

7. How possible is it for us to help people find their inner peace, while they are still living in society based on greed and competition?
8. It has been said that one of the most prevalent sickness in the immediate future is stress. What is your opinion with regard to this problem? Do you have any suggestions about Buddhist methods for stress reduction, such as meditation and mind control, which may also be applied to non-Buddhists, or non-practicing Buddhists?

9. As to the question of strategy and tactics, in what way can we persuade our fellow humans to focus on their inner change, so that they will be better equipped in their efforts to change the external world, which is conflict-ridden and full of violent aggressions?
10. Is living a Buddhist way, or serving as a spiritual example, an adequate contribution to the solution to human sufferings? In other words, is non-action a better means in helping others?
11. Probably because of our emphasis on internal development as opposed to external changes, Buddhists, at least in the Thai case, are occasionally criticized as being part of conservative forces. What should be the right view about this type of situation? Is it possible to find a balancing point between equanimity and compassion, or between detachment and involvement?
12. Apart from advocating the Right View, or spreading Buddhist teachings among the populace, do you think we should also struggle for social reforms, or get involved in some forms of anti-injustice movements?
13. How could we incorporate the advance of scientific knowledge into our religious understanding, so that humanity would be better guided toward the right path?

Session III: Buddhism in the Post-Buddha Jayanti Era: From Joining Our Hearts to Joining Our Hands

14. Do you think intellectual activities, or joint academic programs, can serve as a starting point for further cooperation between Mahayana Buddhists and Theravada Buddhists?
15. What are the lessons from your experiences in cross-cultural activities in the West that may be utilized by Thai Buddhists in the age of globalization? Do you think the traditional way of Dharma teaching no longer works in society where all kinds of information flow freely and rapidly?
16. Is it possible for Buddhists of all sects, races, and nationalities, to unite as a single force in their efforts to help the world go through various crises or calamities?
17. Do you think it would be possible and beneficial for humanity, if we strived for Buddhist fraternity at the international level, which would make being Buddhist the most important identity of a believer, overriding his, or her, other identities?
18. Apart from joint intellectual activities, what are other kinds of cooperation between Tibetan and Thai Buddhists that you would like to undertake?

วิทยากรร่วมสนทนา

องค์ดาไลลามะที่ ๑๔
ศาสตราจารย์ พระภิกษุ ซัมดอง รินโปเช
พระอาจารย์งาวัง ซัมเท็น
พระอาจารย์ เกเช ลักดอร์
เกเช ดอจิ ดัมดุล
พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิชฺโช)
พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย (ศากยะ)
พระไพศาล วิสาโล
ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล
ดร.กฤษณพงศ์ กีรติกร
ดร.วิรไท สันติประภพ
ธรรมาจารย์ Shantum Seth

องค์ดาไลลามะที่ ๑๔

องค์ดาไลลามะที่ ๑๔ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของทิเบตประสูติ เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ (ค.ศ. ๑๙๓๕) ท่านกำเนิดในแคว้นอัมโด ที่หมู่บ้านตักเซอร์ (Taktser) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของทิเบต ซึ่งเวลานี้เป็นส่วนหนึ่งของประเทศจีน เมื่ออายุได้ ๒ ขวบ ได้กลายเป็นผู้ถูกเลือกให้มาเป็นประมุของค์ใหม่ องค์ดาไลลามะที่ ๑๔ หลังผ่านการพิสูจน์ตามธรรมเนียมความเชื่อในการกลับชาติมาเกิดใหม่ของชาวทิเบตจนครบถ้วน และเป็นที่แน่ใจว่าเป็นอวตารขององค์ดาไลลามะที่แท้จริง ตามความเชื่อของทิเบต องค์ดาไลลามะทุกองค์เป็นอวตารของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์แห่งความเมตตากรุณา และมีที่ประทับอยู่ ณ พระราชวังโปตาลา ในกรุงลาซา

ท่านได้ผ่านการเล่าเรียนฝึกฝนมาในระบบการศึกษาตามพุทธธรรมประเพณีของทิเบตมาตั้งแต่อายุ ๖ พรรษา การศึกษาในวิถีหลักสูตรวัดที่ผ่านมาในทิเบตนั้นประกอบด้วย วิชาหลัก ๕ วิชา รอง ๕ วิชา ประกอบด้วย ๑. ตรรกะวิทยาแบบพุทธ ๒. ศิลปะและวัฒนธรรมทิเบต ๓. ภาษาสันสกฤต ๔. การแพทย์ทิเบต ๕. ปรัชญาพุทธซึ่งแตกแขนงออกไปเป็น เรื่องตามพระสูตรปรัชญาปารมิตา มาธยมิกะ พระวินัย พระอภิธรรม และปรัชญาประมาณะหรือวิธีคิดที่เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ผ่านตรรกะที่ใช้ในการโต้วาทีธรรม ในวิชาหลัก และ ๑. กวีนิพนธ์ ๒. ดนตรีและศิลปะการแสดงสำหรับวัด ๓. ภาษาศาสตร์ ๔. ดาราศาสตร์ ๕. ไวยากรณ์ศาสตร์ ในวิชา

รอง ทรงจบปริญญาเอกทางปรัชญาของทิเบต ชื่อ เกเช ลารามปา (Geshe Lharampa Degree) ทรงรับผิดชอบบริหารบ้านเมืองทั้งศาสนจักรและอาณาจักรโดยตรงเมื่อมีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา

พระองค์มีพระนิพนธ์หนังสือเป็นจำนวนมาก เช่น จริยธรรมในสหัสวรรษใหม่ (Ethics for a New Millennium) พุทธศาสนาแห่งทิเบตและกุญแจสู่ทางสายกลาง (Buddhism of Tibet and the Key to the Middle Way) การภาวนาประจำวัน (Cultivating a Daily Meditation) บทสนทนาว่าด้วยความรับผิดชอบสากลกับการศึกษา (Dialogues on Universal Responsibility and Education) นโยบายแห่งความเมตตา (Policy of Kindness)

ปัจจุบัน พระองค์ได้ลี้ภัยการเมืองในทิเบตมาอยู่ที่เมืองธรรมศาลา สาธารณรัฐอินเดียตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ ละหน้าที่ประมุขแห่งรัฐบาลพลัดถิ่นทิเบต เป็นเพียงผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวทิเบตและชาวพุทธอีกมากมายทั่วโลก เดินทางทั่วทุกทวีป สอนผู้คนเรื่องพุทธศาสนาและความกรุณา เสวนากับนักวิทยาศาสตร์เรื่องพุทธปรัชญากับวิทยาศาสตร์ พร้อมทั้งได้รับรางวัลโนเบลในสาขาสันติภาพใน ค.ศ. ๑๙๘๙

องค์ดาไลลามะเคยเสด็จเยือนประเทศไทย ๓ ครั้ง ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ พ.ศ. ๒๕๑๕ และ พ.ศ. ๒๕๓๖

ศาสตราจารย์ พระภิกษุ ซัมดอง รินโปเช

ชื่อเดิมคือซัมดอง ลอบซัง เทนซิน เกิดในทิเบตที่แคว้นคัม (Kham) ในปี ค.ศ. ๑๙๓๙ เมื่ออายุได้ ๕ ขวบท่านได้รับการเลือกว่าเป็นพระอาจารย์ซัมดองที่ ๔ ผู้กลับชาติมาเกิด ได้เข้าพำนักและรับการศึกษาในวัดเดรปุง (Drepung) ณ กรุงลาซา

จบการศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตด้านพุทธศาสตร์ในปี ค.ศ.๑๙๗๐ (Buddhist Sciences at Gyütö Monastery , Dalhousie, India) ท่านลี้ภัยมาอยู่ในอินเดียในปี ค.ศ. ๑๙๕๙ หลังจากนั้นได้รับมอบหมายจากองค์ดาไลลามะให้เป็นครูสอนพระทิเบตที่ลี้ภัยออกมาอยู่ในอินเดีย

ปี ค.ศ.๑๙๘๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสถาบันศูนย์อุดมศึกษาของทิเบต ณ เมืองพาราณสี (Central Institute of Higher Tibetan Studies) กระทั่งปี ค.ศ. ๒๐๐๑ ท่านได้รับเลือกจากชาวทิเบตพลัดถิ่นทั่วโลกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรัฐบาลทิเบตพลัดถิ่น (Kalön Tripa) จากการเลือกตั้งทั่วไปเป็นคนแรก จวบจนครบวาระในปี ค.ศ.๒๐๑๑

ปัจจุบันศาสตราจารย์ พระภิกษุ ซัมดอง รินโปเช เป็นทั้งนักวิชาการ พระอาจารย์ ครู และนักปรัชญาแนวพุทธ รวมถึงเป็นนักรณรงค์แนวคิดของคานธีโดยเฉพาะแนวทางแห่งสันติอหิงสา

พระอาจารย์งาวัง ซัมเท็น

เกิดเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ที่เมือง Dokhar ในทิเบตภาคกลาง พระจารย์งาวัง ซัมเท็น เดินทางลี้ภัยออกมาจากทิเบตกับครอบครัวในปี ค.ศ. ๑๙๕๙ ศึกษาที่โรงเรียนในโอริสสา (the Central School for Tibetans in Chandragiri, Orissa) มหาวิทยาลัยทิเบตศึกษาที่สารนาถ ได้คำนำชื่อว่าศาสตรีและอาจารยะ (Shastri and Acharya, the Central University of Tibetan Studies at Sarnath) จนจบระดับเกเช (Geshe Dhorampa and later the Geshe Lharampa degree) หรือปริญญาเอกทางศาสนาที่วัดกาเด็น ชาตรเซ ที่เมืองมุนกด ในรัฐคานาทาคะ (Gaden Shartse Monastery at Mundgod in Karnataka)

พระอาจารย์งาวัง ซัมเท็น เริ่มชีวิตการเป็นนักวิชาการด้วยการเป็นผู้ช่วยวิจัยที่สถาบันทิเบตศึกษาที่สารนาถ และต่อมาได้เป็นหัวหน้าคณะวิจัยที่ทุ่มเทการอนุรักษ์และแปลพระสูตรที่สูญหายเป็นภาษาสันสกฤต (the restoration of the lost Buddhist texts into Sanskrit) จากนั้นรับหน้าที่ศาสตราจารย์ด้านปรัชญา รวมทั้งการเป็นหลักในการดำเนินโครงการแปลพระสูตรจากภาษาทิเบตและสันสกฤตสู่ภาษาฮินดี

ท่านมีความสนใจพิเศษในปรัชญาธรรมของนาคารชุน เขียนหนังสือจำนวนมาก เช่น Ratnavali with commentary, Abhidhammathasamgaho, Pindikrita ภาษาสันสกฤต และ ทิเบต, the Pancakrama of Nagarjuna; Manjusri, an illus-

trated monograph on Tibetan Buddhist scroll paintings. ท่านร่วมเขียนหนังสือ The Ocean of Reasoning (Oxford University Press, New York) อันเป็นหนังสือสำคัญว่าด้วย The commentary on Nagarjuna's Mulamadhyamaka Karika ของอาจารย์ใหญ่ฝ่ายทิเบต ท่านซงคาปะ

ท่านเดินทางไปสอนและบรรยายในวงการวิชาการมากมายทั้งในสหรัฐอเมริกา ยุโรป ออสเตรเลีย รัสเซียและในอินเดีย เคยเป็นอาจารย์พิเศษที่แฮมป์เชียร์, Amherst and Smith College สหรัฐอเมริกา และมหาวิทยาลัยทัสเมเนียในประเทศออสเตรเลีย และเคยได้รับรางวัลเกียรติยศ Padma Shri จากรัฐบาลอินเดียในการเป็นผู้ที่อุทิศทำงานด้านการศึกษาและการประพันธ์

ปัจจุบันเป็นรองอธิการบดีที่มหาวิทยาลัยทิเบตศึกษา ณ เมืองสารนาถ พาราณสี (Central University of Tibetan Studies, Sarnath, Varanasi) ประเทศอินเดีย

พระอาจารย์ เกเช่ ลักดอร์

เกิด ณ เมือง ยาตรา (Yakra) ในทิเบตตะวันตกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ และลี้ภัยออกมาจากทิเบตเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๒ ท่านได้บวชเรียนเป็นสามเณรตั้งแต่ปีค.ศ. ๑๙๖๔ ศึกษาโรงเรียนทิเบตศึกษาสำหรับชาวทิเบต (the Central School for Tibetans) ณ เมือง Dalhousie ในอินเดีย และมาเรียนต่อระดับสูงเกี่ยวกับพุทธปรัชญาที่สถาบันวิภาษวิถีพุทธ (Buddhist Philosophy in the Institute of Buddhist Dialectics) ที่เมืองธรรมศาลาถึงปี ค.ศ.๑๙๘๖

พระอาจารย์ เกเช ลักดอร์เคยเป็นล่ามและผู้ช่วยวิจัยที่ Tibet House สถาบันทางวัฒนธรรมขององค์ดาไลลามะ ในกรุงเดลี ก่อนที่จะมาทำงานให้กับหน่วยงานส่วนพระองค์ขององค์ดาไลลามะตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๘๙ เป็นผู้ช่วยแปลและกิจการพระศาสนารวมถึงการเดินทางทำงานกับองค์ดาไลลามะมากกว่า ๓๐ ประเทศทั่วโลก ทั้งในทวีปอเมริกาเหนือและใต้ ยุโรป ออสเตรเลีย แอฟริกา และเอเชีย

พระอาจารย์ เกเช ลักดอร์ ผ่านการศึกษาระดับปริญญาโททางปรัชญาปารมิตาและมาธยะมิกะ (the Master of Prajnaparamita, the Master of Madhyamika and

the Master of Philosophy (MPhil) from the University of Delhi) และได้รับปริญญาเอกหรือเกเช ในปี ค.ศ.๑๙๙๕ จากมหาวิทยาลัยแห่งวิหารมหาเดรปุงโลเซลิงในอินเดียใต้ (the Geshe Degree from Drepung Loseling Monastic University in South India) ท่านเคยเป็นศาสตราจารย์เกียรติคุณของมหาวิทยาลัยแห่งบริทิช โคลัมเบียในแคนาดา และมหาวิทยาลัยแห่งกรุงเดลี

เกเช่ ดอจิ ดัมดุล

หลังจบการศึกษาสายวิทยาศาสตร์ในปี ค.ศ.๑๙๘๘ ท่านเข้าศึกษาวิชา Buddhist logic, philosophy and epistemology ใน the Institute of Buddhist Dialectics, Dharamsala เป็นเวลา ๑๕ ปี จบระดับดุษฎีบัณฑิตเป็น Geshe Lharampa Degree (Ph.D.) ในปี ค.ศ.๒๐๐๒ จาก Drepung Loseling Monasic University รวมทั้งได้เข้าศึกษาวิชาตันตระ (Tantric studies) เพิ่มเติมใน Gyudmed Tantric College ก่อนที่องค์ดาไลลามะจะส่งไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ สหราชอาณาจักร ในวิชา Proficiency English studies พร้อมกับเป็น visiting fellow ที่ Girton College มหาวิทยาลัย Cambridge อีกด้วย

ท่านได้รับมอบหมายเป็นล่ามประจำพระองค์ องค์ดาไลลามะทั้งในและต่างประเทศ ตั้งแต่ปี ค.ศ.๒๐๐๕ รวมทั้งร่วมในงานแปลพระนิพนธ์ต่างๆ จากภาษาทิเบตเป็นภาษาอังกฤษ เช่น Arya Nagarjuna's "Mulamadyamikakarika" (Fundamental Wisdom of the Middle Way), Acharya Shantideva's "Bodhicaryavatara" (Wisdom Chapter) โดยในปี ๒๐๐๘ ได้รับมอบหมายในการร่วมงานกับศาสตราจารย์นายแพทย์ พอล เอ็กมาน แห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย (Prof. Paul Ekman of the University of California Medical School) ในการจัดทำหนังสือขององค์ดาไลลามะชื่อ "Emotional Awareness" รวมทั้งหนังสือชุดสำคัญ "Ethics for the New Millennium - Part II," "The Graded Path." และ "Art of Happiness" ร่วมกับ Prof. Haward Cutlar

ท่านได้รับมอบหมายจากองค์ดาไลลามะในโครงการผลิตตำราด้านพุทธศาสตร์และปรัชญา (Buddhist Science and Philosophy) ซึ่งใช้อ้างแพร่หลายในวงวิชาการด้าน Buddhist philosophy, metaphysics, epistemology, and science. ทั่วโลก โดยท่านเองนั้นเป็นบรรณาธิการวารสาร Drelo-ma Magazine ของ Drepung Loseling Library อยู่ ๘ ปี รวมทั้งอีก ๕ ปี ของวารสารวิชาการด้านวิทยาศาสตร์และปรัชญาตะวันตก "Lhaksam Tsekpa" - a journal of comparative studies ของ the Institute of Buddhist Studies

ท่านเขียนบทความตีพิมพ์ นำเสนอ ตลอดจนเป็นวิทยากรบรรยาย และผู้สอนและพัฒนาหลักสูตรเป็นจำนวนมากทั้งในอินเดียและต่างประเทศ มีบทความสำคัญ เช่น "The Paradox of Brain and Mind" and "The Ultimate Reality According to Arya Nagarjuna." รวมทั้งกำลังเขียนหนังสือสำคัญ ๒ เล่ม ชื่อ "Journey into the Paradox of Brain and Mind" และ "What Constitutes the Ultimate Reality: The Effects of Understanding the Ultimate Reality."

เมื่อเดือนมีนาคม ๒๐๑๑ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมทิเบตแห่งองค์ดาไลลามะ ในกรุงนิวเดลี (Tibet House, the Cultural Centre of H.H. the Dalai Lama)

พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิชฺโช)

นามเดิมคือพระมหาสุวิทย์ ปิยวิชฺโช ท่านเกิดและเติบโตที่บ้านเหล่าหลวง ตำบลวังทอง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี บ้านเกิดท่านสมัยนั้นกันดารมาก ไม่มีไฟฟ้าหรือถนนเข้าหมู่บ้าน ต้องเดินไป-กลับวันละ ๗ กิโลเมตรเพื่อเรียนหนังสือที่หมู่บ้านห้วยปลาโด เมื่ออายุได้ ๙ ขวบ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จไปเยี่ยมถึงหมู่บ้าน เด็กชายสุวิทย์มีโอกาสเข้าเฝ้ารับพระราชทานของขวัญ ทรงมีรับสั่งว่า "หนู เรียนหนังสือให้เก่งให้ดีนะ จะได้เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้" จากรับสั่งนี้ได้สร้างแรงบันดาลใจให้เข้ามาบวชเรียนเพื่อจะได้เป็นที่พึ่งของคนอื่น

เด็กชายสุวิทย์ได้รับการสนับสนุนจากพระอาจารย์บุญยัง ผลญาโณ และพระครูวิศิษฏ์ธรรมคุณ ศิษย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ให้ได้บวชเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ ๑๒ ปี ที่วัดอรัญญวิเวก วัดประจำหมู่บ้าน แรกบวชได้ติดตามพระอาจารย์บุญยังเดินธุดงค์อยู่ ๔ ปี พระอาจารย์เห็นว่าอายุยังน้อยและท่านสุขภาพไม่ค่อยดีจะมาเดินธุดงค์อย่างเดียวคงไม่พอ จึงถูกส่งมาเรียนหนังสือที่วัดโพธิสมภรณ์ ตัวเมืองอุดรธานี ได้เป็นศิษย์ของพระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี) เจ้าอาวาส ต่อมาไม่นานเจ้าคุณพระอุดมญาณโมลี ซึ่งเคยอยู่ที่วัดบวรนิเวศมาก่อนได้นำมาฝากตัวเรียนต่อ ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ในพ.ศ. ๒๕๒๓ โดยเป็นศิษย์ของพระอมรโมลี ปัจจุบันคือ สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต) และได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบวรนิเวศวิหาร มีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์

พระสุวิทย์ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนและถวายงานสมเด็จอุปัชฌาย์อย่างเต็มที่ จนจบเปรียญธรรม ๙ ประโยคจากสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร และปริญญาตรีจาก

มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพ.ศ. ๒๕๓๐ จากนั้นได้กลับไปสอนหนังสือแก่พระภิกษุสามเณรที่วัดโพธิสมภรณ์ เป็นเวลา ๒ ปี เมื่อเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวรได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าสถาปนาเป็นที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระมหาสุวิทย์ได้รับเลือกให้เป็นหนึ่งในผู้ช่วยเลขานุการ

หลังจากปฏิบัติศาสนกิจในฐานะผู้ช่วยเลขานุการเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชได้ ๔ ปี ก็ได้รับพระราชทานทุนจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ไปศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่วิทยาลัยบูรพศึกษาและอาฟริกาศึกษา มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ ระหว่างศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ท่านได้เดินทางไปบรรยายพุทธธรรมตามโรงเรียน วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหลายแห่งจนเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวพุทธในอังกฤษ นอกจากนี้ยังเป็นหนึ่งในผู้ประสานงานในการก่อตั้งศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด ซึ่งภายหลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระปรมาภิไธยให้ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดนำไปใช้เป็นชื่อตำแหน่งผู้ชำนาญทางภาษาบาลีและพระพุทธศาสนา

เมื่อจบปริญญาโทแล้ว กลับมาจำพรรษาที่วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก มีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ท่านได้อุตสาหะสนับสนุนให้เยาวชนได้เข้ามาบวชเรียนปีละกว่า ๑๐๐ รูป เนื่องจากท่านเห็นว่าจำนวนพระภิกษุสามเณรลดลงมาก จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ท่านก่อตั้ง "กองทุนปลูกรากแก้วศาสนทายาท" ขึ้นมา เพื่อชักชวนเยาวชนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แต่ขาดโอกาสทางการศึกษา เข้ามาบวชเรียนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา ๑๐ ปี คือจบปริญญาตรีหรือเปรียญธรรม ๙ ประโยค

นอกจากนี้ท่านยังเป็นนักเขียน นักวิชาการที่ใช้สำนวนกระชับ เข้าใจง่าย ทั้งยังนำเสนอวิธีคิดใหม่ ๆ ท่านมีผลงานทั้งหนังสือ ซีดี ผลิตรายการวิทยุโทรทัศน์ และวิทยุเกี่ยวกับธรรมะมากมาย ท่านใช้นามปากกาว่า "ปิยโสภณ" และปัจจุบันท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระราชญาณกวี

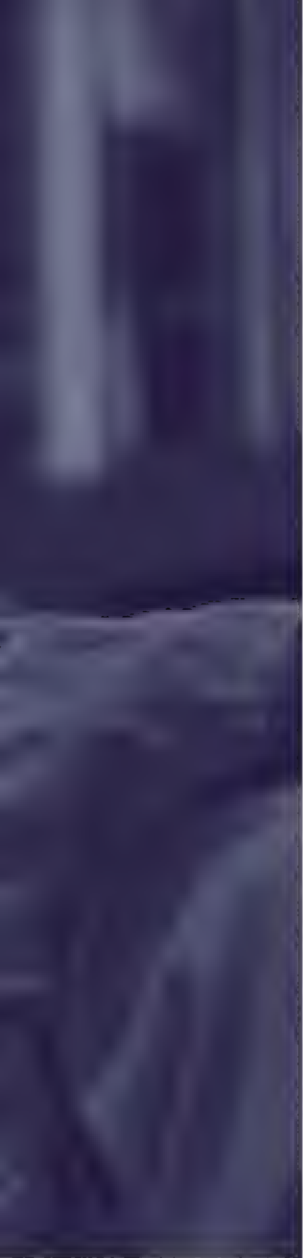

พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย (ศากยะ)

พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย (ศากยะ) เป็นชาวเนปาล เกิดในตระกูล "ศากยวงศ์" เมื่ออายุได้ ๑๔ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่กรุงกาฐมาณฑุบ้านเกิด ประเทศเนปาล และมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในประเทศไทย โดยมีเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ (พ.ศ. ๒๕๒๓) จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๒๕) และจบการศึกษาปริญญาโท ทางด้านมานุษยวิทยา จากมหาวิทยาลัยตรีภูวัน มหาวิทยาลัยแห่งชาติเนปาล (พ.ศ. ๒๕๓๐) ต่อมาได้ไปศึกษาต่อในระดับ MPhil ด้านมานุษยวิทยาสังคม ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ สหราชอาณาจักร (พ.ศ. ๒๕๓๗) และในระดับปริญญาเอก ในสาขาวิชาเดียวกัน ที่มหาวิทยาลัยบรูเนล สหราชอาณาจักร (พ.ศ. ๒๕๔๓) ตลอดการศึกษาในสหราชอาณาจักร ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ทุนพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย มีบทบาททางวิชาการด้านพุทธศาสนาและมานุษยวิทยาโดยมีผลงานตีพิมพ์ในหนังสือและวารสารจำนวนมาก มักได้รับอาราธนาเป็นองค์ปาฐกในการประชุมระดับชาติและนานาชาติ ครอบคลุมเนื้อหาทางด้านพุทธศาสนา มานุษยวิทยา เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น และเป็นผู้จัดประชุมพระพุทธศาสนานานาชาติมาหลายครั้ง

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ คราวองค์ดาไลลามะเสด็จเยี่ยมประเทศไทยเป็นทางการ ในฐานะทรงเป็นพระอาคันตุกะของเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราชฯ พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย ได้รับมอบหมายหน้าที่เป็นพระอุปัฏฐากและล่ามประจำองค์ดาไลลามะ ตลอดการประทับอยู่ของพระองค์ในประเทศไทย

ใน พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย เพื่อไปร่วมประชุมและเป็นองค์ปาฐกหลักร่วมกับรัฐมนตรีจากประเทศต่างๆ ในการประชุม ASEM Interfaith Dialogue ครั้งที่ ๒ ณ ประเทศไซปรัส และเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับอาราธนาไปเป็นองค์ปาฐกร่วมในการประชุมระดับสูง ณ สำนักงานใหญ่ องค์การสหประชาชาติ มหานครนิวยอร์ค ในเรื่อง "ความสุขและสุขภาวะ - การกำหนดกระบวนทัศน์เศรษฐกิจใหม่"

นอกจากเป็นวิทยากรบรรยายธรรมภาคภาษาอังกฤษทาง Radio Thailand ของกรมประชาสัมพันธ์ และเป็นวิทยากรรับเชิญของรายการโทรทัศน์ "เจียดเวลาหาสุข" ออกอากาศทาง UBC 8 และ TNN 2 แล้ว พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย ยังแสดงทัศนะในเรื่องสถานการณ์ปัจจุบัน และพุทธศาสนาต่อสื่อไทย เนปาล หรือสื่อโลก ไม่ว่า บีบีซี เอบีซี ตามที่ขอสัมภาษณ์อยู่เนืองๆ

ปัจจุบัน พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย พำนักจำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร และปฏิบัติหน้าที่อยู่ในหลายตำแหน่ง คือ เป็นผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒) รักษาการรองอธิการบดี ฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ตั้งแต่พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๕) เป็นอาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๔) เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหิดล (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕) เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๑) และยังเป็นอาจารย์พิเศษที่มหาวิทยาลัยซานตา คลาร่า มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕) และมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด สหราชอาณาจักร (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๓)

พระไพศาล วิสาโล

เดิมชื่อ ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ เป็นชาวกรุงเทพฯ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ แผนกศิลปะ จากโรงเรียนอัสสัมชัญ และสำเร็จการศึกษาขั้นอุดมศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ระหว่างเรียนที่ธรรมศาสตร์ เคยเป็นสาราณียกรปาจารยสาร (พ.ศ.๒๕๑๘-๒๕๑๙) และเป็นเจ้าหน้าที่กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคมตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ (จนถึงพ.ศ. ๒๕๒๖) โดยมีบทบาทร่วมในแนวทางอหิงสาต่อเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ จนเป็นเหตุให้ถูกล้อมปราบภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และถูกคุมขังในเรือนจำเป็นเวลา ๓ วัน

ต่อมาในพ.ศ. ๒๕๒๖ อุปสมบท ณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร เรียนกรรมฐานจากหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ วัดสนามใน ก่อนไปจำพรรษาแรก ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยศึกษาธรรมกับหลวงพ่อคำเขียน สุวัณโณ จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต แต่ส่วนใหญ่พำนักอยู่ที่วัดป่ามหาวัน อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยจำพรรษาสลับระหว่างวัดป่าสุคะโตกับวัดป่ามหาวัน

นอกจากการจัดอบรมปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจริยธรรมแล้ว พระไพศาลยังเป็นประธานเครือข่ายพุทธิกา กรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง กรรมการมูลนิธิสุขภาพไทย กรรมการมูลนิธิสันติวิถี กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น กรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ปรึกษาคณะกรรมการสภาสถาบันอาศรมศิลป์ โดยก่อนหน้านี้เคยเป็นกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ และกรรมการปฏิรูป นอกจากนั้นยังเป็นกรรมการที่ปรึกษา International Engaged of Buddhism และ Buddhist Peace Fellowship (USA)

ทุกวันนี้ พระไพศาลยังเขียนหนังสือและบทความอยู่เป็นประจำ ผลงานที่ผ่านมา ได้แก่ งานเขียนและงานบรรยายจำนวน ๑๕๓ เล่ม งานเขียนร่วม ๒๖ เล่ม งานแปลและงานแปลร่วม ๙ เล่ม งานบรรณาธิกรณ์และบรรณาธิกรณ์ร่วม ๗ เล่ม

ผลงานล่าสุดคือ เป็นสุขทุกย่างก้าว (พิมพ์โดยเนชั่นบุ๊ค)

ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นบุคคลที่มีหลายสถานะ ทั้งๆ ที่ปัจจุบันเป็นผู้สูงวัยแล้ว แต่สื่อมวลชนก็ยังชอบเอ่ยถึงเขาในฐานะอดีตผู้นำนักศึกษาที่เคยนำขบวนโค่นระบอบเผด็จการทหารในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ในอีกด้านหนึ่งเสกสรรค์เคยเป็นนักรบปฏิวัติที่ปฏิบัติการใต้ดิน ก่อนที่จะกลายมาเป็นทั้งอาจารย์ประจำและคณบดีรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยังไม่ต้องเอ่ยถึงว่าเขาเป็นนักเขียนในระดับศิลปินแห่งชาติด้วย

เสกสรรค์เกิดที่จังหวัดฉะเชิงเทราเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ ในครอบครัวที่มีบุตร ๖ คน บิดาของเขามีอาชีพเป็นคนงานรับจ้างในเรือประมง ส่วนมารดาขายผลไม้อยู่ในตลาดสดของหมู่บ้าน หลังจากเรียนจบชั้นมัธยมที่จังหวัดชลบุรี เขาได้มีโอกาสไปเรียนต่อที่สหรัฐอเมริกาเป็นเวลาหนึ่งปีในฐานะนักเรียนแลกเปลี่ยน ก่อนที่จะกลับมาเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การมีพื้นฐานมาจากครอบครัวผู้ยากไร้ทำให้เสกสรรค์สนใจปัญหาบ้านเมืองมาตั้งแต่เริ่มชีวิตนักศึกษา ขณะเดียวกันนิสัยที่ไม่ชอบการกดขี่ข่มเหงและการเอารัดเอาเปรียบก็พาเขาไปสู่การเคลื่อนไหวคัดค้านความอยุติธรรมมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งกลายเป็นผู้นำที่โดดเด่นที่สุดคนหนึ่งในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๕๑๖ อย่างไรก็ตาม แรงกดดันทางการเมืองและการคุกคามจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมทำให้เสกสรรค์ต้องตัดสินใจจับอาวุธในอีก ๒ ปีต่อมา เขาใช้ชีวิตเป็นทหารป่าอยู่ประมาณ ๕ ปี ก่อนที่จะลงจากภูเขามามอบตัวกับทางการด้วยความรู้สึกผิดหวังในขบวนการปฏิวัติที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

เสกสรรค์ ประเสริฐกุลใช้เวลาอีกเกือบ ๑๐ ปีไปในการเรียนต่อระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ สหรัฐอเมริกา ก่อนที่จะกลับมาสอนหนังสือที่มหาวิทยาลัยดั้งเดิมของเขาในฐานะนักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะ เสกสรรค์ ประเสริฐกุลยังคงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของประเทศชาติและสังคมไทยต่อเนื่องอีกหลายปี เขาไม่เพียงบรรยายหรือแสดงปาฐกถาในประเด็นสำคัญในที่ประชุมต่างๆ เท่านั้น หากยังเขียนบทความวิจารณ์สังคมลงในหนังสือพิมพ์ชั้นนำอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้แล้วเสกสรรค์ยังทำงานวรรณกรรมในอีกหลายรูปแบบ มีทั้งที่เป็นบทกวี เรื่องสั้น ความเรียง และบันทึกการเดินทาง งานเขียนของเขาได้รับการยกย่องว่ามีความงดงามทางภาษาและลุ่มลึกทางความคิด

พ.ศ. ๒๕๔๔ ประวัติการต่อสู้ในวัยหนุ่มของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลได้ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ ซึ่งต่อมาได้รับการตัดสินว่าเป็นภาพยนตร์ยอดเยี่ยมประจำปีโดยสมาคมผู้สื่อข่าวบันเทิงและชมรมนักวิจารณ์บันเทิง จากนั้นใน พ.ศ. ๒๕๔๖ เขายังได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้รับรางวัลศรีบูรพาฐานะนักเขียนที่มีผลงานที่ทรงคุณค่าต่อสังคม หลังจากมีงานตีพิมพ์มากกว่า ๓๐ เล่ม ในที่สุดเสกสรรค์ในวัย ๖๐ ปีก็ได้รับการประกาศเกียรติคุณให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ประจำปี ๒๕๕๒

ในด้านพัฒนาการทางจิตวิญญาณ เสกสรรค์ ประเสริฐกุลไม่เพียงเป็นชาวพุทธโดยกำเนิดเช่นเดียวกับคนไทยส่วนใหญ่ หากยังมาจากครอบครัวที่เปี่ยมศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เขามีตาที่บวชเป็นพระในบั้นปลายของชีวิตและมีย่ายายที่เคยบวชชี ขณะที่ตัวเขาเองก็ใช้ชีวิตเป็นเด็กวัดอยู่นานถึง ๕ ปี สภาพดังกล่าวนับเป็นเบ้าหลอมทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่ทรงอิทธิพลต่อความคิดจิตใจของเสกสรรค์อย่างยิ่ง แม้ว่าความซับซ้อนร้อนแรงของช่วงชีวิตวัยหนุ่มจะพาเขาหันเหความเชื่อและค่านิยมไปทางอื่น แต่สุดท้ายเมื่อผิดหวังกับทุกอย่าง เสกสรรค์ก็กลับมาอยู่ใต้ร่มเงาของพุทธธรรมด้วยศรัทธาที่หนักแน่นกว่าเดิม ซึ่งลักษณะดังกล่าวมักปรากฏชัดอยู่ในปาฐกถาและงานเขียนชิ้นหลังๆ ของเขา

ปัจจุบันเสกสรรค์ใช้ชีวิตสันโดษอยู่กับภรรยาชื่อนันทพรในเขตจังหวัดนนทบุรี เขามีบุตรชาย ๒ คนจากการสมรสครั้งแรก คือ แทนไท ประเสริฐกุล และวรรณสิงห์ ประเสริฐกุล

ดร.กฤษณพงศ์ กีรติกร

หลังจากเกษียณอายุใน พ.ศ. ๒๕๕๐ อาจารย์กฤษณพงศ์เป็นที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (มจธ.) สอนคุมปริญญาโทและเอกและคุมวิทยานิพนธ์ด้านพลังงาน ให้คำแนะนำแก่มหาวิทยาลัยด้านการพัฒนาอาจารย์ใหม่ การวางทิศทางและตำแหน่งวิทยาเขตราชบุรีของมหาวิทยาลัยให้เป็นมหาวิทยาลัยแห่งภาคตะวันตกของไทยและการสร้างความร่วมมือกับประชาคมอาเซียนผ่านพม่า รวมทั้งการวางระบบคลัสเตอร์วิชาการและวิจัยให้มหาวิทยาลัย

ปัจจุบันอาจารย์กฤษณพงศ์เป็นนายกสภามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ประธานวิทยาลัยชุมชน กรรมการสภากาชาดไทย ประธานโครงการโรงเรียนจุฬาภรณ์ราชวิทยาลัย (๑๒ แห่ง) ในฐานะโรงเรียนวิทยาศาสตร์ภูมิภาค และเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในสภามหาวิทยาลัยรัฐและเอกชน สถาบันวิชาการ และมูลนิธิจำนวนหนึ่ง

อาจารย์กฤษณพงศ์ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรกของ มจธ. ในระบบมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๔๙) เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๐) ประธานโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ (องค์กรมหาชน) (พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๒) กรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ด้านการศึกษา อาจารย์กฤษณพงศ์จบปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง และปริญญาเอกด้านวิศวกรรมไฟฟ้าจากสหราชอาณาจักร ได้รับรางวัลเหรียญทองการศึกษา รางวัลกิตติคุณอาเซียนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รางวัลนักวิจัยดีเด่นแห่งชาติด้านวิศวกรรมศาสตร์และอุตสาหกรรมวิจัย และปริญญาวิศวกรรมศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

ปัจจุบัน อาจารย์กฤษณพงศ์ให้ความสำคัญสามเรื่องในการทำงาน ประการแรก การทำงานกับกลุ่มชายขอบ การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม (economically and socially marginalized) โดยเน้นการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนชนบท และการศึกษาของเด็กและเยาวชน เป็นการทำงานในพื้นที่ชนบทเข้าทศวรรษที่สี่ ประการที่สองคือ การบูรณาการเทคโนโลยีวิศวกรรม พลังงาน และสิ่งแวดล้อมเพื่อระบบเกษตรกรรม (Engineering, Energy and Environmental Technology for Agricultural System -3Efor A) และประการที่สาม การจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษ

ดร.วิรไท สันติประภพ

ดร.วิรไทเป็นนักเศรษฐศาสตร์ด้านการเงิน การธนาคาร ที่มีประสบการณ์ทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ ผ่านการทำงานทั้งในภาครัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศ และสถาบันการเงินเอกชน ดร.วิรไทเริ่มทำงานในฐานะนักเศรษฐศาสตร์ที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศ กรุงวอชิงตัน ดีซี เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจไทยใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ดร.วิรไทได้กลับมาเป็นผู้อำนวยการร่วม สถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจ สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง และมีบทบาทสำคัญในการผลักดันมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ และมาตรการแก้ไขปัญหาระบบสถาบันการเงิน ใน พ.ศ. ๒๕๔๓ ดร.วิรไทได้เข้าร่วมงานกับธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) โดยดำรงตำแหน่งสุดท้ายเป็นผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่ สายกลยุทธ์ลูกค้าธุรกิจ และในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ดร.วิรไทได้เข้าร่วมงานกับตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้จัดการสายงานวางแผนกลยุทธ์องค์กร

ในด้านการศึกษา ดร.วิรไทสำเร็จการศึกษาเศรษฐศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับพระราชทานรางวัลทุนภูมิพล และได้รับพระราชทานทุนมูลนิธิอานันทมหิดลไปศึกษาต่อจนสำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิตด้านเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย Harvard

ในด้านกิจกรรมสังคม ดร.วิรไท เป็นกรรมการของมูลนิธิอานันทมหิดล แผนกธรรมศาสตร์ ประธานชมรมผู้รับพระราชทานทุนมูลนิธิอานันทมหิดล กรรมการและเหรัญญิกของมูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ รองประธานของ Harvard Club of Thailand กรรมการตรวจสอบของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรรมการ และเลขานุการในคณะกรรมการสนับสนุนหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ และกรรมการที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจของหน่วยงานระดับประเทศหลายหน่วยงาน

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ดร.วิรไทได้รับเลือกจากนิตยสาร The Asian Banker ให้เป็นหนึ่งใน ๕๐ ของนักการธนาคารรุ่นใหม่ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิคและตะวันออกกลาง และในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการตรวจสอบ (Oversight Committee) ขององค์การอนามัยโลก ณ กรุงเจนีวาอีกด้วย

Shantum Seth

Shantum Seth ธรรมาจารย์ชาวอินเดียผู้เคยบวชเรียนมาในวิถีเซน สายของท่านติช นัท ฮันห์ ปัจจุบันนำการจาริกแสวงบุญภาวนา ณ สถานที่สำคัญต่างๆ ทางพุทธศาสนาในอินเดียและเอเชียใต้ นำการเดินทางในนามกลุ่ม 'In the Footsteps of the Buddha' (www.buddhapath.com) พร้อมทั้งเป็นผู้นำวิถีพุทธทางด้านสันติอหิงสา การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม และเรื่องสิ่งแวดล้อม รวมถึงการฝึกครูในโรงเรียนต่างๆ ทางด้านการเจริญสติ และศีลธรรมในโลกสมัยใหม่ ผ่านองค์กรไม่แสวงหากำไร Ahimsa (www.ahimsatrust.org) ที่เขาผลักดันก่อตั้งขึ้นมา

เขาได้มีส่วนร่วมในการเขียนหนังสือหลายเล่ม รวมทั้งเล่มสำคัญ 'Walking with the Buddha', 'Planting seeds...Practicing Mindfulness with children', และ 'Volunteers against Conflict'. รวมถึงเป็นที่ปรึกษาให้กับรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับพุทธในอินเดียให้กับรายการของสถานี BBC PBS และช่อง Discovery รวมถึงหนังโดยการผลิตของ Hollywood บทความที่หลากหลายของเขาได้ลงในหนังสือพิมพ์ New York Times Newsweek และนิตยสาร National Geographic และอื่นๆ

อาจารย์ Shantum Seth เคยทำรายการโทรทัศน์รายสัปดาห์ในอินเดียชื่อ พุทธัง สรณัง คัจฉามิ เพื่อนำเสนอการสอนพุทธธรรมและการทำสมาธิภาวนาในชีวิตประจำวัน ได้รับเชิญเป็นวิทยากรในอินเดียและนานาชาติเสมอ ๆ รวมทั้งการให้คำปรึกษาแก่รัฐบาลอินเดียเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเรียนรู้พุทธ-ศาสนาในอินเดีย

อาจารย์ Shantum Seth จบการศึกษาด้านการพัฒนาด้วยงานวิจัยเกี่ยวกับ Gandhian Economics จากมหาวิทยาลัยอีสต์แองเกลีย เคยทำงานกับโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ด้านการส่งเสริมอาสาสมัครในงานการศึกษาเพื่อสันติภาพและวิถีชีวิตชุมชนใน ๑๖ ประเทศ โดยเข้าร่วมงานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกด้วยการเดินทางทั่วโลกกว่า ๕๐ ประเทศ เคยพำนักในอังกฤษ และฝรั่งเศสร่วม ๑๕ ปี ปัจจุบัน พำนักอยู่กับบิดามารดา ภริยาและธิดา ๒ คน ที่เมือง Noida เมืองใกล้กับกรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย

รายนามพระภิกษุ มหาเถระ เถรานุเถระ และ ธรรมวาที

เข้าร่วมจาริกธรรมเรียนรู้ศรัทธาพระพุทธศาสนาในชมพูทวีป และสนทนาธรรมกับองค์ดาไลลามะ ณ สาธารณรัฐอินเดีย

ระหว่างวันที่ ๑๕-๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๕

วิทยากร

๑ **พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยวิชฺโช)**, ปธ.๙ ศน.บ, M.A. (*พรรษา ๓๑*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร
- อดีตผู้ช่วยเลขานุการ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ
- หนึ่งในผู้ประสานงานสำคัญในการก่อตั้งศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด
- เจ้าของนามปากกา ปิยโสภณ

๒ **พระไพศาล วิสาโล** (*พรรษา ๓๐*)

- เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ
- ประธานเครือข่ายพุทธิกา, วิทยากรประจำโครงการ เผชิญความตายอย่างสงบ
- ผลงานเขียน "พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต"

๓ **พระ ดร.อนิลมาน ธมฺมสากิโย** น.ธ.เอก, ศน.บ. (สังคมวิทยา), M.A. (Anthropology), M.Phil. (Social Anthropology), Ph.D.(Social Anthropology) (*พรรษา ๓๓*)

- วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
- ผู้ช่วยเลขานุการ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ
- รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- อาจารย์พิเศษประจำอยู่ที่วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยซานตาคลาร่า รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา

ผู้ช่วยแปล

๔ **พระสิริปัญโญ** (ลูกครึ่งไทย-มาเลเซีย) (*พรรษา ๑๗*)

- ประธานสงฆ์ สำนักสงฆ์เหมืองเต่าดำ (สาขาวัดป่านานาชาติ) อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

พระมหาเถระ

๕ **พระครูนิโครธธรรมาภรณ์** (เอนก ยสทินฺโน) (*พรรษา ๔๕*)

- เจ้าอาวาสวัดป่าไทรงาม (สาขาวัดหนองป่าพง ที่ ๑๐) อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี
- รองประธานกรรมการ คณะกรรมการคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงและสำนักสาขา
- รองประธานกรรมการ คณะกรรมการมรดกธรรมพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)

๖ พระมหาประจวบ สุจิณฺโณ (*พรรษา ๔๐*)

- วัดชลประทานรังสฤษฏ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี
- อาจารย์สอนปฏิบัติอานาปานสติประจำวัดชลประทานรังสฤษฏ์ และสวนโมกข์กรุงเทพ

๗ **พระครูมงคลปัญญาธร** (เสถียร ปญฺญาธโร) (*พรรษา ๓๙*)

- เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล อ.เมือง จ.นครพนม และเจ้าคณะตำบลกุรุคุ

๘ **พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ** (อินศร จินฺตาปญฺโญ) (*พรรษา ๓๘*)

- รองเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม

๙ **พระมิตซูโอะ คเวสโก** (ชาวญี่ปุ่น) (*พรรษา ๓๘*)

- เจ้าอาวาสวัดสุนันทวนาราม (สาขาวัดหนองป่าพง ที่ ๑๑๗) อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี
- สัทธิวิหาริกรุ่นแรกของหลวงพ่อชา (พระภิกษุสงฆ์รุ่นแรกที่หลวงพ่อชาอุปสมบทให้)
- อาจารย์สอนปฏิบัติอานาปานสติประจำวัดสุนันทวนาราม และสวนโมกข์กรุงเทพ

๑๐ **พระสว่าง ติกฺขวีโร**, ปธ., นธ.เอก อภิธรรมมิกเอก และอภิธรรมมัชฌิมตรี ศึกษาต่อที่ประเทศพม่าเป็นเวลา ๙ ปีเศษ โดยได้ศึกษาที่วัดปัญจนิกาย เป็นเวลา ๕ ปีเศษ และศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กบาเอ จังหวัดย่างกุ้ง (*พรรษา ๓๖*)

- เจ้าอาวาสวัดวิปัสสนาติกขวราราม อ.วังน้ำเขียว จ.นครราชสีมา
- พระธรรมทูตสายต่างประเทศรุ่นที่ ๕ ปฏิบัติศาสนกิจที่อเมริกาและพม่า
- พระวิปัสสนาจารย์ ประจำวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และยุวพุทธิกสมาคมฯ

๑๑ **ดร.พระมหาวีระวงศ์ วีรวํโส**, ปธ. ๖ (*พรรษา ๓๑*)

- วัดอมรินทราราม วรวิหาร กรุงเทพฯ

๑๒ **พระคันธสาราภิวงศ์** (สมลักษณ์ คนฺธสาโร) น.ธ.เอก, ปธ.๘, เจติยังคณะ คณวาจกธรรมาจริยะ และสาสนธชธรรมาจริยะ จากรัฐบาลพม่า (เทียบเท่า ปธ. ๙ ของประเทศไทย) (*พรรษา ๓๑*)

- เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ อ.เมือง จ.ลำปาง
- อาจารย์ใหญ่ฝ่ายการศึกษาวัดท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๑๓ **พระคัมภีรญาณ อภิปุญฺโญ** (*พรรษา ๓๑*)

- เจ้าอาวาสวัดป่าสุญญตา ประจวบคีรีขันธ์
- อดีตอาจารย์สอนปฏิบัติอานาปานสติประจำสวนโมกขพลาราม ไชยา

๑๔ **พระราชสิทธิมุนี วิ.** (บุญชิต ญาณสํวโร), ปธ.๙. พธ.บ., อ.ม., พธ.ด. (*พรรษา ๓๐*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร
- พระวิปัสสนาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย ระดับปริญญาโท - ปริญญาเอก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- กรรมการชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๒
- กรรมการกองพระอภิธรรมปิฎก ในการพิจารณาตรวจสอบต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติ ๖๐ ปี ตามมติมหาเถรสมาคม

๑๕ **พระมหาประวัติ ถาวรจิตฺโต**, ปธ.๗ (*พรรษา ๓๐*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ อ.เมือง จ.ลำปาง

๑๖ **พระดุษฎี เมธงฺกุโร** (*พรรษา ๒๘*)

- เจ้าอาวาสวัดทุ่งไผ่ อ.เมือง จ.ชุมพร
- จำพรรษาที่สวนโมกข์ในช่วงบั้นปลายชีวิตของพุทธทาสภิกขุ

๑๗ **พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร**, ปธ. ๖ บาลีชั้นสูงโสตฺชะนะปันตี, สาสนธชธัมมาจริยะ (ย่างกุ้ง) (*พรรษา ๒๘*)

- รองเจ้าอาวาสวัดจากแดง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
- สอนบาลีไวยากรณ์ขั้นสูง สอนภาษาพม่า สอนพระอภิธรรม สอนพระไตรปิฎก
- อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
- รายการธรรมเติมสุข ทางสถานีวิทยุ ก.ท.ม. A.M. ๘๗๓

๑๘ **พระครูสันติธรรมนิเทศ** (ปรีชา ชุตินฺธโร) (*พรรษา ๒๕*)

- รองเจ้าอาวาส วัดสันตจิตตาราม ประเทศอิตาลี (สาขาต่างประเทศของวัดหนองป่าพง)
- พระไทยที่ท่านอาจารย์ชามอบหมายให้เป็นพระธรรมทูตสายหนองป่าพง

๑๙ **พระปลัดบุญมา ปุญฺญสิริ** (*พรรษา ๒๕*)

- เจ้าอาวาสวัดป่าห่องเตย อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี (สายปฏิบัติวัดหนองป่าพง)

๒๐ **พระอธิการราวี จารุธมฺโม** (*พรรษา ๒๔*)

- เจ้าอาวาสวัดป่าโนนกุดหล่ม อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ
- จัดตั้งสถานีวิทยุพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัด

๒๑ **พระเมธี สุเมธโส** (*พรรษา ๒๔*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
- อาจารย์สอนปฏิบัติอานาปานสติสำหรับชาวต่างชาติ ณ สวนโมกข์นานาชาติ ไชยา

๒๒ **พระมหาสยามรัฐ พุทฺธํกุโร**, ปธ.๙ (*พรรษา ๒๓*)

- เจ้าอาวาสวัดฉลาดธรรมาราม อ.เมือง จ.นครพนม

๒๓ **ดร.พระมหาบวรวิทย์ รตนโชโต**, ปธ.๖, ปริญญาโท และเอก สังคมศึกษา มหาวิทยาลัย B.H.U. INDIA (*พรรษา ๒๓*)

- วัดรวกบางบำหรุ กรุงเทพฯ
- พระธรรมวิทยากรอินเดีย-เนปาล-ศรีลังกา
- พระธรรมวิทยากรบรรยายที่สำนักปฏิบัติธรรมเขาดินหนองแสง จ.จันทบุรี

๒๔ **ดร.พระมหาสุทิตย์ อาภากโร** ปธ.๗, ธ.บ., พธ.ม., พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) (*พรรษา ๒๒*)

- เจ้าอาวาสวัดสุทธิวราราม
- ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕ **พระมหาภูมิชาย อคฺคปญฺโญ**, ปธ.๙ (*พรรษา ๒๒*)

- รองเจ้าอาวาสวัดเขาวัง อ.เมือง จ.ราชบุรี
- พระวิปัสสนาจารย์

๒๖ **พระคอร์ด สุขจิตฺโต** (ชาวเยอรมัน) (*พรรษา ๒๒*)

- วัดอมราวดี (สาขาต่างประเทศของวัดหนองป่าพง), สหราชอาณาจักร
- จำพรรษาที่ธรรมาศรมธรรมทูตในช่วงบั้นปลายชีวิตของพุทธทาสภิกขุ

๒๗ **พระอธิการอุเทน กลฺยาโณ** (*พรรษา ๒๒*)

- เจ้าอาวาสวัดป่ามณีรัตน์ (สาขาสำรวจวัดหนองป่าพง ที่ ๓๑) อ.สำโรง จ.อุบลราชธานี

๒๘ **พระมหาวีระพงษ์ วีรวํโส** (*พรรษา ๒๑*)

- ประธานสำนักสงฆ์สติ สันติ พุทโธ จ.ราชบุรี (สายปฏิบัติวัดหนองป่าพง)
- ลูกศิษย์หลวงพ่อปัญญานันทะ, จำพรรษาที่สวนโมกข์ในช่วงบั้นปลายชีวิตของพุทธทาสภิกขุ
- บรรณาธิการหนังสือ "อริยวินัย"

๒๙ **พระครูสิริธรรมาภิรัต** (ผศ. ดร.) (ธรรมรัต อริยธมฺโม) ป.ธ.๕ ศน.ด. ธ. (*พรรษา ๒๐*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
- รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาโศกราช

๓๐ **พระครูพรหมเขตคณารักษ์** (ชัยสิทธิ์ โชติปญฺโญ) (*พรรษา ๒๐*)

- เจ้าอาวาสวัดสระเรียง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
- เจ้าคณะอำเภอพระพรหม จ.นครศรีธรรมราช
- พระเถรานุเถระ และพระธรรมวาที

๓๑ **พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี**, ปธ.๙ ศศ.บ. พธ.ม. (*พรรษา ๑๙*)

- ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย อ.เมือง จ.เชียงราย
- ผู้ก่อตั้งมหาวิชชาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์
- อาจารย์พิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓๒ **พระมหาอมรวิชญ์ ชาครเมธี**, ป.ธ. ๗ พธ.ม. (*พรรษา ๑๙*)

- เจ้าอาวาสวัดศรีศักดาราม อ.เมือง จ.เชียงราย
- สหธรรมิกกับพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

๓๓ **พระมหาสนธยา เขมาภิรโต** (*พรรษา ๑๙*)

- วัดชลประทานรังสฤษฏ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี
- อาจารย์สอนปฏิบัติอานาปานสติประจำวัดชลประทานรังสฤษฏ์ และสวนโมกข์กรุงเทพ

๓๔ **พระภูวดล ปิยสีโล** (*พรรษา ๑๘*)

- เจ้าอาวาสวัดป่าเย็นบุญ อ.พญาเม็งราย จ.เชียงราย
- สหธรรมิกกับพระไพศาล วิสาโล ในนามกลุ่มเสขิยธรรม

๓๕ **พระสุขิโต** (ชาวออสเตรเลีย) (*พรรษา ๑๗*)

- เจ้าอาวาสวัดป่าภูจ้อมก้อม (สาขาวัดป่านานาชาติ) อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี

๓๖ **พระนวลจันทร์ กิตฺติปญฺโญ**, นธ.เอก (*พรรษา ๑๗*)

- ศูนย์ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยฯ เฉลิมพระเกียรติ จ.ปทุมธานี
- พระวิปัสสนาจารย์

๓๗ **พระอจโล** (ชาวอิสราเอล) (*พรรษา ๑๖*)

- ประธานสำนักสงฆ์อานันทคีรี อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ (สายปฏิบัติวัดหนองป่าพง)

๓๘ **พระมหานงค์ สุมงฺคโล**, ปธ.๙, ศศ.ม. (*พรรษา ๑๖*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร
- อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระประจำวัด, พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙

๓๙ **พระมหาสมัคร โกวิโล**, ปธ.๗ (*พรรษา ๑๖*)

- วัดชลประทานรังสฤษฎ์

๔๐ **พระอธิการเฮ็นนิ่ง เกวลี** (ชาวเยอรมัน) (*พรรษา ๑๕*)

- เจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี (สาขาวัดหนองป่าพง ที่ ๑๙)

๔๑ **พระมหากีรติ ธีรปญฺโญ** (*พรรษา ๑๔*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าบุญล้อม อ.สว่างวีระวงศ์ จ.อุบลราชธานี (สายปฏิบัติวัดหนองป่าพง)

๔๒ **พระชาญชัย อธิปญฺโญ** (*พรรษา ๑๓*)

- วัดตาดน้ำพุ อ.บ้านผือ จ.อุดรธานี
- อดีตผู้อำนวยการฝ่ายบริหารยุวพุทธิกสมาคมฯ

๔๓ **พระสุทธิศาสตร์ ปญฺญาปทีโป** (*พรรษา ๑๒*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดป่าสุคะโต อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ

๔๔ **พระมหาอนุรักษ์ รตนปญฺโญ** (*พรรษา ๑๒*)

- วัดป่าโนนกุดหล่ม อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ

๔๕ **พระมหาจรัล อุปสนฺโต**, ปธ. ๓ (*พรรษา ๑๐*)

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดธารน้ำไหล สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี
- เลขานุการเจ้าคณะอำเภอไชยา

๔๖ **พระมหาชัยศิลป์ ชยโชติ**, ปธ.๙, ศษ.ม. (*พรรษา ๑๐*)

- เจ้าอาวาสวัดดอนทรายแก้ว อ.เมือง จ.ชุมพร
- เลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดชุมพร

๔๗ **พระฉัฐกรณ์ มหาปุญฺโญ** (*พรรษา ๙*)

- วัดป่าโสมพนัส อ.ภูเพ็ก จ.สกลนคร

๔๘ **พระพรพล ปสนฺโน** (*พรรษา ๘*)

- เลขานุการเจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร

๔๙ **พระปณต คุณวฑฺโฒ** (*พรรษา ๕*)

- วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม

๕๐ **พระณัฐพรรษ ถิรจิตฺโต** (*พรรษา ๕*)

- วัดสุนันทวนาราม อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

บันทึก

Memo

date

บันทึก

Memo

date

บันทึก

date

Memo

บันทึก

Memo

date

บันทึก

date

Memo

บันทึก

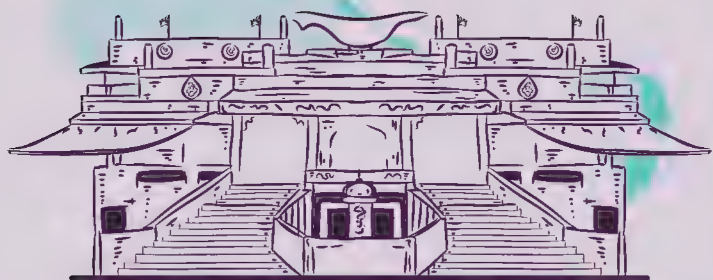
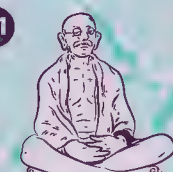
Memo

date

India

ร่วมเรียนรู้รอยพระพุทธศาสนาและศรัทธาของผู้คนในชมพูทวีป

01 Dharamsala/Amritsar

- ทิเบตน้อย ที่ธรรมศาลา ณ เชิงเขาหิมาลัยในหิมาจัลประเทศ มหาวิหารนัมเกล วัดองค์การ์มาปะ สถาบันนอร์บูลิงกะ แวะวิหารทองแห่งอัมริตสาร์อันศักดิ์สิทธิ์ของชาวซิกข์

02 Delhi

- ท่องกรุงเดลี สักการะพระบรมสารีริกธาตุจากมหาสถูปกรุงกบิลพัสดุ์ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรุงเดลี แวะวัดอักชาร์ดาห์ม (Akshardham) วิหารฮินดูสมัยใหม่ และพิพิธภัณฑ์ มหาตมะ คานธี (Gandhi Smriti)

03 Agra/Jaipur

- ทัชมาฮาลที่อัครา และ ชัยปุระแห่งราชาสถาน ๒ ยอดมงกุฎแห่งอินเดีย อนุสรณ์แห่งรัก และ เมืองชัยสถานแห่งราชบุตรแดนภารตะ

04 In the Footsteps of the Buddha

- ต้นธารธรรม ที่สังเวชนียสถาน ลุมพินี คยา สารนาถ กุสินาราและ คิชฌกูฏ นาลันทา พาราณสี ฯลฯ ที่ชาวพุทธควรได้แวะไปสักครั้ง หากเป็นไปได้

05 Sanchi/Ajanta/Ellora

- รอยพุทธผ่านสาญจี การ์ลา ภัชชา อชันตา เอลลอร่า มหาสถูปและหมู่ถ้ำพุทธ ๒,๐๐๐ ปี จากใจกลางมัธยมประเทศไปเลียบฝั่งอาราเบียที่รัฐมหาราษฎร์

๘ เส้นทาง เรียนรู้รอยพุทธศาสนา

เส้นทางที่ ๑ นิวเดลี ๑๓–๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕
เส้นทางที่ ๒ นิวเดลี–อัครา–ทัชมาฮาล ๑๓–๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๕
เส้นทางที่ ๓ นิวเดลี ๑๔–๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕
เส้นทางที่ ๔ นิวเดลี–อัครา–ทัชมาฮาล ๑๔–๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๕
เส้นทางที่ ๕ นิวเดลี–อัครา–ทัชมาฮาล ชัยปุระ ๑๒–๑๗ ธันวาคม
เส้นทางที่ ๖ นิวเดลี–สังเวชนียสถาน (พุทธคยา ราชคฤห์ นาลันทา พาราณสี สารนาถ กุสินารา ลุมพินี) ๘–๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕
เส้นทางที่ ๗ นิวเดลี ธรรมศาลา มหาวิหารทองของพี่น้องซิกข์แห่งอัมริตสาร์ ๑๔–๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๕
เส้นทางที่ ๘ นิวเดลี มหาสถูปสาญจี ถ้ำการ์ล่า ภัชชาที่โลนาฟล่า–มุมไบ อชันตา เอลโลร่า ๑๔–๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๕

เส้นทางที่ ๑ นิวเดลี ๑๓–๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยอมรินทร์ทัวร์

นำชมสถานที่สำคัญในกรุงนิวเดลีเพื่อสัมผัสอารยธรรมเก่าแก่กว่า ๕,๐๐๐ ปีของอินเดีย และนมัสการพระบรมสารีริกธาตุองค์สำคัญยิ่งของพระพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนไม่ควรพลาด

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงนิวเดลี ชมโบราณวัตถุและศิลปกรรมที่เก่าแก่และสำคัญที่สุดของอินเดียซึ่งบอกเล่าประวัติศาสตร์อันยาวนานของอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุและคงคาสืบทอดมากว่า ๕,๐๐๐ ปี และนมัสการพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งประดิษฐานอยู่บนบุษบกไม้สักแกะสลักปิดทอง ที่ชาวไทยได้จัดสร้างถวายเป็นพุทธบูชามอบแก่ชาวอินเดียเมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐

บ้านมหาตมะคานธี (Ghandhi Smriti) สถานที่พำนักจวบจนวาระสุดท้ายของมหาตมะคานธีในเดลี เป็นที่ที่มหาตมะคานธีถูกลอบสังหารขณะออกเดินไปภาวนาประจำวัน ภายในได้จัดให้เป็นสถานที่แสดงเกี่ยวกับชีวิตและงานของมหาตมะคานธี มีห้องนอนสุดท้าย เส้นทางเดินและจุดสังหาร สถานปฐมพยาบาลก่อนสิ้นชีวิต พร้อมห้องหุ่นชีวประวัติ และนิทรรศการร่วมสมัย

วัดอักชาร์ดาห์ม (Akshardham) ศาสนสถานใหม่สุดยิ่งใหญ่ของชาวฮินดู สร้างด้วยหินอ่อนสีขาวและสีชมพู ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา นับเป็นศาสนสถานใหม่ที่มีความใหญ่โตมากกล่าวขานกันว่าจะเป็นสิ่งมหัศจรรย์ใหม่ของโลกและใหญ่โตที่สุดในอินเดีย นอกจากมหาวิหารอันโอฬารจากการแกะสลักหินทรายสีชมพูเป็นรูปนานาเทพนับหมื่นองค์แล้ว ภายในมีห้องแสดงหุ่นเคลื่อนไหวเกี่ยวกับศาสดาและห้องแสดงความเป็นมาของประเทศอินเดีย

เส้นทางที่ ๒ นิวเดลี–อัครา–ทัชมาฮาล ๑๓–๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยอมรินทร์ทัวร์

นำชมสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในกรุงนิวเดลีเช่นเดียวกับเส้นทางที่ ๑ และนำสู่เมืองอัคราซึ่งตั้งอยู่ในรัฐอุตตรประเทศซึ่งเป็นรัฐที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวมากที่สุดรัฐหนึ่งของอินเดียพร้อมเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวสำคัญได้แก่

ทัชมาฮาล หนึ่งในเจ็ดสิ่งมหัศจรรย์ของโลกที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นสถาปัตยกรรมแห่งความรักที่สวยที่สุดในโลก โดยพระเจ้าชาห์ จาฮาน (Shah Jahan) ตั้งในสวนริมฝั่งแม่น้ำยมุนาในเมืองอัครา ส่วนที่มีชื่อเสียงที่สุดคือหลุมศพของพระนางมุมตัซมาฮาล ซึ่งถูกสร้างด้วยหินอ่อนสีขาว ขึ้นชื่อกับภาพประดับลวดลายหินมีค่างดงามยิ่ง

อัคราฟอร์ท พระราชวังที่ยิ่งใหญ่สร้างขึ้นโดยใช้เวลาที่ยาวนานถึงสามยุคของกษัตริย์แห่งราชวงศ์โมกุล มีลักษณะเป็นกำแพงสองชั้นและป้อมอาคารทางเข้าสี่ทิศ ภายในประกอบด้วยพระราชวังมัสยิด สวนดอกไม้ อาคารหินทรายสีแดงสร้างโดยกษัตริย์อักบาร์

เส้นทางที่ ๓ นิวเดลี ๑๔–๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยหิมาลายัน ฮอลิเดย์

นำชมสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญๆ ในกรุงนิวเดลี อาทิ สักการะพระบรมสารีริกธาตุที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และนำเยี่ยมคารวะอนุสรณ์สถานท่านมหาตมะคานธีที่ราชฆาฏ (Raj Ghat) ต่อด้วยสถานที่พำนักจวบจนวาระสุดท้ายของมหาตมะคานธี 'Ghandhi Smirti' ชมกรุงเดลีเมืองหลวงของประเทศอินเดีย อาทิ ราชปาติภาวัน ทำเนียบรัฐบาลที่ก่อสร้างด้วยหินทรายรูปร่างผสมแบบอังกฤษและโมกุล ประตูเมืองอินเดีย ใช้เป็นอนุสาวรีย์ของทหารที่เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง จุดไฟอมรชีวินบูชาวิญญาณนักรบไม่เคยดับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๔ พร้อมช้อปปิ้งที่ถนนจันบาท (Janpath) ซื้อสินค้าพื้นเมืองของประเทศอินเดียที่มาทั่วสารทิศพร้อมทั้งแหล่งช็อปปิ้งสำหรับนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นสินค้าหัตถกรรมและงานฝีมือพื้นเมืองต่างๆ

เส้นทางที่ ๔ นิวเดลี–อัครา–ทัชมาฮาล ๑๔–๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยหิมาลายัน ฮอลิเดย์

นำชมกรุงนิวเดลีเช่นเดียวกับโปรแกรมที่ ๓ และนำชมเมืองอัครา ทัชมาฮาล และอัคราฟอร์ต เช่นเดียวกับเส้นทางที่ ๒

เส้นทางที่ ๕ นิวเดลี–อัครา–ทัชมาฮาล ชัยปุระ ๑๒–๑๗ ธันวาคม โดยหิมาลายัน ฮอลิเดย์

นำชมสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในสามเมืองใหญ่ ได้แก่ นิวเดลี อัครา และชัยปุระ เช่นเดียวกับเส้นทางที่ ๓ และ ๔ แล้วเดินทางสู่ชัยปุระ เพื่อเยี่ยมชมอีกกลุ่มศรัทธาของชาวอินเดีย ประกอบด้วย

ฟาร์เตห์ปุระสิกรี (FatehpurSikri) หนึ่งในเมืองหลวงขนาดย่อมและงดงามมากของพระเจ้าอักบาร์ซึ่งเป็นที่ฝังศพของนักบุญมุสลิม เชกซาลีบจิษฏีในนิกายซูนี และทัชมาฮาลน้อยหรือสุสานอิติมัด อุด เดาลาห์ (Itimad-ud-Daulah's Tomb) มีขนาดย่อมกว่าทัชมาฮาลแต่งดงามไม่แพ้กัน

พระราชวังแห่งสายลม (Hawa Mahal) สัญลักษณ์ประจำเมืองชัยปุระ โดดเด่นด้วยสถาปัตยกรรมที่สร้างด้วยหินทรายสีแดงและสีชมพูสูง ๕ ชั้นคล้ายพีระมิด ถ้ามองจากด้านนอกเข้ามาดูคล้ายฉากมากกว่าจะเป็นพระราชวัง ในแต่ละชั้นของพระราชวังมีการตกแต่งประดับประดาด้วยระเบียงหินอ่อนที่แกะสลักเป็นลายคล้ายตาข่ายที่งดงามและประณีต พร้อมบานหน้าต่างเล็ก ๆ จำนวนมากถึง ๙๕๓ บาน มองดูคล้ายรวงผึ้ง

พระราชวังแอมเบอร์ฟอร์ท (Amber Fort) เดิมเคยเป็นราชธานีของเมืองชัยปุระ สร้างอยู่บนเนินเขาสูงตรงตำแหน่งเดิมที่เคยเป็นป้อมปราการเก่าในศตวรรษที่ ๑๑ ป้อมแห่งนี้เป็นต้นแบบที่ดีของสถาปัตยกรรมแบบราชปุต ภายในพระราชวังแอมเบอร์ฟอร์ทประกอบด้วยพระตำหนักต่าง ๆ ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชม

พระราชวังหลวง (City Palace Museum) สถานที่ประทับของมหาราชาองค์ปัจจุบัน ภายในมีพิพิธภัณฑ์ของมหาราชาแห่งชัยปุระในยุคก่อน ๆ อาทิ พรมภาพเขียน และที่โดดเด่นมากที่สุดคือฉลองพระองค์ของมหาราชามโธสิงห์ที่ ๑ ที่มีขนาดใหญ่มาก และฉลองพระองค์ปักดิ้นทองของมหาราณีที่หนักเกือบ ๑๐ กิโลกรัม รวมถึงหม้อเงินใบยักษ์ ๒ ใบหนักราว ๓๔๕ กิโลกรัม

เส้นทางที่ ๖ นิวเดลี–สังเวชนียสถาน (พุทธคยา ราชคฤห์ นาลันทา พาราณสี สารนาถ กุสินารา ลุมพินี) ๘–๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยหิมาลายัน ฮอลิเดย์

นำชมสี่สังเวชนียสถานที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก

เมืองราชคฤห์ ชมซากมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาที่เคยรุ่งเรืองโด่งดังมากที่สุดในโลกที่นาลันทาเก่า สักการะหลวงพ่อดำ พระพุทธรูปที่มีความสำคัญองค์หนึ่งซึ่งหลงเหลืออยู่ ชมวัดเวฬุวันมหาวิหาร วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาและสระน้ำที่พระพุทธองค์เคยสรง

พระวรกาย แล้วขึ้นเขาคิชฌกูฏ สวดมนต์ภาวนาเบื้องหน้ามูลคันธกุฎี ชมถ้ำพระมหาโมคลานะ ถ้ำสุกรขาตา และชมทิวทัศน์เมืองราชคฤห์จากพื้นสูง รวมทั้งถนนและคุกพระเจ้าพิมพิสาร รวมทั้งจุดพระเทวทัตลอบทำร้ายพระพุทธองค์ แวะชมซากชีวกัมพวัน "สวนมะม่วงของหมอชีวก" ชมซากกำแพงเมืองโบราณ สถูปที่พบกันระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับมหาบุรุษก่อนตรัสรู้ รอยเกวียนโบราณ หลักฐานวัตถุที่เห็นเด่นชัดที่สุดของการสัญจรไปมาหรือการค้าขายในอดีตของเมืองราชคฤห์

พุทธคยา สถูปบ้านนางสุชาดา วัดชาวพุทธนานาชาติ พระเจดีย์พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท และอริยสัจ ๔ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า สักการะหลวงพ่อพระพุทธเมตตา พระพุทธปฏิมากรปางชนะมารอายุ ๑,๔๐๐ ปีเศษ สักการะพระแท่นวัชรอาสน์ภายใต้ร่มพระศรีมหาโพธิ์ และนมัสการสัตตมหาสถาน ร่วมทำบุญทอดผ้าป่าถวายตามอัธยาศัย ณ วัดไทยพุทธคยา

พาราณสี ล่องเรือชมแม่น้ำคงคา ชมพิธีบูชาพระอาทิตย์และการอาบน้ำล้างบาปของชาวฮินดูริมฝั่งแม่น้ำคงคาและพิธีการเผาศพซึ่งสืบทอดมานาน ๔,๐๐๐ ปี แล้วเดินทางสู่สารนาถ หรือป่าอิสิปตนมฤคทายวันในอดีต แวะเจาคันธีสถูป สถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงพบปัจจวคีย์ ธัมมราชิกสถูป และธัมเมกขสถูป สถานทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สักการะพระมูลคันธกุฏิ ยสเจดีย์ สถานที่ที่ยสกุลบุตรพบพระพุทธองค์ ชมพิพิธภัณฑ์สารนาถ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา และหัวเสาอโศกรูปสิงห์ที่เก่าแก่และงดงามที่สุดในโลก ถือเป็นตราสัญลักษณ์ของสาธารณรัฐอินเดียในปัจจุบัน หากมีเวลาอาจแวะมูลคันธกุฎีของอนาคาริก ธรรมปาละ ชาวศรีลังกาผู้ฟื้นฟูพุทธศาสนาและสังเวชนียสถานในอินเดียคนสำคัญ

กุสินารา ชมสาลวโนทยาน สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน บูชาสักการะพระพุทธรูปปางปรินิพพานมกุฏพันธนเจดีย์ สถานที่ถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า เยี่ยมชมวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ ร่วมทำบุญทอดผ้าป่าถวายวัดไทย

ลุมพินี ชมสวนลุมพินีวัน ในอดีตเป็นอุทยาน ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวหะ นมัสการสถานรอยพระพุทธบาทที่ประทับลงมายังพื้นปฐพีเป็นครั้งแรก เจริญพระพุทธมนต์ เจริญสมาธิภาวนาแล้วชมหินสลักภาพประสูติ ชมเสาอโศกและสระโบกขรณี เยี่ยมชมวัดไทยลุมพินี ร่วมทำบุญทอดผ้าป่าถวายวัดไทย สาวัตถี ชมสถานที่พระพุทธองค์แสดงยมกปาฏิหาริย์ เยี่ยมชมวัดเชตวันมหาวิหาร นมัสการพระคันธกุฎี นมัสการอานันทโพธิ ต้นโพธิ์ที่มีอายุยืนยาวมาจนถึงปัจจุบัน และชมเมืองสาวัตถีในอดีต

เส้นทางที่ ๗ นิวเดลี ธรรมศาลา มหาวิหารทองของพี่น้องซิกข์แห่งอัมริตสาร์
๑๔-๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยเนอวาน่า ทราเวล

ธรรมศาลา หรือทิเบตน้อย นำชมสถานที่สำคัญต่างๆ อาทิ

วัดนัมเกล (Namgyal Temple) หรือวัดธรรมศาลา มหาวิหารแห่งชาวทิเบตในเมืองธรรมศาลา ชุมชนอันเป็นที่ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในอินเดีย ถือเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและจาริกแสวงบุญของชาวทิเบต ประดิษฐานพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่สักการบูชา อาทิ Sakyamuni Buddha, Padmasambhava Buddha, Avalokitesvara Buddha มีการสอนแสดงธรรมและนำภาวนาโดยองค์ดาไลลามะแก่มหาชนนับพันนับหมื่นคนเป็นประจำ พระตำหนักประทับของพระองค์อยู่ด้านหลังของมหาวิหารซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขา มีเส้นทางเดินประทักษิณรอบเขาและมหาวิหารด้วย

สถาบันนอร์บูลิงกา (Norbulinga Institute) ก่อตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของทิเบตให้คงอยู่สืบไป ภายในสถาบันจะมีสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่ทำให้เห็นภาพของชนบททั้งยังมี Tibet Museum พิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงเรื่องราวของประเทศทิเบตและชาวทิเบต ห้องสมุดพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถานที่ที่รวบรวมหนังสือเอาไว้มากมาย โรงปฏิบัติงานศิลปะ ทั้งงานปักผ้า งานประติมากรรมโลหะ งานเพ้นท์ งานไม้ และงานแกะสลัก งานที่โดดเด่นคืองานเขียนและงานปัก เช่น "ภาพถังกา" ที่มีชื่อเสียง

The Gyuto Ramoche Tantric Monastery วัดในศาสนาพุทธ นิกายตันตระ สถานพำนักขององค์การ์มาปะ ที่ยึดถือองค์ดาไลลามะเป็นแบบอย่าง ปัจจุบันมีพระจำพรรษาที่วัดนี้ประมาณ ๑๕๐ คน

พิพิธภัณฑ์ และหอจดหมายเหตุแห่งรัฐบาลทิเบตพลัดถิ่น ศูนย์กลางในการบริหารงาน สำหรับชาวทิเบตพลัดถิ่นและช่วยเหลือชาวทิเบตลี้ภัย ภายในมีหอจดหมายเหตุ และห้องสมุดที่เก็บรวบรวมเอกสาร ตำรา พระสูตรโบราณไว้กว่า ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม ชมวิธีการเก็บรักษาเอกสารและบันทึกต่างๆ รวมทั้งภาพปฏิจจสมุปบาทและสมถวิปัสสนาอย่างทิเบตที่องค์ดาไลลามะประทานให้พุทธทาสภิกขุเมื่อพบกันครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๕

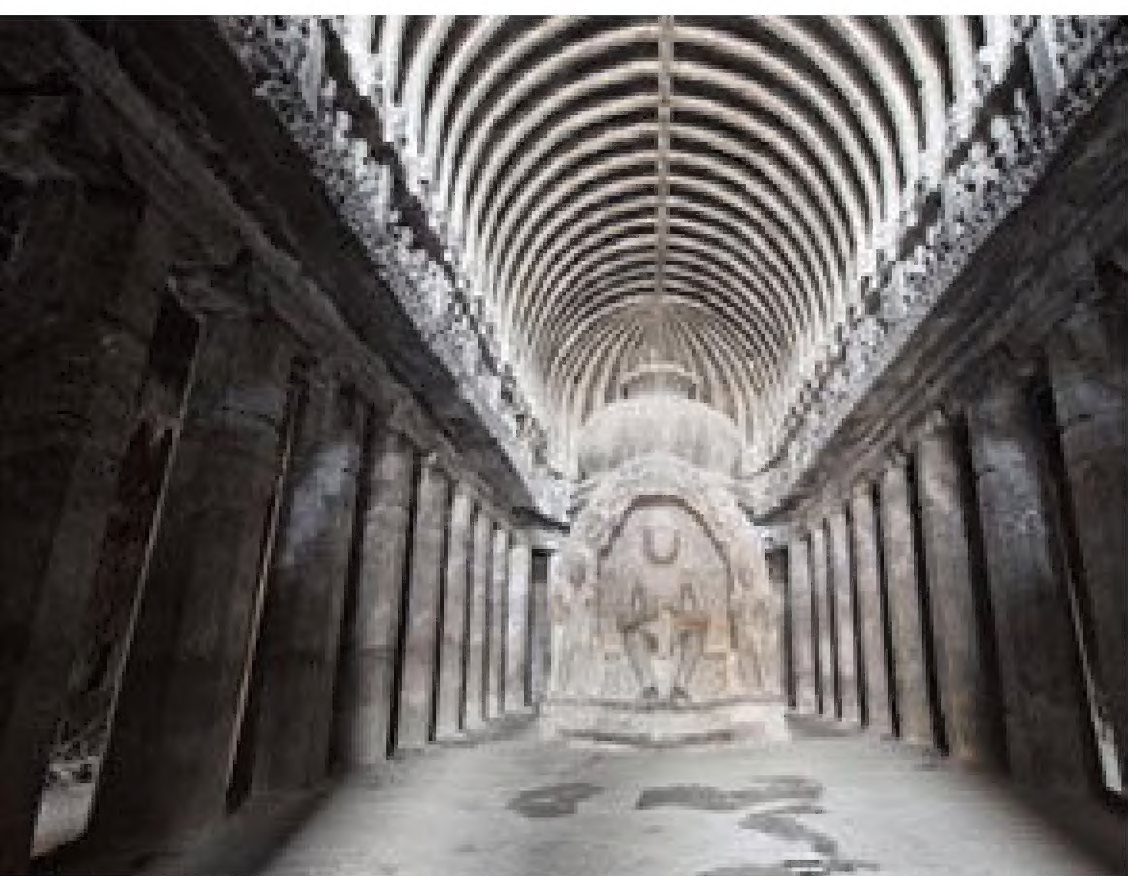
เดินชมความงดงามของเทือกเขาหิมาลัย ซึ่งสามารถมองเห็นวิวยอดเขาจากเมืองธรรมศาลาได้ พร้อมช็อปปิ้งที่ตลาด เลือกซื้อของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง รวมทั้งแวะที่ Kotwali Bazaar แหล่งช็อปปิ้งแหล่งใหญ่ประจำเมืองธรรมศาลา

อัมริตสาร์ เมืองที่ใหญ่ที่สุดของรัฐปัญจาบ ศูนย์กลางของชาวซิกข์ทั้งทางด้านวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ด้วยการเดินทางเลาะเลียบไหล่เขาเชิงหิมาลัยจากธรรมศาลา แล้วเดินทางกลับนิวเดลีด้วยขบวนรถไฟแสนสบาย

นำชมพระวิหารฮัรมันดิร ซาฮิบ หรือวิหารทองคำ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญของชาวซิกข์ ตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่กลางบ่อน้ำโซรา โดดเด่นด้วยสีทองสวยอร่ามงามตา รวมถึงจิตรกรรมฝาผนังภายใน และอัญมณีที่งดงาม

สวนสาธารณะจาลเลียนวาลา (Jallianwala Bagh) ถือเป็นอนุสรณ์สถานแห่งชาติที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงการฆาตกรรมในเหตุการณ์สังหารหมู่จาลเลียนวาลา

กรุงเดลี นำชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (National Museum) และ Gandhi Smriti Museum บ้านคานธี และอักชาร์ดัม วัดฮินดูที่ใหญ่ที่สุดในโลก เช่นเดียวกับทุกเส้นทางในเดลี

เส้นทางที่ ๘ นิวเดลี มหาสถูปสาญจี ถ้ำการ์ล่า ภัชชาที่โลนาฟล่า–มุมไบ อชันตา เอลโลร่า
๑๔–๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๕ โดยเนอวาน่า ทราเวล

เส้นทางพิเศษตามรอยพระพุทธศาสนาซึ่งไม่ค่อยมีการจัดอย่างสมบูรณ์แบบมาก่อน เพราะจะได้ตามรอยพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่มหาสถูปสาญจี ก่อนที่จะตามรอยถ้ำพระสำคัญทั้ง ๔ ตั้งแต่แรกเริ่มสร้างที่ภัชชาและการ์ล่า จนขยายใหญ่อย่างอชันตา และชุมนุมหมู่ถ้ำและมหาวิหารหินของ ๓ ศาสนา พุทธ ฮินดู และเชนที่เอลโลร่า โดยคืนสุดท้ายมีรายการพิเศษยามค่ำคืนด้วยการนอนหน้าถ้ำเอลโลร่าด้วยกัน นอกจากนี้ยังได้นมัสการพระบรมสารีริกธาตุจากกรุงกบิลพัสดุ์ รำลึกถึงมหาตมะคานธี ชมมหาวิหารฮินดูยุคใหม่ในกรุงเดลี

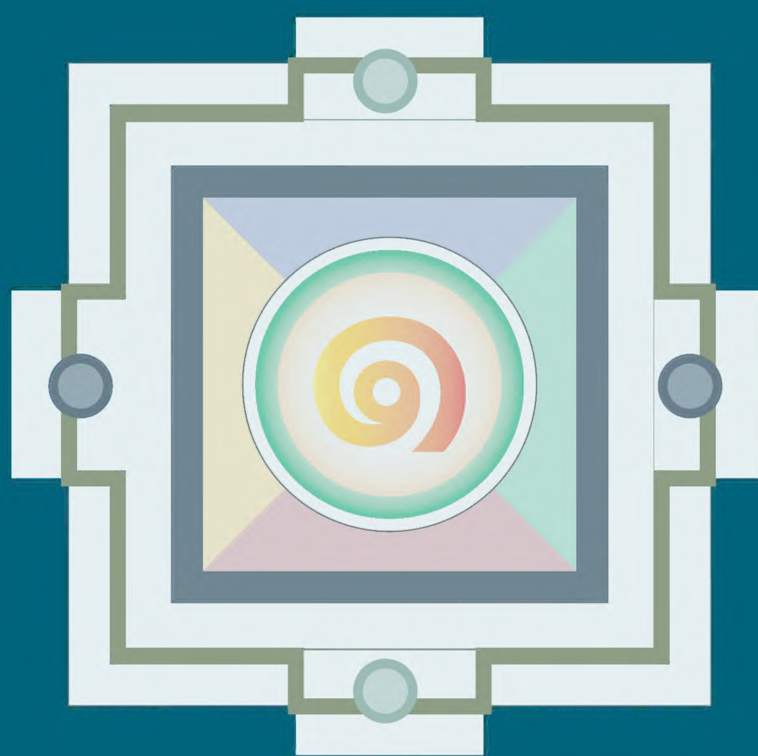
รายชื่อผู้สนับสนุน

คุณหญิงจำนงศรี–คุณชิงชัย หาญเจนลักษณ์
คุณหญิงชฎา วัฒนศิริธรรม
คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์
คุณทัศสิน บัวชื่น
คุณบุญพร บริบูรณ์ส่งศิลป์
คุณเมตตา อุทกะพันธุ์ เครืออมรินทร์
คุณรัฐพล ภักดีภูมิ
คุณลดาวดี วนวิทย์
คุณสุพล วัธนเวคิน
นพ.พิชัย–คุณปริศนา ตั้งสิน
นพ.สกุล นครชัย
รศ.ประภาภัทร นิยม

โครงการธรรมวาที ถวายแด่พระภิกษุรุ่นใหม่ผู้มุ่งหมายอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา
ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)
บริษัท แมกโนเลีย ควอลิตี้ ดีเวล็อปเม้นต์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด
บริษัทหลักทรัพย์ ภัทร จำกัด (มหาชน)
มูลนิธิตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย
มูลนิธิบ้านอารีย์
ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
ฯลฯ

ภาพถังกา จากต้นฉบับเดิมมีตราและลายมือพุทธทาสภิกขุ
องค์ดาไลลามะทรงลงพระนาม Shakya Bhikkhu Dalai Lama
ลงสีใหม่ที่ธรรมศาลาเพื่อมอบแด่คณะชาวไทย, ๒๕๕๕

หนึ่งจุดหมายหลายหนทาง
ปัญหาของโลก คำตอบของเรา
จากชาวพุทธร่วมใจ ทำอย่างไรเป็นร่วมมือ

